

TARTALOM

- 3 Orosz István: A vilákiállítás sakkversenye
- 14 Fenyvesi Ottó: Posztmodern folklór
- 20 Sarusi Mihály: Az Alvég Kastélyi-sánca előtt valamivel
(Csabai uccarajzunkból)
- 31 Tari István: Elenyésző nagy egész; XI. Rázkódik; Elszabaduló nyár; Szent András napja szabdal
- 34 Viivi Luik: Audiencia; Levelezőlap a Livóniai Kormányzóságból
- 47 Farkas Gábor: [határon]; [az oltár mögött]
- 49 Szikra János: Kálvin fészekalja
- 67 Szegedi Kovács György: Eretnek fohász; Eláraszt; Salus mea
- 69 Szász István Tas: Nemzeti létünk fundamentuma a nemzettudat
(A nemzeti összetartozás jegyében)
- 95 Szondy-Adorján György: Kötelesség; Egyensúly
- 97 Csáky Pál: Mózes, a népéhez megtért vezető
(Madách Imre: Mózes)
- 102 Simek Valéria: Ellobbantak; Szállást készít; Tárj kaput; A fényképen; Szárnycapásokkal
- 104 Tóth Károly: Jó-e nekünk az amerikai modell?
(Molnár Tamás: Amerikanológia: Győzhet-e a planetáris modell?)
- 110 Király Béla: A nemi különbségek tagadásától az élet elutasításáig
(Eugénie Bastié: Viszlát, mademoiselle!)
- 117 A Bethlen Gábor Alapítvány 2023. évi díjazottjai
(Bakos István, Gy. Szabó András, Lezsák Sándor, Nagymihály Zoltán laudációi)

Borító: Jánosi Nikolett. E lapszámunk képanyaga a beregszászi születésű
Maharita Szabrina festő- és grafikusművész munkásságába nyújt betekintést.

HITEL irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat. MAGYAR ÖRÖKSÉG. Örökös tiszteletbeli főszerkesztő: Csoóri Sándor;
Főszerkesztő: Papp Endre; **Főmunkatárs:** Ágh István; **Szerkesztők:** Léka Géza, Nagy Gábor; **Képszerkesztő:** Isó M. Emese;
Nyelvi lektor: Rátkay Ildikó; **A szerkesztőség titkára:** Kovács Nóra; **Borító:** Jánosi Nikolett; **Tördelőszerkesztő:** Bagu László.
Felelős kiadó: a Hitel Könyvkiadó Kft. ügyvezetője. **Kiadó és szerkesztőség:** 1066 Budapest, Nyugati tér 1., Tel.: +36-30-605-7356;
E-mail: hitel@hitelfolyoirat.hu, honlap: www.hitelfolyoirat.hu; **Levelezési cím:** 1381 Budapest, Pf. 1324. Lapunk a Nemzeti Kulturális
Alap, a Magyar Kultúráért Alapítvány és a Petőfi Kulturális Ügynökség támogatásával jelenik meg. Előfizethető valamennyi
postán, kézbesítónél; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu; fax: (06-1) 303-3440. **Előfizetési díj:** egy évre 8040 Ft, fél évre 4020 Ft.
Nyomdai munkálatok: Gyomai Kner Nyomda Zrt., felelős vezető: Csöndes Zoltán vezérigazgató. HU ISSN 0238-9908. **E-mail:**
Isó M. Emese (képszerkesztő), iso@hitelfolyoirat.hu; Kovács Nóra (szerkesztőségi titkár), szerk@hitelfolyoirat.hu; Léka Géza (vers),
leka@hitelfolyoirat.hu; Nagy Gábor (kritika, próza), nagy@hitelfolyoirat.hu; Papp Endre (főszerkesztő), papp@hitelfolyoirat.hu.

Maharita Szabrina: Hiányzó tárgy III., 2014 (olaj, vászon, 75×92 cm)

A világkiállítás sakkversenye

Gentlemen, – It is now about ten years since I had the honour to direct, in company with Messrs Szen and Löwenthal, the two games of Chess which Pesth Played against Paris. Since that time I have been engaged in other match, more interesting, thought of a far different nature, and in which the head was the stake...

Mennyire más leírva és kimondva. Shakespeare Vilmos nyelvét a kontinensről érkezők legföljebb mímelhetik. Amikor fogalmaztam, már ő járt a fejemben, Mr. Howard Staunton széles homlokával, kócos sörényével, vörös pofaszakállal. Arszlán arcát az *Illustrated London News*-ből ismertem már korábban; akkurátus természetét pedig abból a körlevélből, melyet a sakkszabályok egységesítése érdekében nekem is elküldött, meg persze az utolsóból, amelyben a nagy versenyről írt összefoglalót. Oly részletes, hogy olvasván ott voltam magam is. Vagy írjam úgy: ott voltam újra? Ott voltam megint? Hogy megértsd olvasóm a helyzetem, nem csak a levélbe, az előzményekbe is be kell avassalak.

1851, London, Christal Palace. A Chess Tournament a Világkiállítás sok rendezvénye közt csupán az egyik, számunkra mégis a legfontosabb. Mivel a három éve Trierben tervezett verseny Ludwig Bledow halála, Lasa báró visszalépte, de leginkább az 1848-as évet belengő sűrű lóporfüst miatt elmaradt, első sakkvilágbajnokságként hirdettetett ki a Hide Park grandiózus versenye. Marlborough hercege tizenhat játékoszt invitált koronás-címeres levélben, a tizenhat leghíresebbet, akik közt hárman voltunk magyarok. Magam is közéjük lettem sorolva, én a bécsi származék, akkorra már vérszerződött magyar.

A fent kezdett levél válaszként fogalmazódott. Bevallom, a percig, amíg a színpadra tett bársonyszék mellé kipattant Staunton (nem csak jeles sakkmeister, ő a legnagyobb Shakespeare-scholar), eldaráltam magamban százszor is a hosszan cizellált textust, aztán amikor belefogott oroszán orgánumán citálni írástomat, elszégyelltem magamat legott.

Uraim – Nagyjából tíz éve, hogy abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy Szén és Löwenthal úr társaságában én vezethettem azt a két sakkjátszmát, amelyet Pest Párizs ellen játszott. Azóta más, érdekesebb mérkőzéseken vettem részt, igencsak más természetű partikban, amelyekben a fejünk volt a tét. Vesztettünk! A fejemet ugyan sikerült szerencsésen megmenteni, de elküldtek Stamma szülővárosába, hogy itt gondolhassam át elkövetett hibáinkat.

A fogság most válik csak különösen fájdalmassá, midőn azt hallom, hogy a Nagy Kiállítás alkalmával megrendezik a sakk szerelmeseinek nagy találkozóját Londonban. Micsoda lehetőség megismerkedni a nagy mesterekkel, segíteni őket küzdelmeikben, babérokat gyűjteni társaságukban, vagy tapasztalatot egy-egy tisztes vereségből!

Mivel a találkozón részt venni képtelen vagyok, azt kívánom, hogy legalább a nevem említődjek meg a közös lakomán, és emlékezzenek meg rólam, száműzött testvérükről.

Mit fűzök hozzá magyarázatul? Ki a levélben említett Stammát, azaz Stamma Fülöp életrajzát ismeri, tudja, Aleppóból üzentem, ahová száműzöttként sodort a sors. Stammának az angolok közt még mindig híre volt; szír sakkjátzó, ki mint királyi tolmács élt Párizsban s Londonban épp egy századdal korábban, s száz művészi végjátékot tartalmazó könyve mindnyájunk bibliája lett, ki fejünket egykor sakkozásra adtuk.

A messi Aleppóban, szultáni alattvalóként körmöltem tehát az angol levelet. Muzulmánként, főlesküdvén a török félholdra – új nevem Musztafa bej lett – joggal bíztam abban, hogy Ferenc József vagy Romanov Miklós kiadatási kérelmére nem lesz a válasz, de afelől korántsem lehettem nyugodt, hogy Kamarilla-ügynökök sem törnek titkon életemre ott, Kis-Ázsiában vagy úton-útfelen. Kétségem sem volt felőle, hogy értesülvén meghívásomról (nem volt titok, több újságban megjelent a hír), ott lesznek Londonban is, elvegyülnek majd az úri közönség között, remélve, hogy lecsaphatnak rám szállásomon, a partik közt a parkban vagy kinn, a Temze parti ködben, ha este átláthatatlanná sűrűsül. Nem kockáztattam hát a versenyindulást, de Aleppót elhagynom sem lett volna mód.

– Valóban nem? – pillantasz föl most az olvasásból, s e könyvet térdedre fektetvén újra megkérdesz, gyanakvó olvasóm: – Tényleg nem volt volna mód?

A felelet tíznél több esztendő múltán is csak téged illet; senkinek ne mondd tovább. Ha máskor másnak másként meséltem ezt a részt, annak volt oka. Az igazság fejlődik, javul, új s újabb orcát ölt, s a valóságot át meg átrendezi. Hogy mit hiszel belőle el, barátom, az csak rajtad áll. Az én enigmám igencsak egyszerű: ott voltam, és nem is voltam ott. Na, jó, segítetek megfejténi, elkezdem messziről, csak tudj aztán követni.

Amikor a fenti levelet írtam – átrágva minden ánglus sorát háromszor is talán –, szándékom nem volt még utazni. Foglyok voltunk Kis-Ázsiában, ám mégsem őriztetvén oly szigorral, mint Kiutahiában Kossuth és társai, kik megtagadták a körülmétélkezést. A lemetszett bőrke mellett (kétes szuvenír, de akadt, ki megőrizte) respektünk Bemnek köszönheténk, aki török mundérba bújva levert

egy arab lázadást, jólétünk pedig csekély részt nekem, ki sakkpartikon fogadva gyűjték ezüst piasztert a köznek – olykor nem is számolva, mennyi gyűl. Mikor éreztem úgy, hogy útra válnék? Könnyű rámondani, előző év december 10-e volt a nap. Ekkor vesztettük el Bemet. Hat évvel volt csak vénebb nálam, mondhatnám úgy talán, barát, de mindnyájunknak már inkább apó. Betegség vitte el? Sok érv szerint igen, én mást gondoltam akkor és máig mást hiszek. Azzal kell kezdenem, hogyan védte meg Aleppót. A helyőrség a rendszeresen késő zsold miatt lázongni kezdett. A tartomány önállósulni kész arab és drúz törzsei úgy vélték, itt az alkalom, hogy elszakadjanak. Októberre nagy lett a baj, a kapkodó pasák hibát halmoztak hibára, végül Bemre bízta a parancsolást, aki rendet is csinált. Kartács a teveháton támadó csőcselékre. Sortűz a nyílzápor ellenében. Több száz, tán ezer halott. Sztambulból kitüntetés jött, a helyi méltóságok szemében bosszútűz pislogott. Mondják, a levél, mit Murat Tevfik pasaként szignálva a Padisahnak írt Bem, s szorgalmazta benne az alkalmatlan efendik és agák leváltását, megbüntetését, sosem ért célba. A szertekürtölt hír szerint a halál oka maláriás láz, salétromfertőzés, kólika, az elgennyedt sebekben maradt rengeteg golyó. Vagy inkább mindez együtt. Kik ösmerték, hozzámondták a depressziót, hogy a cári regiment helyett sivatagi éhséglázadók hadával kellett harcolnia.

A hírvivők között – most már tán nem titok – magam is ott valék. Olvasóm, ki már a Húsvéti cikk előtt is a Pesti Naplóra fizettél elő, emlékszel talán az „Aleppói levelek” címmel közölt névtelen tudósításokra, mik Konstantinápolyon keresztül érkeztek Pestre, s oly sebesen, hogy az ma is csoda. Igen, a híreket küldő anonim újdonsz magam valék, igaz nem bátor arra, hogy leírjam gyanúm: Bemet megölték. Kétélű kard ez, hisz az osztrák oldalon is kívánták a végét, s hogy épp ki jobban, alig volt követhető. Nem firtatom most Stein báró s Guyon halálát, mindkettő későbbi ügy, elég volt Bemre gondolnom, hogy elúrhodjék rajtam a félelem, s menekvésen törjem fejem.

A londoni meghívásnál nincs is jobb apópó – mondhatod, ki még mindig követsz, barátom. A Marlborough-levél akkortájt érkezett. És Staunton szupplementuma, hogy ha költségem többre rúg, mint amennyit a versenyen nyerek, a különbözetet ő állja majd. Mit tegyek? Ez járt fejemben, miközben a türbét rajzolgatám. Az álszent basák, tudván, jól rajzolok, engem jelöltek ki a tervezésre, kikötve annyi volt, fölül fehér, az alapzat sárga márványból legyen, falán aranybetűkkel a pasa élete, a másik oldalon Korán-citátumok. És persze fejfel napkeletnek álljon. A gylcsba vart test sírbatételén hatvan dervis dúdolt gyászszolozsmát, a türbe szentelésen a lengyel kórus mazurkát dalolt, s magyarok fennhangon énekelték a Rákóczi indulót.

Akkor lépett hozzám Ali.

Ugyan ki ő?

Szívesen hallgatnék róla, de hogy történetem megértsd olvasóm, s követni tudd, pár szót írnom kell róla most, s később talán bővebben is. Azt, hogy a szultáni adminisztráció útvesztői közt magát jól kiismerő fiú mindhárom

nyelvet – törököt, németet, magyart – jól bírja, nem volt különleges, hisz Tekirdağ szülőtte volt. Ha úgy mondom, Rodostó, tudom, hogy jobban értetek. A vezérlő fejedelem dédunokájaként mutatkozott be, hozzátéve, ne híreszteljem egyelőre el, hisz ártanék az ügynek, mely szerint törvénytelen státusa hamarost megváltozik, mivel megállapítást nyert, hogy a Rákóczik fiágon kihaltak, s ezt nem engedhetik a magyar ügy mellett végre kiállni kész művelt államok, s nem hagyhatja a világtörténelem. Ő tehát Ali. Csigás, hullámos fürtjei vállára omlanak, mint a nagy elődnek a Mányoki nyomán rajzolt litográfiákon. Honnan is tudhattam volna, hogy az osztrák rendőri kémszolgálat megbízásából ösmerkedik velem? Sejtelmem sem volt ilyesmiről, írom ma is, sok év múltán, holott sejtésre ok lett volna épp; elég csak temesvári Hogl Emília nevét említenem. Úgy talán jobban ismerős, gróf Dembinszkyné. Dembinszky Tivadar őrnagy kacér, szép, szőke hitvese, aki elcsavarta Kossuthunk fejét, mint ráuszult spion. Míg ez napnál világosabb volt sokunknak (talán maga a kormányzó is kapiskálta már, de hát a szív nagy úr, s az elmének gyakorta ellendolgozand), hogyan nem vettem észre, hogy a hammam gőzén át reám mosolygó karcsú Ali, ki oly sok szolgálatot tesz, s ha kell, hajlgat apró szőnyegén kelet felé helyettem is, az orromnál fogva vezet? Hogy hihettem el, hogy egy húsz évvel ifjabb legény egy ötvenéves férfiben társra lel, s ennyire? Szóbeszédnek tárgya volt, hogy inkább a férfiak kik vonzanak. E tudást az emigránsoknak zöme derűs jóindulattal kezelte, olyik részvétellel is. Látván új társamat, nem támadt gyanú bennük, s bevallom bennem sem. Soha. Ó, miért nem tette gyanússá, mit éreznem kellett, hogy nincs körülmételve? Ó, pernahajder, te dilectissime! Hogy megkedveltelek, holott gyűlölni kellett volna, hogy megtaníts.

Titkom nem lévén előtte, tudott a londoni invitációról, tudta, hogy lemondtam azt, de mégis biztatott, mondván, mélyülő melankóliám oldja majd a helyszínváltozás. Bejáratos volt a hivatalok zárt szobáiba, képes volt úti passzust szerezni, mi megtévesztésig hasonló a valódihoz, s tudta, kitől mennyiért kell vásárolni hallgatást. Mert Aleppóban s Alexandrettában mindennek szabott ára van, de mindből alkudni kell, és csak ha alkudsz, akkor számítasz. Szövevényét a sok konspirációnak – úgy hittem akkor – föl sosem tárhatom, hisz bajt hoznék fejére. Hogy mégis engedményt teszek most? Talán már érted, hogy miért. Részletes útitervet skribált (két példányban, hogy miért, nem törődtem vele), megesküdött, távollétemben gondja lesz Milordra és Komiszra, Bem elárvelt vadászkutyáira, s a búcsúcsóknál száz Kossuth bankót nyomott kezembe (vajon honnan volt neki?), mondván, hozzon rám szerencsét.

Ott voltam tehát Londonban, és nem is. Kevésbé rejtélyesen így hangzana: bár a versenytől távol maradtam, ottlétemről nem bírtam lemondani. Ha kételkedsz szavamban, hűséges olvasóm egykori naplómát kövesd, mely az emlékezést e perctől jelenné teszi...

„Május 26, hétfő. A verseny kezdetének napján érkezém, kimerült vagyok, hisz hosszabb volt az út, mint segítőmmel a rézművesek fürdőjének titkos szobáján

(úgy kell keresni: Hammam al-Nahhasin) megterveztük azt; s megpróbált nagyon. Hánytam szinte egészen Nápolyig a szörnyű hullámvész miatt, s váltva imádkoztam régi s újabb istenemhez. Qui nescit orare debet navigare. Mikor először horgonyt vetettünk, egy jótét rabszolgakalmár némi baksisért passzust cserélt velem; ő hajózott tovább Gibraltár felé, míg én kalauzt fogadván, delizsánszt s vonatot sűrűn váltogatva szárazföldön jutottam el Calais-ig. Kilenc nap telt belé. Nem Southampton felől vevém be hát Albiont, ahogy tervezve volt, hanem Dover fehér sziklái ellenében. De végre itt vagyok. Látom, ahogy levelem felolvasása közben a távoli gyarmatok jelmezébe öltözött négerek behozzák a bársonnyal takart karszéket, mi rám emlékeztet tetetik ki, s a színpadon áll majd a versenynek hetén. Ott ülök fezen, kaftánban, buggyos pantallóban pár sorral hátrébb szótalán. Incognito – így mondják más nyelveken. Szívemben vakmerés, agyamban kétkedés, nyakamban ciánkapszula. Szivarra gyújtok, s látom a füst mögött, amint néhány bosszús tekintetű sötét alak eltávozik, levelem búcsúzó sorát már nem is várva meg: *Your most obedient servant: Grimm*. Elöttem a Grand Cigar Divan, mögöttem a Calcutta Chess Club tagjai fölállnak s ünneplő tapsba kezdenek.”

Az emlékezést nem csak naplóm segíti, segít egy kép is, John Gilbert metszete, rajta a színpadra tett fotel s a két turbános szerccsen. A brit kolléga rajzára egy sakklapban találtam, vagy az *Illustrated London News*ből ollóztam ki, már nem tudom. A többi metszetét a konstantinápolyi brit követ szalonjában voltam szerencsés látni, ahová az '51-es év őszétől lettem bejáratos. Mr. Gilbert képei nyomán jelenik meg emlékeimben a Chrystal Palace, az átlátszó, nagy üvegépület, s a vasoszlopokkal tagolt tágas szárny is, hol versenyünk folyik. Ott látom honfitársaimat, az otthonról érkező ravasz Szént s a sántikáló Löwenthalt, ki Cincinnatiból hajózott ide. Ellenük tehát nincs elfogatóparancs, vagy talán érvényét veszítette már. Tudják, nyilvánosan nem szabad fölismerniük, bár a sokszor látott szabadkőműves mozdulat, ahogy Jakab két ujjal felém int, kétségtelessé teszi, észrevett. Bólintok, de sajnos tanácsot nem súghatok, nem ülhetek melléjük szekundánsként a pihenőszobában, hol setét sörök s whiskyk majd nem korlátlanul fogyaszthatók. Mindketten vesztenek, Szén egy Anderssen nevű porosz ellenében két nyert parti után bukik, szeretném hinni, nem a látásom okozta döbbenet miatt. (Később, az alsóházba jutván már győzött minden partiján fölényesen.) Kit látok még? A párizsi Cafe de La Regence csapatából csupán gróf Kieseritzky érkezett. St. Amant visszalépett – sajnálom nagyon. Helyére brit sakkozót invitált Staunton, s angol ült az agg Petrov helyén és Ilja Sumlovén, kiről úgy hírlett, a cári útlevélt csak késve kapta kézhez.

Ha azt kérdenéd, kitartó olvasó, megérte-e életem kockáztatni e versenyért, az első válaszem: igen. Miért? A legelső partik egyikénél szebbet kigondolni is nehéz lehet. Az Anderssen nevű, kiről már szóltam, épp Kieseritzky ellenében futót, két bástyát s királynőt áldozva nyert. Tetszett a kaján publikumnak is, kiről tudható, duplán boldog, ha egy francia kárán örülhet. A nyertest, a Boroszlóból érkezett számtantanárt a verseny előtt senki nem látta még személyesen.

Vagy ha látta is, elfeledte kedélytelen beszédét, jellegtelen ábrázatát. Terjedni kezdett a hír, hogy Anderssen néven a titkon mégis megérkezett Vincent Grimm sakkozni. Hogy más nem lehet, csak én, ki ily parádés mattal állt elő. A sustorogók azt is tudni vélték, Szén és ez az Anderssen néven játszó sakkozó megegyezett, bármelyikük nyerné a tornát, elosztják egymás közt majd a nyeresényt. Hogy így tettek-é, ne kérdezd, s második válaszom se firtasd, hisz a többi partiról nincsen mit mondanom. Bevallom, untam legtöbbjüket. Talán a tét hatása volt, hogy mindenki óvatoskodott, meglehet, az üvegtetők alá szorult párás meleg is lassította a gondolkodást. Leginkább egy Williams nevű hezitált sokat, volt, hogy egy lépés előtt két órát is morfondírozott. „The Bristol Sloth” – mondták, rajta is maradt a név: Bristoli Lajhár. De mások is túltöprengték a partikat. Maradt időm bőségesen a Kristályház attrakciói közt bolyonganom. Láttam az óriás földgömböt, a zenélő szökőkutat, az angol lokomotívokat s az aratógépet, a Koh-i-Noor gyémántot, az Amerikából hozott gőzágyút, rotáló nyomdagépet, Colt híres forgópisztolyát, a német Krupp öntvényeit, Viktória királynő elefántcsont trónusát, egy skót feltaláló kukkerét, amelyben térhatásuk lesz a képeknek. Leginkább a dagerrotípiák tárlata érdekelt, és persze kipróbáltam a fő attrakciót, a vízöblítő árnyékszékét is. Water Closet, ezt írták fölé talpas betűvel; nem olcsó multság, mégis sor állt előtte szinte mindig, holott hat hagyományos illemhely is volt a Chrystal Palace-ban. Ott a levendulaillatú WC előtt vettem magamnak a bátorságot, hogy odalépjek a duzzogó Howard Stauntonhoz (ő volt, akit a Lajhár örületbe kergetett) s válogatott játszmáinak gyűjteményét, a *The Chess Player's Companion*ot dedikáltatva fölfedjem kilétemet.

Az újabb kép, mi föltolul emlékeimben egy „Bankside pub”, mi London legbiztonságosabb helye – Staunton mondja így –, hogy benne eszméket cseréljünk. Miért éppen itt, kérdezzük meglepetve, mert akkor már újra együtt vagyunk, a pesti triumvirátus elűzött tagjai. A komoly Staunton is kaján mosollyal kezd bele: néhány hónapja itt látták el az osztrák marsallnak, bizonyos Haynaunak a baját az angol sörfőzők. A lapok mind megírták a fickó szégyenét, hol „Hyena of Brescia”, hol meg „Hangman of Arad” néven emlegetve; s azóta a szabadelvű angolok zarándokhelyévé vált a Barclay, Perkins & Co. Ltd sörgyár csaphelye. Verték, ütötték, sárga bajszából, üstökéből alig maradt pár megtépett csomó. Az eszme és a biznisz ad itt találkozót, hisz nincs kimérés, hol több ser fogyna szerte Albionban. A bookseller a másik oldalon egy magyar könyvvel csinál üzletet: *The Village Notary*. A Haynau-kaland óta minden nap elmegy egy újabb tucat.

Mielőtt meginnánk a magunk serét mi is, hadd meséljem el, miről tanácskozánk, ezúttal úgy értve, hogy szakmánk, vagyis a sakk felől. Több versenyt így rendezni nem szabad, hogy nincs időhatár a gondolkodásra. Egy lépés húsz perc legyen, mondja Szén, tíz is elég tromfol Löwenthal Jakab, ki a gyors játékot amúgy is kedveli. Mr. Stauntont az én ötletem csigázza föl leginkább. Egy homokóra kell hozzá, mit minden lépés után megfordítanak a sakkozók, így maguk szabnak tempót a partinak, s ha egyikük túl sokat vár, ideje, vagyis

homokszeme egyszerre elfogyand. Congenial – kiált föl Staunton. Elárulom, keleten ez régóta már szokás, s ott a játék gyorsabb is általa. Mi másban különbözik az aleppói sakk – firtatja a brit, ki tudja jól, sok másság problémát jelent még ma is. A leghíresebb eset épp Stamma Fülöphöz kapcsolható, aki 1747-ben azért maradt vesztes a francia zenész Philidor ellenében, mert Európába újonnan érkezésként még a keleti szabályok szerint játszott, vagyis nem sáncolt, nem tudta, hogy a paraszt kettőt is ugorhat az alapvonalról, a vezérrel is csak egyet lépett, s furcsa volt neki, hogy a két király nem egymással szemben áll. Való igaz nekem se volt könnyű megszoknom, hogy Aleppóban másként játszanak, holott már tudtam róluk érkezésemkor épp a Stamma-ügy miatt (kit Fathallah néven tart számon kelet).

For Freedom of Hungary – emelné kocintásra sörét Mr. Staunton, a magyarok azonban megdermednek. A kínos csöndet Löwenthal töri meg. Elmeséli, hogy magyar ember sörrel nem koccint, mióta az aradi kivégzések előtti este söröskorsókat ütöttek egymáshoz az osztrák tiszték.

Másnap zárófogadás a Chrystal Palace-ban. A HRH, vagyis His Royal Highness Prince Albert, Viktória királynő férje, díszbeszéde végén fölkéri az egybegyűlt kiválóságokat, hogy tekintettel két nagyszerű magyar sakkozóra és az angol korona egy tiszteletre méltó, ám meg nem nevezhető vendégére (ez voltam én), ezúttal a sörrel koccintás szokásáról mondjanak le. A közönség tapsol, láthatóan már mindnyájan tudják a demonstráció okát, a beretvált urak legtöbbje bajszot ragasztott az alkalomból, s kitétetett a penny-tál – fölötte a felirattal: For Freedom of Magyars.

Titkos segítőmet éri baj, ha nem jutok vissza zárt határidőn belül – hárítom el a Prince ajánlatát, ki menedékjogot kínálna. Becsületszavam adtam egy jóbarátnak. Albert megértő, voltaképp Staunton is, de félrevon, s elmeséli az új elméletet, amelyből egy csapásra érthető, a legfénylőbb üstökös, mit Shakespeare-nek neveznek, mért oly váratlan-hirtelen tűnt föl az angol színpad égboltozatján. Christopher Marlowe volt a nagy előd, kristálytehetség. Valami elfelejtett bűn miatt fővesztésre ítéltetett, az executió előtt azonban, mit ad isten, egy kocsmai verekedés során leszúrták. De Staunton szerint mindez csak térítő mese, mi azért találtatott ki, hogy eltüntessék a hóhér elől..., és Shakespeare Vilmos néven kezdjen új életet. „Death is a great disguiser” – citálja, s fürkész szemekkel kémeli, fölfogom-e a példázatot. – A halál nagy maszkester ám! Aztán, hogy szívem fájdítsa még, hozzáteszi, az új, a teljes Shakespeare-kiadás-hoz, melyre készül, csak egy illusztrátora van, de fog kellene több, ha Mr. Gilbert nem tudja majd a tempót tartani.

Vissza hosszabb, s néhány óvatos kitérő miatt lassabb is volt az út. Elővigyázatra intett a hír, mit a német újságok keretes hírben közöltek: szeptember 22-én kivégezték Kossuthot. Úgy esett, hogy épp Arad gyásznapiján toppantam be a bujdosók közé. Az ünnep annyiban változott, hogy a tizenhárom megölt tábornok nevének felmondása után (mindegyikért egy fáklya gyújtatott), egy újabb

lista következett. A harminchatoké. Almásy, Andrásy, Balogh, Batthyány, Beöthy, Csernátony, Gorove, Guyon...

- Kik ők? - kérdezék egy gyászkaabatos közvitézt, ki lepisszegett legott. ... Hajnik, Házmán, Horváth, Irányi, Jósika, Kmety, Kornis, Ludvig, Madarász, Majthényi... Rosszat sejtettem, ismerős nevek, s mindjárt az aradi vértanúk után... Mérey, Mészáros, Oroszhegyi, Perczel és Perczel és Puky... megragadtam karján az őrt, de némán állt, amíg véget nem ért a nevek lajstroma ... Somogyi, Splényi, Stein, Szontágh, Szemere, Teleki, Vetter, Vukovics, Rákóczy, Sárosi, Táncsics és Kossuth.

- És uraságodban kit tisztelhetek? - kérdez ő vissza gyanúsan méregetve török köntösöm.

- Musztafa bej, de itt önök közt Vincent Grimm valék. - Ábrázatán a kétkezdés s a félelem egymással versenyre kelt. Társai közt, akikkel visszatért, már több ismerős találtatott.

- Ön él? - kiáltott egyikük. - Öleltek s nevettek, midőn az imént olvasott listát kérdeztem. In effigie, annyit tesz, képletesen lettek akasztott emberek azok harminchatan.

A sebtében elbeszélte történet szerint néhány hete Pesten, az Újépület előtti téren a brünni hóhér (Franz Bott, aki az aradi kivégzéseket is művelé) 36 bitófán 36 fekete táblát szögelt föl, rajtuk fehér betűkkel fölskribált nevek. Képletesen halottak tehát, vigasztaltak, csupán a kivégzéshez társított vagyonvesztés valós. Az azért egy élethez képest potomság. - Az utolsó név Kossuth Lajos volt. Ő is él tehát?

- Olyannyira, hogy strucctollas kalapját fejébe nyomva útra kelt hajón, úgy hírlík, Angliába.

- Éppen Angliába?! - kaptam föl fejem; majd, hogy ne áruljam rögtön el, épp onnan érkezém, töprengni kezdtem titkos természetén a fátumoknak. A konverzáció, mi új lapon, alább következend, immár saját magammal folytatott lélekbeszélgetés. Monológ kettős énré bontva. Növum mint írói szerkezet, úgy gondolom, tán lesz modern román, mi él vele.

- A hír tehát, mit a német sajtó valóságnak vett és ostobán megírt, csak a jelképes executióra vonatkozott?

- Vagy mégsem ostobán, tán célja volt vele. Ha elhíresztelik, fő nélkül maradt az emigráció, az ügy, mit képviselnek, könnyebben összedül.

- S azt hogy vegyük, hogy nevünk nincs az akasztottak lajstromán?

- Nevünk, a Grimm Vince név? Szűken vett értelemben sem katonának, sem politikusnak nem számítunk.

- Elég ok ez vajon?

- Én sem hiszem. Talán úgy tudják Bécsben, hogy halott vagy..., vagyok, hisz már három hónapja nincs nyomunk. (Miközben gyözködöm magam, egy rémes kép villamol át szívemben a Nápolyban elcsereált passzusokról, s a jótét szírről, ki eunuchokkal kereskedett. Mi lett vele?)

- De jobbat mondok: meglehet, azért nem lettünk megölve, még jelképesen sem, mert élve kellünk önekik.

- Úgy érted, a bécsi tótumfaktumok tanácsa így okoskodik?
- ... Úgy, bizony! Fontosságunkat a korona jelenti. Mi tudjuk csupán megmondani, hol a rejteksír, amelybe a szent ereklye belététetett.
- De hisz Szemere, Házmán, Batthyány Kázmér neve ott a listán!
- Egyikük sem jó térképolvás. Mi rajzoltuk le, s tudjuk, mely szám, betű, körív vagy szaggatott vonal, hogy mit jelent, s mit húztunk rá csupán azért, hogy elterelje a gonosz szándékkal vizsgálódók figyelmét. Legyünk körültekintők. A korona miatt számolnunk kell még egynehány spionnal.
- Úgy érted, újabbal, ki Alink helyébe lép?
- Úgy bizony!

De mi lett Alival, kérdezheted, ha itt vagy még egyáltalán, olvasó. Csak sokára állt a történet össze, mit társaim, kíméletből talán, nem zúdítottak hirtelen reám. A beszélők arcán a szeretet s a gyűlölet hullámgörbéi váltakoztak, a rokonszenv célpontja én, a haragé a fiú volt. Rövid leszek, mert kik mesélték, ők sem hosszították kínomat a túlzó részletekkel. Halld tehát!

Már útra váltam, mikor Bem hagyatékát a bujdosók kasszájának javára árve-rezni kezdték. Azért vártak soká, hogy más vidékről is érkezhessenek licittevők. Kitüntetések, fegyverek, dísz- és egyenruhák. Ali, aki valódi néven Varga volt, s a nagy Rákóczihoz köze csak annyi, hogy ő is Ferenc, egy burnót-szelencére tett épp ajánlatot (más forrás szerint a Napóleon-portréra, mit én festettem Bemnek), amikor a Sztambuból érkező potentátok egyikének ösmerős lett, majd elkiáltá magát, hogy az az ember ott, az Bécsnek ügynöke. Hogy tettlegességgé nem fajult az ügy, az csak a kegyes alkalom miatt történhetett, meg azért tán, mert a fiú kerek-et oldott – szerencsére a szelence (vagy a kép) nélkül. És a kutyák – kérdeztem – Bem vadászkutyái? Az éppen áradó Queiq folyóba ölte őket, az örmény oldalon.

Tizenöt évet kihagyok most az életemből; ha lesz idő rá, és lesz érkezés, kitöltök majd betűvel pár lapot, hogy tudd, mi történt még velem. 1866-ban, Pesten folytatódik mesém, színésznő húgom, özvegy Schommerné született Grimm Paulina Dob utcai lakásán, hová néhány héttel korábban érkezék mint nyug-állományú oszmán tisztánár – amnesztiával.

- Ösmered Petőfit? – nyitott rám húgom, a bittét meg se várva.
- A költőt? Ismertem személyesen. Sakkoztam is vele. Nem játszott épp ügyetlenül.
- A konyhában ül. Szalonnát früstüköl.
- Petőfi!? De hisz...
- Nem esett el. Bujdosik. Hozzánk tévedt be épp. Schlezingernééknél evett a múlt napokban. Étvágya jó, a szaga, nem tudom... Jellasics igen morogja. Menj ki hozzá, kérlek, ha úgy is ösmered. Biztos örülni fog.
- A früstükből annyi volt való, hogy reggeli órában történt az étkezés, a fölhozatal azonban a legfényűzőbb püspöki vacsorával vetélkedett. Szalonna,

gyöngyöző kolozsvári sonkaváltozatban valóban volt az asztalon juhsajt, rőf-kolbász, pástétom, tálcányi fürjtojás, pecsenye, savanyított ugorka s a fonott kosarú diópálinka mellett. Böske, a soroksári cselédlány keményített kötényben leste, mint ürül a metszett üveg pohár, hogy újratölthesse a drágábbik Furminttal, melyből magamnak is csak gyűszűnyi jutott megérkezésemkor. Jellasics, húgom öreg drótszörű lakáskutyája izgatottan nézte, hogy tűnnek el vendégünkben a fentebb felsorolt tételek.

- Adjon az úristen szerencsés jó estét...

- Estét? Reggelt talán? - törölte le a bujdosó bajszáról a gesztenyelekvárt - Adjon kendnek is.

- A nagy költő valóban? - tettem be az üveges ajtót magam mögött, ellenfényben érkeztem tehát, de bólintásnál többre amúgy sem méltatott. - Magam csak kórajz nyomtató... - vártam kicsit, hogy ha János vitéből ismert köszöntésre nem is, de szakmám nevét kimondva végre fölkapja fejét, hisz én rajzoltam egykor két könyve címdoldalát. Nem tette. - Litográf készítő... Illusztrátor... - Semmi. - S a közkegyelem révén újra végre itthon. Kegyedre nem vonatkozik?

- Reám? Mit képzel ön? Ha adnák, sem fogadná azt egy Petőfi el.

- Úgy? Megértem önt. S azt is, ha megvet, hogy én éltem vele. - Közömbös tekintetébe ekkor villant belé a gyanakvás halvány sugára, mit ravasz mosollyal nyomban eltüntetett.

- Maga a vérükből való. De a nyelvünket bírja, látom. Mondják, egy németnek nehéz.

- Nem könnyű, de meg lehet szeretni. Higgye el, nagyon. Én már magyarul álmodom... Az álom ablak, melyen által lelkünk szeme jövőbe néz...

- Azt a sőt, ott, ha volna szíves... - próbálta terelni a beszélgetést, de tudtam, hogy megismert. Én már elébb, bár az a tizenöt év egyikünkön sem múlt el nyomtalan.

- Hallottam, jól is sakkozik.

- Hát. Kiváltam abban is.

- Magam is játszom néhanap, ha végre partner találtatik. Ha kedve van, fáradjon át velem a pipázó szalonba, a kávé ottan is elköltheti.

Te is tudd, olvasó, bár gyanítom, rájöttél magadtól is, vendégünk az Alepóban megismert ficsúr volt - minek nevezzem, spionnak, édesemnek -, ott Rákóczi sarjként mutatkozott be, most a bujdosó Petőfit alakítja. Külsőleg még csak-csak Petőfi, de önön költeményeiből máris szekundára áll. A partiról nincs mit beszélni. Igencsak kapkodott, mit helyzetében furcsállni nem nagyon lehet. Vezérgyaloggal nyitott, parasztját és tisztjét gyorsan lenyertem, s afelől, hogy erősebb állásban vagyok, nem lehetett kétség tovább. Ajánlatom, hogy cseréljünk oldalt, rögvést elfogadta. Átült a sötét figurák mögé, de ott sem vitézkedett. Az imént még vesztesnek látszó világos sereg lett most a jobb. A végjáték következett. Cseréljük vissza, volt javaslata, mert a fény úgy jobban imponál neki. Legyen, mondtam, tudván, magam győzöm le így magamat. Vereségem pillanatában lépett a szalonba húgom, ki gyászöltözetét levette. Azt a jelmezt vette föl,

melyben a német színházban a szerelmes Opheliát játszotta egykoron. Ah-jában nem volt csodálkozás. Sakk-tudorként ismert fivérért bemattolva látni magától értetődő volt neki, elvégre a kiváló vendég, a hős poéta a sakk terén is csak győzhetetlen géniusz lehet. A bosszúság, mit arcomról leolvasott, hitét erősítette csak.

- Mi volt a tét? - kérde színházi pillarezgetéssel.

- Valóban - emelt föl egy szivart a halhatatlan költő, bár úgy tűnt, igencsak reszketett keze. - Mi is?

Közelébb húztam a díszes szivardobozt, s fölpattintottam a titkos fenék-rekeszt. Az üldözött Kossuth bankók lapultak ott. Elé számoltam száz ropogós forintot.

- Fordulatos egy parti volt. Most ím, uram, végképp kvittek vagyunk.

- Kvittek? Hogy érti kend?

- Uraságod azt tudja jól. Szerencsémnek tartanám, ha utolszor láttam volna önt.

Nehéz dönteni, jelmezes húgom pirult-e jobban, vagy inkább a vendég fehéredett, ki - szivarom zsebébe ejtve - menten távozott.

Három napra rá, hogy bujdosónk továbbállt, egy Friedrich Dachgeschossforscherként vagy miként bemutatkozó egyenruhás tiszt szalutált ajtónk előtt. Övén kaszperd, oldalán fekete-sárga szalag, fején csókaorrú kalap. Árkus nagy ívpapírt lobogtatott. Paulina ijedten kapta ölbe Jellasicsot, ő meg tessékelést sem várva a pipázó szalon felé vette útját nyomában három kardcsörgető fogdmegével.

- Meg is van - emelte föl a még mindig a sakkasztalon álló intarziás szivardobozt.

- Tűzzel is szolgálhatok?

- Álljon most félre kend - taszított mellbe, s tanult mozdulattal nyomta meg a rejtézkár kikattintó pöckét (ami különben a fedélbe karcolt turbános basa pirosló orra volt), s kapott ki onnan két ujjal csippentve föl valami barnult furcsa dolgot. - Izé... Mi légyen ez?

- Mi? Hát csak fitymabőr.

- Ah! - ejté undorral vissza nyomban - És aztán kié?

- Psszt - szorítottam ujjam ajkaimra, majd bizalmasan mutattam a házkutatási végzés alján lengő viaszpecséten díszlő portré felé. - Bizony! Akarja, hogy jegyzőkönyvbe diktáljam nevét?

Herr Dachgeschosakárki sípjába fújt, majd a vigyázzállásba pattanó pandúrjaira kiáltott. - Eins, zwei... Wir gehen! - Ami annyit tesz: indulunk.

Jellasics hosszan csaholt utánuk.

Posztmodern folklór

A Balassák

Kezdetben a Balassák Bogarasban laktak, réges-régen pedig Kékkő (Modrý Kameň) volt a fellegváruk.

„Már szintén az idő vala kinyílásban”:

a Balassák kékkői várában fennmaradt levéltár bőven szolgál iratokkal és a tatárjárás előtti oklevelekkel is. A Balassák származását a meglévő levéltári adatok szerint 1224-ig szakadatlan láncolatban követni lehet.

Az írások I. Detréig vezetnek vissza. Az egyik első oklevél szerint Detre 1229-ben II. Endre magyar királytól földet kap Borsodban. Az irat szerint Detre „Procurator de Zolum”, de egyszersmind „Comes” (főispán) is.

Egyes történetírók szerint zólyomi főispán, sőt vannak, akik nádorként említik. Detrének négy fia volt: Mikó, Péter, Miklós és II. Detre.

A Balassa család birtokai: Sztraczin, Zahora (Nógrád vármegye), Cserne, Detrekő (Borsod vármegye). A későbbi birtokok: Esztergály, Busa, Ludán, Halászi, Gyarmat, Kékkő (Nógrád vármegye), Aba (Hont vármegye), Újfalu, Palugya (Liptó). A család érdekeltségébe tarozott még: Hídvég, Kricsóvár, Deregély, Szolna, Illés, Mankó, Galábócs, Szklabonya, Pribelyi, Léva, Csábrág, Szitnya, Munkács, Tasnád, Szatmár, Nagybánya, Diód, Látha, Sárospatak, Lipótújvár, Ozdin.

Híresebb Balassák:

I. Ferenc (szörényi bán, a mohácsi csatában halt meg),

I. Imre (erdélyi vajda),

VI. János (honti főispán, királyi ajtónálló),

I. Bálint (vitész, költő, lásd összes verseit),

I. András (királyi főkomornok mester),

I. Pál (püspök),

VIII. Ferenc (gróf, bán),

II. Bálint (gróf),

II. Pál (gróf, Gömör vármegye főispánja),

I. Ádám (császári-királyi kamarás).

Rajtuk kívül számos feleség, özvegy, apáca, királyi főajtónálló, esztergomi kanonok, prépost, harcos, lócsiszár található a családfán.

FENYVESI OTTÓ (1954) költő, író, képzőművész. A Balaton északi partján, Lovason él. Legutóbbi kötetei: *Paloznak overdrive* (Scolar, 2021), *Mély vizek, magas hegyek* (Művészetek Háza, 2022).

A leghíresebb Balassa: Bálint, aki 1554. október 20-án született Zólyom várában. Ősei állandó és tántoríthatatlan harcosok voltak a törökök elleni küzdelemben. Apja, Balassa János, a bécsi udvar szolgálatában állt, előbb Szolnok várkapitányaként, majd bányavárosok főkapitányaként szervezte a harcot. Hűtlenség miatt 1569-ben, Dobó Istvánnal, Eger hős várkapitányával együtt perbe fogták és bebörtönözték. 1572-ben felmentették a vádak alól, és Bálint fiával részt vettek a pozsonyi koronázó ünnepségen. Bálint már fiatal korában megismerkedett a kor humanista műveltségével. Tanítója Bornemissza Péter volt. Balassi névvel a magyar líra első nagy tehetsége. Kalandos életútja 1594 májusában, Esztergomban, a törökök ellen vívott csatában ér véget.

A fekete bárány Balassa: József 1774-ben menekült nejével, Kolop Petronellával és 9 éves fiával, Istvánnal az Alföldre Caraffa gróf elől. Kitagadták a családjából, mert nem nemes származású nőtt vett feleségül. Egyesek szerint Petronella egy felvidéki katonatiszt leánya volt.

Más elbeszélések szerint József beleszeretett egy jobbágyleányba, s mivel családja nem akart beleegyezni a házasságba, felcsapott juhásznak, elvándorolt Bácskába, Csantavérre.

Tény, hogy a csantavéri plébánia 1782-től vezetett születési anyakönyvében számtalan Balassa születését anyakönyvezték. 1799. január 6-án a következő bejegyzés található:

„Újszülött: Gáspár. Apa: Balassa József. Anya: Kolop Petronella.”

A Délvidéken nemcsak Csantavéren él nagyszámú Balassa, hanem Péterrévén (Pecellón) is.

A Balassákat *A Tiszai korona-kerület telepítéstörténete* (III. kötet, 1992) is emlegeti. *A Bácsország* (Vajdasági honismereti szemle) 2004/29. számában olvasható Balassa Rudolf tanulmánya *Kutatásaim a Balassa-ősök után és a pecsétnyomó titka* címmel.

A folyóiratban nyolc tábla található, amelyeken Balassa Józseftől végigkövethető a bácskai Balassák összes leszármazottja. A VIII. tábla többek között tartalmazza Péter dédapám, Gellért nagyapám (1901–1973), édesanyám, Balassa Piroska (1928–2010), valamint zárójelben édesapám, Fenyvesi Mihály (1929–1986) nevét.

Mindez tintával írva vagy az oklevelekben. Itt vannak a dobozban, időrendbe szedve, ki is adjusztálva, aláhúzogatva, lábjegyzetelve.

Háborúk, cselszövések, párbajok, száműzetés lengyel földre, világfájdalmak, bonyodalmak, tragikomédiák, házasságok, egy erdélyi asszony keze, szerelmek, Júlia, Célia.

„Jelentem versben mesémet,

de elrejttem értelmemet;

Kérem édes szeretőmet,

Fejtse meg nekem ezeket:”

Balassa Gellért és családja Bogarasban vészelté át a második világháborút, és a partizán „felszabadítást”, a magyarok lemészárlását, majd telket és földet kaptak Mohol-Gunarasban. Istennek hála, ezután nagyon nagy baj már nem történhetett velük.

Bogarasban

Sokféle az ember, Uram.
Túl sok az identitás.
Erős és gyenge jellemű, okos és ostoba.
Félkegyelmű és bogaras lángelme?
Az emberek egész nap összevissza beszélnek,
és nem akarják megérteni egymást.
Így megy ez, és így is fog menni,
amíg a világ világ.

A falu felett

A falu felett vadászgép suhan,
a Bara partján sok a szúnyog,
a vizek tündérét bezárták egy pincébe.
Egymásnak verseket suttoznak a fák.

A templom

Uram, a templom ősi falán rajzok
vannak szent emberekről és tetteikről.
Szent emberek, akik belefeledkeztek a teremtés örömébe.
A templom oszlopaihoz szorítom fülem.
Teleítették magukat csenddel,
imákkal, énekekkel, zsoltárokkal.
Hunyorgom a félhomályban.
Rászorítom a fülem.
Meg kell tanulni hallgatni,
hallani kell olyan dolgokat,
amiket más nem hall.

Abból a kútból kijutni

Vizet húzok a kútból.
Falusi, ásott kút.
Legalább tíz méter mély.
Vizet húzok, friss, földmély illatú vizet,
abból a gunarasi kútból, melybe Fenyvesi Sándor
nagyapám szerelmi bánatában beleugrott,
miután három napig nem ment haza.
A Nagyvölgyben beleszerelmesedett a kocsmárosnéba.
Elmulatta a búza árát, de boldogságával egyedül maradt.
Nagy bújá közepette hazajött, és beugrott a kútba.
Nem tudott úszni, azt remélte majd belefulladás.
Errefelé, Közép-Bácskában, nehéz megtanulni úszni:
nincs folyó, csak térdig érő bara meg kopolya.
Nagyapámat a Deák szomszédék húzták ki,
nem fulladt a kút vizébe.

Nekünk gyerekeknek a kút felé
nem volt szabad menni, belenézni meg pláne!
Mert ott laktak a tündérek és boszorkányok.
De titokban azért mindent láttunk,
és gyorsabban vert a szívünk,
ha vizet kellett húzni abból a kútból.

Még ma is érzem a föld mélyének illatát,
és sejteni vélem a kút mélyén rejtőző
különös titkokat.

A Nagyvölgy

A modern kori történelem első elnéptelenedett települése
a Bácskában. 2015-ben hagyta el utolsó lakosa.
Eltűnt, mint az erő, a bizonyosság, a hit, a tekintély,
a férfiasság és a megváltozhatatlanság boldogsága.

Erzsébet

Ő volt a nagyanyám, a falubelieknek: Örzse néni.
Deák vezetéknevvel anyakönyvezték Moholon.
Délutánonként kint ült a ház előtt,
várta a szomszédokat vagy az unokákat.
Egész életében tyúkokat kopasztott,

a kiskacsáknak csalánt tépett,
tehenet fejt, túrójt sajtolt,
kukoricát kapált és morzsolt,
kakaspörköltet főzött.
Kertet művelt, a lehullott gyümölcsökből
pálinkát főzött. Még halála előtt is.
Kilencvenhárom évig élt, megcáfolva azt a tézist,
hogy azok élnek legtovább,
akik nem csinálnak egész életükben semmit.
Sokat imádkozott, búcsúba járt.
A kakastökét nem szerette,
mindig akkurátusan apróra szeletelte,
és odaadta a macskáknak.

Szöktetés

A Fenyvesi és a Balassa család Mohol-Gunarasban,
az Ady Endréről elnevezett utcában lakott.
Egy ház volt közöttük, a Toldiaké.
Feloldhatatlan ellentét feszült a Fenyvesik és a Balassák között.
Ennek a titoknak nyitjára máig nem sikerült rájönnöm.
Csak az tudom, hárman voltak azok a Balassa-lányok.
Szép és szorgalmas ivadékok. Jó volt rájuk nézni.
Ötvenhárom ősz végén anyámat apám elszöktette.
Kint húzták meg magukat a szülénél,
a faluszélén, az iskola mögött.
Sándor nagyapám soha nem bocsájtotta meg apámnak,
hogy egy Balassa lánnyal fűzte össze az életét.
Engem, a szerelemgyereket, mogorván szemlélgetett,
barna szemében nagy-nagy szomorúság lakott,
párban és hűségben a boldogsággal.
De ez régen volt. Persze nem elég régen, hogy elfelejtsem.
Sándor nagyapám egyszer befogta lovait a szekérbe,
maga mellé ültetett bennünket, kiskamaszokat,
Pétert és engem, és elindultunk a bosztánba,
a nagy fekete dinnyék közé.
Mileševo felé, a dinnyeföldre.
Talán eszébe jutott, hogy gyerekkorában
errefelé, egyszer herét kaszált,
és kiszakadt a hasfala. Sérvét többször összevarrták,
de a nehéz munkától újra és újra szétszakadt a cérna.
Sérvkötője volt. Reggelente visszatúrte
a helyére, amit kellett, és elindult dolgozni.

Fejemben ez a mozdulat később, Fehér Ferenc, bácskai költő, a *Féltón* című versének soraival nőtt össze:

„Úgy hordom itt már napok óta a tájat,
mint bensejét a felhasított állat.”

Nagyapa némán, felhasított hassal szemlélt,
ahogy egy árva nyárvégi napsugár eltéved,
és elpityeredik a dinnyeföldön.

És nem felelhetem a lényegét sem:
azt a nagyapámmal eltöltött dörmögő,
jóízű csöndöt a dinnyeföldön.

Torokgyík

Azt sem feledhetem, ahogy apám
biciklivel rohan velem Mileševo felé.
Pár éves lehettem: három vagy négy?
Lázban égve ültem a bicikli kisülésében, és sírtam.
És ma is látom, ahogy megcsillan
Popádity doktor tűjének hegyén egy csepp valami.
És belém szúrja, és nagyon fájt az a valami.
De életben maradtam.
Legyőztem a baktériumokat, a diftériát.

A temető

A temető északi, huzatos részében, ahova
alig süt a nap, ott vannak a picike gyereksírok.
Ott fekszenek a kicsik.
Velük a torokgyík végzett, egy latin nevű fertőző
baktérium: a *corynebacterium diphtheriae*.
A diftéria, a torokpenész, a légutakat támadja meg.
Régen legtöbbször halált okozott.
Ott fáznak, remegnek a kicsik,
a temető északi, huzatos részében.
A torokgyíkosok visszavárják az élőket,
visszavárják a tőlük elvett jövőt.
Sírjukat senki se váltja meg,
de a mi jószívű plébánosunk rendelete alapján
évszázadokig nem háborgathatók.
Uram, olykor gyereksírás hangzik onnan.
Jusztika, a falu egyik vénkisasszonya
gyakran hallja őket.

Az Alvég Kastélyi-sánca előtt valamivel

Csabai uccarajzunkból

Hol, ha nem a Sánchnál!
A Kastélyi-sánc előtt.
...Alvégi-sáncunkon túl.
Hol a kurta farkú.
Na Šanci.

Kastélyi iskola

Kezdetben a kastélyi kerület gyermekei hova jártak tanodába, ki tudja. Csak annyi bizonyos, hogy 1842-ben nyílt a kastélyi iskola, ekkor került Csabára Wilim János tanító. 1859-ben 242 a fölvétetett tanulók száma, közülük 36 ki-maradt, 1 meghalt, a záró vizsgálaton 205-en vettek részt; a mulasztás 1203 (nap?) (Sebő 63).

Az Alvég első tanodája 1842-ben épült (ez omladozik a Zsilinszky/Dózsa végében, a Kastély utca kezdeténél 2023-ban is?). A második 1871-ben nyílt meg – a mai Dózsa György út–Wilim utca sarkán –, kocsmából alakították ki, s a telken új tantermet építettek hozzá (Sebő 114). Ez utóbbiban az utcarajzíró is tanult – a Dózsa felőli újban a 2.-at kezdtük, 3.-ba pedig a mellette levő, régi, sarki épületbe jártunk. Eme újakat letarolta a lakónegyed-építő láz az álszocialista kor-szak dandárján.

Mint Sebő László írja Csaba tanügytörténetében, a másik alvégi tanoda a mai Tessedik utcában 1818-ban, bérelt helyiségben, a szülők pénzén nyílhatott meg. Utóbb a lutheri egyház átvette. Az iskola első épületét 1832-ben vehették birtokba tanítók s deákjaik (tán ebből lett az utca sarkán a későbbi tornaterem, ahol mi magunk is nyújtóztattuk magunkat az ötvenes években felsőtagozatos gyerekként, s amelynek udvarán a homokban magasugrás közben ki tet-szettünk törni a balkarunkat). Ezt a sulit a helybéliek *bočna školának* becézték. 1871-ben pedig a második épületet is fölhúzták – tán ez a ház az, amely az új évezredben vendégházként él tovább, s ahol az utcarajzíró maga is megszállni merészelt. Mondhatni mindkettőt megtapasztalhattuk – ahogy a Zsilinszky utcait is.

SARUSI MIHÁLY (1944) író. Békéscsabán született, 2001-től Balatonalmádiban él. Két és fél év-tizeden át az MTI tudósítója volt. Utóbbi művei: *Életszomj* (2021), *Hun, ki* (2022), *Végenincs Corvinka* (2023).

A Kastély-Zsilinszky találkozásánál fekvő rogyadozó oskolaházat csak kívülről vehettük – annyiszor! – szemügyre; előtte hajtottuk el kacsáinkat, libáinkat a Körösre menet... S kb. ennek a háznak a gazdasszonya gondozhatta azokat a pulykákat, amelyekkel útközben – fürdésre, horgászatra, rucaúsztatásra menet – rendre összeakaszkodtunk: *Szebb a páva, mint a pulyka, blüblü-blüblübü...!* Hogy azok ilyenkor a maguk szavával válaszoljanak: *Blüblüblüblü, blüblüblüblüblü...*

Mígnem végül 1914-től a Révay utcai sulis... a Kerekiből lett Kölcsey utcában. 6 tanítóval, 190 tanulóval nyit az állami – 6 osztályos – állami néptanoda (Sebő 128). 1944-ben 8 nevelő okít a 7 tanteremben. 2023-ban már mióta nem tanoda! Régi tanintézeti főbejárata a Kölcseyből, újabb (őseredeti?) a Révayból, mígnem manapság mintha a Lehel utcából nyíló udvar felől lenne leginkább használatos.

Az első (avagy kastélyi) tizedből lett kerületben ma csak az egykori külterületen, a Kastélyi-szőlők tanyavilága és az Öntözött-rét helyére települt Lencsésinegyedben levő két (ma már csak egy) általános iskola fogadja az itt élő családok gyermekeit. Az a régi, ahová a felső tagozatosok jártak, és az alsósok másutt levő több osztályterme (amilyen a Batthyányi utcai is volt) rég elszokott a gyermekzsivajtól vagy épp az elmélyült tanuláshoz szükséges csöndtől. Kiürültek.

Kiürültünk?

„Kiköltöztünk a Lencsésire.”

Hogy a múlt kódébe – meg az emlékezetünkbe – vesszen a valahai... élet. Mert a sok gyermek mi mást, magát az életet jelenti.

Jelentette, de jelenti mindörökre.

Nélkülük.

Nélkülünk.

Barátaid a Gorvinkán

Hol, hol; jó, hogy nem Vandháton (avagy Bivalyatoszonádon).

Golyóval egy lányba voltatok szerelmesek!

– Bratya szlováci!

Nem egészen.

Hogy a huszadik vagy a harmadik szomszéd nagylányába – azaz, kislány korában –, arról jobb lesz mélyen hallgatni. Még félre tetszenek érteni.

El nem árulnók.

Odáig voltunk érte...

Golyó darabig velem járt vívásra. Egyik edzésen, hogy a nyújtó alatti, a bitang kemény acél talapzatra tett puha szőnyegen heverészve néztük az épp sorra kerülő párok csörtéit, miről nem ábrándoztunk! Róla. A legnagyobb egyetértésben. Hogy ki, mi. Hogy. Miként. Mennyire!

– Ha a feleségem lesz, óvszergyárat fogok alapítani!

Amely bírja az ipart. Tartsa vele a lépést. Hogy ne mondjuk.

Miközben mi magunk a házunk pincéjéről álmodtuk azt a gyönyörűséget, hogy humó elől oda bújva meg merjem csókolni.

Álom, álom, édes álom.

Hogy min nem töri az ember a fejét tíz, tizenkét éves korában...

Nem tizenöt, mert akkor már ezen túl jártunk.

Szentséges ég.

Milyen rossz gyerekek voltunk!

Annyira azért nem.

Mégsem.

„Golyó”?... Mert köztünk valóban ő volt a legkerekebb. Nem a ma oly gyakori dagi, hanem – mint egy 1954-es MTI-fénykép mutatja, milyen vékonydongájú volt valamennyi Körös-járó, a Zsilipről a folyóba ugráló corvinkai kortársa – nálunk valamivel kerekebb. Hogy 60–70 évvel később is hozzánk hasonló legyen.

Ha összefutunk, azóta is – nem a versengés, nem az, hogy a másik ellenfél, nem, hanem – a barátság.

A kislányból lett asszony nem különben.

Hetven körül ő is, ám hogy öregasszony lenne... Eszünkbe nem jutna.

Szeretetünk... megmaradt.

No, lám.

Mi nem történt velünk.

A másik Pistiről már tetszettünk írni. A Tótországhoz csapott fertályból futott hozzánk a családja, ő osztálytársam lett. A Pázsiton, Körgáton, Zsilipen, Körös-parton, Kiserdőben, a rét zsombékvilágában... főleg vele csavarogtam. A Pályára is együtt mehettünk.

Drága, drága Pisti. Túl az árnyékvilágon.

Hogyne, katolikus volt ő is.

Egy okkal több, hogy együtt legyünk, mert persze ott volt a hittan, meg a vasárnapi mise.

Míg lehetett.

Cömbi meg... Tőzsomszéd! Vele sülve-főve együtt voltunk. Voltunk vele és testvéreivel mi, Erzsike bácsi gyerekei. (Nem így hívták néha apánkat a szomszéd lurkók?) („Misi néni fiainak” véletlen sem.) Máig jó barát. Ha hazamegyek, ránézek; mert ő még most is ott él, ahol egykor, ahol születtünk. Fölnőttünk. Ahonnan kinövünk? – ki így, ki amúgy. Mindörökre?

A szomszéd utcából ketten is ebbe a csapatba tartoztak. Palyó, az Arany utcából nem egyszer ránk nézett. Főleg később, hogy legénykedni kezdtünk. Lányok, tanulás, világjárás. Vágyak, álmok, lehetőségek. Vele a legszorosabb a kapcsolatam.

– A lányok, a lányok!

Majd, fokozódván a helyzet:

– Jó kis botrány volt...

Hogy a csudába ne.

Persze a tanulás. Hogy mit akarunk.

„Adottság(-nak is mondható valamiféle tehetség) + szorgalom + céltudat.”
Mevolt benne.

...bennünk?

A Verébből lett Vajda utcából meg a Pikó gyerek. Elsősorban iskolai barátság.
'56-ban anyukája kért, tartsam szemmel, vigyázzak rá:

- Vigyázzatok egymásra! - intett, mikor bekopogtam hozzájuk a fiáért, su-
liba menet.

Apukája nagy kommunista volt - mi meg akkortájt épp azt rikoltoztuk, hogy
„Kommunista, gyere ki, agyonverünk ideki!”

Verte volna a fene, de tudtuk, hogy szüleinknek nagyon elegük van belőlük.
Hát velük tartottunk; miért, helyettük kikkel kellett volna?

Az iskola után ez a világnézeti különbség eltávolított bennünket egymástól.
Kár?

Kár.

Laci, a Körösön túlról... Öcsi...

Mennyi, mennyi!

...végestelen végig.

Ürül a Corvinka

A Kleinből lett Karácsonyi kocsma végül Corvin sörözőként húzta le a redőnyt,
a mellette levő szatócsbolt-népbolt-csemege szintűgy üres 2023-ban. Hányan
jártak e saroképületbe... Felejteni - annyi rosszat.

Máskor meg... Hogy legyen mit kifosztani?

Ki, hogy.

Amúgy.

Üres, használatlan az épület, amely üzletnek és vendéglőnek adott egykor
helyet. Csak szemben, a Zsilinszky végében a Korona csapszék él. Ahogy a bel-
város is... esténként üres! Kihalt.

Böjtelő végén, Jókai Móricz születésnapján a Kárpát-medencei magyar próza
gáláját fogadja a Jókai Színház. Az est végén leülnénk valahol vacsorázni, és
kiderül, az nem is olyan egyszerű. Mert a környéken egyetlen konyha sincs,
amely este 8 után még meleg étellel szolgálna! Nagy nehezen vállalja egy sétáló-
utcai féltalponálló, hogy leültet és megvacsoráztat bennünket - mint utóbb
kiderült, nem is akármilyen terülj-asztalkámmal. Pedig akár csak 50 évvel ez-
előtt is... tele volt esténként is étellel a Belváros! A Fő tér (velünk), a sarki presszó
(bárzongoristával) és a Csaba Szálló étterme (cigánybandával), amott a Tisztiklub
(alkalmanként zenekarral), a Vasút felé a Kishajó (hajnalig, szalonzenével), a Ha-
lász (néptáncgyüttes zenekarával), az Ipar (nagytermében néha bállal), majd
a Körös (ám itt a közénk ültetett, polgári álruhás nyomozó nem ránk szólt, ha
nótába kezdtünk?).

Tele, velünk! Mert akkor még volt itt fiatalság? Mára... elfogyott az ifja? Kevesebben is születnek, mint amikor mi jöttünk a világra, és ha föl nőnek, hamar odább állnak, Pestig, New Yorkig meg sem állnak? Hogy maradna itt... élet, a Belvárosban, este 8 után... Aki miatt érdemes a konyhában tovább dolgoztatni a szakácsot. Ha nincs rá igény, valóban, minek? Ha nincs kinek.

Klein kocsmá, Karácsonyié; Csaba Szálló, Fiume. Élet.

- Ha nincs nyitva semmi, minek mennénk oda?! - dörren rám a Corvinkáról való hölgy.

Szó, mi szó. A tyúk vagy a tojás(?) esete - mivelünk.

...Amikor a Corvin utca első tizenkét házából öt teljesen, egy félig üres, mert csak alkalmanként használják, nem lakik ott senki? Amelyekben család már hogy élne...

Gyermek? Fiatal? Ma? Arra?... mutatóba, ha. Se?

Élet.

Hogy tönkrevágták az utcát. Végig a Corvinkát. Azzal, hogy itt szállították ki a tizenötezer Lencsési-lakótelep építőanyagát. A fölhúzásához szükséges gépeket. Eltüntetve a kétoldali akácsort, a gyöppel borított - nekünk papsajtot kínáló - árkokat, lakhatatlanná téve a szűk utcát ölelő lakóházakat. Hogy ma gépkocsicsorda döngesse a megroggyant falakat.

S lám, csodák csodájára, ami lakhatatlanná válik, előbb-utóbb lakatlan is lesz.

Kárpótlás, azoknak, akik... elszenvedték? Zöme kint van a temetőben. Utódnak pedig sem híre, sem hamva. (Máshol, ha.)

Alvégi Kastélyi-sánc

Másképpen Kastélyi-sánc, Alsánc...

A mi Sáncunk, a Corvinka vége felé.

Valaha ott, nála végződött a falu, az Alvég. Csaba. S rajta át híd... Gyulának a Lencsési úton, Lencsési országúton.

Aztán csak csatorna.

Majd semmi. Mert lefödték. Útban volt.

Mi - ki - ellen védett volna már?

Nekünk... a játéktér része.

Jatéktér? Hisz az egész Corvinka az vala.

Ez... a Pázsit bejáratánál, a Pázsit oldalában.

Tavasztól őszig... kisebb-nagyobb hajókat indíthattunk rajta. Toll, dióhéj, papír, bármi... Játék.

Télen meg egy csúszás az egész! Hosszában viszont már érdekesebb. Mint a bele derékszögben csurgó, az út mentén, a nyárfasor alatt a Körgát felől hozzá csatlakozó (a rét vizét levezető) valódi csatorna.

Mindközönségesen sánc. Mely a Bethlen utcának tart, a (Hármas) iskolánál átvág a Bánátnak, halad(t) tovább Zsilák Matyiék előtt a Várost megkerülve,

Csabát átölelve északnak, Felvégnek, hogy Felsáncként végezze ástott Körösünkbe (?) tartva.

Az Alsánc Körösbe csatlakozását láttuk, ismertük, amazt nem, csak hallomásból tudunk róla. Meg van egy festmény – Pataj Pálé – róla, amint a Zrínyi utcában mutatja még magát, és hallottuk, réges-rég, hogy „Felsáncba hugyoznak”... A Péki utcában baráti családhoz igyekezve láttuk az ’50-es években? Arra haladt...

Kerítve Csabát. Hogy keletről a későbbi Ástott-Körös – 1750 táján ásták elődeink a Körös-csatornát (Haan 1991: 28) – zárja a Csaba-sáncot, teljessé téve körkörös védelmünket. (A Fehér-Körös idevezetése előtt is vízjárta rész volt ez a táj, a Kistrét és Nagyrét megnevezés is egyértelműen erre utal.)

Körbe, karikába... Sánc.

Azaz... 1718-tól a felföldi – szlovák – telepésekkel újraépülő Csabát sánc vette körbe. Védte mindenféle ellenségtől, rablók hordájától, bárkitől, bármitől. S azon át – nyilván – kapukon lehetett közlekedni, ki- és bemenni. Mint még a 20. század derekán is a moldovai-etelközi Szabófalván például. Az egyik kapu épp nálunk, az Alsánc hídjánál lehetett... Hogy a megtelepedő felföldiek a maguk tót nyelvbe igazítsák sánc néven. (Mely sánc a mai szlovák nyelvben – a fordítógép szerint – ’véletlent’ jelentsen.) (A sánc, mint véletlen...) (Való, véletlen épp oda ástuk.)

A helységet kerítő árokból három sánchrész maradt meg: a Felvégi-sánc, Felsánc a Felsővégen, az Alsóvégi-sánc, Alvégi-sánc, Alsánc a Bethlen, Révai, Bánát utcában és a Kastélyi-sánc a Corvin utcát keresztezve, a Körösnek vezetve a vizet – hogy valamennyi egyben a Sánc megszólításra is hallgasson. (Hallgattott, míg megtehette.)

A Kastélyi-sánc gyanús a tekintetben, hogy tán egyben a középkori várkastélyt védő árokkal lehet bizonyos (Kastély utcát keresztező) szakasza egy és ugyanaz. Mert amúgy ez is az Alsánc része.

„A’ sáncok... egyik az alsó végi és kastélyi iskola közt, másik a’ kastélyon, harmadik a felvégen, mellyek jó mélyek ’s szélesek lehettek, mert még most sem töttek be földdel, ámbár mindenütt körülöttük házak állanak. A’ köznép e’ város részéről még most is azt mondja: Na Šanci” (Haan 1991: 129). (Mondta, míg mondta. Mi még hallottuk! S ha nagyon figyelsz – ha szerencsés vagy –, ma is megeshet veled?)

1985-ben még nincs betemetve a 27. számú, hagyományosan utolsó alsóvégi páratlan ház melletti rész. 2023: erről lefödve, a túlsó, páros oldalon a sánc csatorna csövébe vezetve folyik a Körösnek. Ugyanígy járhatott a kimondottan *Alsánc* nevezetű is, a Bethlen utcában sem híre, sem hamva. Nem látszik. Nyilván letakarták. A többi szintűgy.

Sem híre (...hírük), sem hamva (...hamvuk).

A Corvin utcai híd is... rég tovatűnt. Mi is csak a helyét ismerjük. Öreg térképen azonosítható.

„Város végén lévő híd” – az 1800-as években a Corvin utcának a Kastélyi-sáncon átívelő hídját nevezték Város végén lévő hídnak (Czeglédi 1981, 67).

Hogyne, a falvakat egykor körülárokolták, s az árokból kikerülő földet a belső oldalra hányták, több helyen a földhányást beszórták tövissel is, netán sövényt fontak belőle. Így védve a települést... Tehát a sánc árok is, földhányás is.

Hogy az árok lassan föltöltődjék, a töltés ellaposodjék.

1884-es térkép: a Sánctól üres telek a mai házak helye! Tehát a Sáncon túli házak ezután épültek... a már meglevő (Kastélyi) temetőig.

1988 tavaszán befedik a Corvin 24.-től a Kastély utca felé eső részt: csatornacsövet fektetne bele, abban folyik majd le a víz a Körösbe, és földdel befödik.

Be, be. Le.

Hogy hol vala egykor - nem is oly rég - a Kastélyi-sánc (az Alvégi-sánc e része?), rajtunk kívül nem sokan tudják.

Minek is érdekelne bárkit.

A mese, mese.

Harmadfél évszázadig élt - amennyire élhetett - Csabánkon a Sánc nevű akármicsoda.

Na Šanci.

Nőttünk, nődögéltük. Túlnőttük!

Kinőttük.

Borjúrétre vásári fertály

Az egykori Pázsit, no meg tőle a Körgátig zsombékokkal, kisebb tóval, csatornákkal, partos részekkel, szigetekkel a rét...

1818-as térképen a Pázsit utáni rét a Borjú-rét lefolyása (Bcs. tört. I. 143). Aztán az 1884-es térképen e hely „Szabad Legelőként” szerepel, máshol „Székes legelőt”, szikest emlegetnek (Haan 1991, 19). Ma meg... A rét helyén üzleti negyed. Az oda járók zöme arról is megfélekedzik, hogy ez bizony a Corvin utca vége, rendre Lencsésit emlegetnek.

A Körgáton túl, az Öntözött-rét is része volt az egykori Borjú-rétnek. A telep lenyúlt a MÁV Szeged-Nagyvárad közti (gyulai) vonaláig, a város felől pedig a Körgát előtti kubikgödörig, illetve a Lencsési-országútig. „A békéscsabai öntözött rét az állam és a város költségén létesült 1900-1901-ben a Borjúrét nevű határrészben. A 102,3 ha-os rét 40 táblából állt, s ezek területe 1,7-3,4 ha között ingadozott” (Palov 143). „A békéscsabai rét volt egykor az ország legnevezetesebb minta-öntözőtelepe” (uo. 31). A Borjú-rét része a későbbi kenderáztatók környéke is, az Aradi (Kétegyházi-Kígyósi) útig. Az Öntözött-rét nagy részén ma már sokemeletes lakóházak magasodnak.

Egyszer volt.

Mi még - az ötvenes években - a 18. század eleji állapotokat láttuk? Nem számítva a Körgátat, amely levágta e Corvinka-végi részt a Kígyósi-pusztáig

húzódó legelőről. Hogy e rétdarabolást fokozza a gyulai vasút; rajta túl a Dajkakerék – hőscincérral, kerékpár vázán odáig hurcolt kislánnyal. (Férfikerékpár vázán! A női kerékpár vázán hurcolt lányok később jönnek.)

Ha arra jártunk, Pázsitról beszéltünk, rétről nem, pedig a várostól a Pályáig és a Körgátig vizes, tócsás, zombékos rét volt az egész, az elején az általunk Pázsitnak nevezett félszigettel, bejáróval az utca felől. Rét, sőt legelő, s valóban, a '40-es években még gulya legelt itt, amelyet egyszer egész közletről igyekezett megismerni az akkor úgy 3–4 éves Mimike... A tehenek az utcabelieké lehettek. A tsz aztán – gazdáik földjével együtt – elvitte őket is. Hogy istállóink is fölöslegessé váljanak. Végül mi magunk?

...

1966-ban az ÁÉV (Magasék) megkapja a várostól a Corvin utca páratlan – üres – telkeinek a végét, s megkezdik az új Építők sporttelep építését. Pályaavatás 1968. március 17-én: Békéscsabai Agyagipari Építők : Építők SC = 3:0 – áll az üzemtörténetben. A hajdani Pázsit helyén 1982-ben az új Építők pálya... kínálódik? Mert az igazi Építők pálya a Kazinczy utcai stadion vala.

A rendszerváltozás után az első komolyabb változás a Pázsit és a rét életében, hogy Ónodi Henrietta édesapja a rét elején, az út (meg nyárfasor, meg vizes-árok) mellé tornacsarnokot kezd építtetni. Ami egyszer csak félbemarad, a leánya a tengerentúl marad.

Jó ideig torzón árválgodik az építmény, mígnem a „villanytelepig”, annak telepítése után sportpályákat alakítanak ki. A DÉMÁSZ sporttelep az áramszolgáltatató mellé kerül, teniszpályákkal, előtte pedig, a város felé az Építők pályája. Hogy nemsokára ezek is eltűnjenek, mert nagyszabású fejlesztés történik a Körgát, a Pálya, az Alvégi-sánc és a Corvin utca között.

1987-ben így sorjázna: Építők pálya – DÉMÁSZ sporttelep: kézilabda pálya, teniszpálya, faház(ban biliárdterem, tévé) – Villanyállomás épült 1984-ben.

Ma a Pázsit helyén halad az idáig meghosszabbított, a Corvinba torkolló Bánát utca. Rajta túl, a föltöltött réten íme az ezredfordulótól az épületek: (előbb Billa, majd) Lidl áruház (2000-ig Jet, majd Agip, végül/?/), MOL benzinkút, Oázis néven kínai „és” háztartási áruház, (Kis-)Tesco áruház, DÉMÁSZ telep („déli trafóállomás”).

...

Kis dolog nagy dolog. Attól függ, hogyne! A kis dolog kisdolog, a nagy meg nagy. Ám ha.

Kezdvén kezdve, hogy corvinkai pajtásunknak (?) az új évezred kezdetén mintha kis dologra támadt volna... Nem ingere, kényszere. Mármint hogy tet-szenek tudni!

Ki ne tudná? Corvinkán innét, Corvinkán túl.

Ez épp a Pázsit mellé, a rét zombékjai, sás, káka és miegymás bokrok övezte szigetecske helyére épült mit tudom én milyen nevű önkiszolgáló áruházban és mellyékén esett meg.

Érezte, de ha már itt megállt, leszállt a kerékpárjáról, kifelé tartva új, lencsési otthonába, csak folytatta útját az elsősorban élelmiszer (másodsorban vegyes jellegű) nagyáruházba. Csak kibírja! Legföljebb.

Mit legföljebb?! Adok én neki. Nekik! Mert kemény legény volt. Volt, míg legénykedhetett. Így, hatvanon túl, mondhatni közeledvén a hetvenhez azért már nem duhajkodott. Legfönnebb az indulata szaladt el vele. A keze már nem. „Ökle”, az egykor oly híres? Hun vót az mán! Hol, hol.

Mondom, betért a nagyáruházba, bevásárolni. Ezt, azt, amire futja mintegy negyvenvalahány-ezer forintos nyögdíjából. Amiről, persze, maga tehetett! Mert olyan ipart űzött, hogy ha befizette a legkevesebbet, amivel már békén hagyták az adóellenőrök, már le is zárta a bevételi oldalt – hogy a kiadási azért előbb-utóbb utolérje ötöt. Szóval hogy... kicsi befizetett nyugdíjárulék, irinyó-pirinyó nyugdíj, nyugdíj, ha!

Hahaha, mondta még 61 évesen, mert nekiáll most már nyugodtan fusizni. Pontosabban ami korábban az állása mellett fusizásnak számított volna, most szinte – mondhatjuk, teljesen – a fő-fő időtöltése lett. Jártá végig a régi megrendelőit, igazított ezen, amazon, kitűnő szerelő volt, a szövetkezet nem eszerint becsülte meg, bár legalább kétszer elnyerte a Kiváló Dolgozó érmet (odatehette az aranyere mellé) – legalább, mert a többi jelvény nem maradt meg, elsodorta az idők szele, vihara. Hogyne, a többszöri válás. Pör, miegyéb. Jobb arról nem beszélni!

Szidta a kormányt, mint a csuda, érthető módon valamennyit. Mert ezek viszont mit össze nem keresnek! Hozzá képest! Aki.

Ne is folytassuk, kitalálható, mit gondolt a miniszter urakra. Akiket elvtárs korukban sem kedvelt. De hát. Mit tehet az egyszerű ember? Semmit. Ezekkel szemben... Bemutatta nekik – de hányszor, hányszor! – az unalmast. Ha ti lopok, lopok én is. Na, ezt csak otthon – meg persze cimborái közt a csapszékben emlegette. Ha kihozták a sodrából. Mert a közélettől távol tartotta magát.

– Ezekre szavazzak? – és majd hülye lett volna elmenni szavazni.

Egyszer sem.

A kommunisták idején persze csak odaette a nyavalya, mert attól tarthatott, hogy számon tartják, ellene fordítják, még bajba kerülhet. Ó? Hogyne. Majd meszet eszik. Úgy tett, mintha szavazott volna. Bedobta a ládába – mindannyiszor – az előre előkészített üres lapot. Mondom, nagy kópé volt.

Hogy egyik szómat másik szóba ne öltsem, megvette az életjelenségei meg-és főntartásához elengedhetetlen fél kenyeret, parizert, uborkát és paradicsomot, hozzá a legolcsóbb vodkát, és már sietett is volna. Akkor vette észre, hogy túl sokan vannak a pénztárnál. Valamennyinél. Miközben neki. Eltaláltad, a kis dolognál nagyobb szorította.

Megállította az első eladót, megszakítva polcra helyezési műveleteit, hogy engedjék be a szolgálati budiba, mert neki.

– De uram, oda csak mi mehetünk!

Magyarázhatta, hogy neki de azonnal, mert baj lesz. Nem és nem.

Arra már nem volt ideje valahai pajtásunknak, hogy megkeresse az üzletvezetőt, akinek az unokaöccsénél rendszeresen szereli a szerelni valókat. Mint az örült, bevásárló kosarát a meglepett kereskedősegéd nő kezébe nyomva kirohant az áruházból, megkerülte azt, és még mielőtt megesett volna a csúfság, hogy a teljes nyilvánosság előtt telerondítsa a gatyáját, hátul, a valóban néptelen helyen a falnak támaszkodta végezte el igen gyors ütemben a dolgát.

Nagy dolog! És akkor? Nna. Valóban. Az egykori Rét békáinak boldog, boldogtalan utódai csak leshettek; rég láttak ilyen vidám, kielégült pofát! Adott nekik. Ezt érdemeltétek! – meredt maga elé. Mert jutott oda is. Vele szórakozzanak?

Külső-Corvinka

...azaz Lencsési. Lencsési-lakótelep. Melynek része a KISZ-lakótelep, a kezdeti József Attila-lakótelep, a Rét (helyére kiterjedő negyed), a Kastélyi-szőlők (eltakarításával kialakított sokemeletes városrész)... Mindösszesen az 1980-as években Gyerekgyár névvel is tisztelt telepünk.

Lencsési.

A Lencsés-érnek már rég nyoma veszett. A Lencsési-országút meg... simán Lencsési út. Mit sem tudva évezredes múltjáról.

Az egészen túl... Fényes! Azaz Fővényes, már nyíltan Zarándban.

Ajaj.

...

Lencsés – Haan írja Pestynek a helynevek összeírásakor 1864-ben (30): „Lencsés. A népmonda azt tartja, hogy valamikor egy zsák lencsét találtak volna itt elrejtve; – más népmonda szerint egykor árvíz borítván a’ vidéket ezen a’ helyen egy láda lencsét láttak uszni ‘s innen kapta volna Lencsés a nevét. Annyi áll, hogy Lencsés az előtt csak nem mindég víz alatt álló hely volt. Van az alföldön egy vízi növény, melyet vad lencsének hívnak. Valószínűleg ez a’ növény tenyésztett itt valaha nagy mennyiségben a’ vizeken és innen a’ Lencsés név.”

Azaz nyilván a mi tájainkon ma is jól ismert békalencse a névadó! Ez borítja gyakran álló és nyílt vizeinket egyformán, a folyókat sem kímélve gyakran borítják be a felszínüket.

S lett a Lencsés nevű határ egy részéből Lencsési-lakótelep néven kisvárosnyi – tizenötezres – negyede Csabának.

Lencsési út – a középkorban Lencsési út, Lencsési-országút. 1865: Lencsési (dülő)út, 1961: Lencsési út. A mai Lencsési út a Körgátnál kezdődik. 1884-es térképen a Nagy (később Zsilinszky, ma Dózsa Gy.) út folytatása Lencsési út néven a mai Corvin utcától – azaz a Corvin utca neve akkor Lencsési út volt. 1894-es térképen a Kastélyi-sánctól volt a mai Corvin utca Lencsési út (Czeglédi 1981, 89).

Lencsés-ér – az I., II., III. katonai térképen ér, név nélkül, a Borjú-réten át Fövenyesnek... A Lencsési-lakótelep a Lencsési-országútnak és a Lencsés-érnek köszönheti a nevét. (L. írói utcarajzunk Ó- (Magyar-) Csaba című fejezetében!)

Lencsési-lakótelep, Lencsési úti lakótelep, József Attila (KISZ) lakótelep, Lencsési. A Körgáton túl, az Öntözött-réten 1962-ben kezdődött a KISZ-lakótelep építése, amelyet 1969-ben József Attila (KISZ)-lakótelepnek hívtak (Czeplédi 1981, 71-72). Az új városrész kialakítása a Lencsési út túloldalán, a Kastély-szőlőkben is folytatódott, és mára 15 000 lelkes lakótelep alakult ki.

...

Igen, a Lencsési – Lencsési-lakótelep – a Corvinka folytatása. Jövője? Annyiban, amennyiben. Jelene.

Vége.

Vége? (Firhang.)

Rajta túl... a Kastélyi-szőlők, a Rét(-vége), meg a Fényesi-szőlők maradványa, maga Fényes.

„Fényes”? Szlovák barátainknak? Vagy már mi, magyarok fényesítettük meg Fövenyest. Fövenyest Zarándban. A középkori Fövenyes falu puszta helyét.

Pusztá? Sok-sok szállással.

Avval, tanyával.

Egy helyütt falunyi (Fényes) utcával.

...

A Lencsési? Mi más, Külső-Corvinka.

Ami maradt – amivé nőtt – őkelme.

Hogy mi meg.

Csak lessünk.

Kívül, belül.

Corvinka-Külső.

– ...Kiszállás!

Be?

A Nagyvárad–Fiume közti vasút itteni (csabai-gyulai/–szalontai/) szakasza Külső-Corvinkánk végében csühög el...

Elerre, elarra.

Míg föl nem számolják azt is.

„Fiume”... Már megint.

Tari István

Elenyésző nagy egész

nagyra növő rettegés csiholója
templomokkal lángoló európa
elenyésző nagy egész
tengerészét belepő
penész

nagyra növő rettegés csiholója
templomokkal lángoló európa
már öregedésgátló
kenceficékkal rángó
zárszó

nagyra növő rettegés csiholója
templomokkal lángoló európa
hörgése mutatóba
beivódva jöhet ma
szóba

nagyra növő rettegés csiholója
templomokkal lángoló európa
érhet az intim krémek
kitettséggel félszeg
végzet

TARI ISTVÁN (1953) Zentán született költő, író, műfordító, képzőművész. A Délvidéken, Óbecsén él. Legutóbbi kötete: *Csataképversek* (képversek, grafikák, kordokumentumok. Kaposvár, 2020, Berzsenyi Könyvkiadó).

XI. Rázkódik

Lelki zsákmányszerző alakulattal
Szájkosaras adathalászat nyargal
Rázkódik mint a bosszúálló béke
A látszatok lélegeztetőgépe

Elszabaduló nyár

megettört hagyományú
fennkölt hajóágyú
rozsdáját hizlalja
naprakész talpnyalás
fölnyögő izgalma

szabadon ringatja
moslékját a vályú
benne egy vad darázs
fullánkost villantva
gyöngyházcsillogású

patakszik a bagázs
nyelvét kiizzadja
tükröt tart a kátyú

mennydörög visszhangja

Szent András napja szabdal

bő évszázados
vereségtudattal
összetapos még
X-ekkel marasztal
fodrozódva kigyulladt ég a hajnal
disznóhörgéses
dübörgésű hangfal
világol már a
frissen esett hóval
kavargó reszketéssel zúg megszólal
elázott szőrcsomón
kelteget kóstolót

szenteket gúnyolók
szentestére vágynak

MS/18
10
25

Audiencia

Az államférfi, akinek nincs állama és mégis teremt magának, az anygallal viaskodó Jakob.

E nélkül a patetikus, talányos és sokszorosan metafizikainak ható alak nélkül Lennart, azaz Lennart Georg Meri köztársasági elnök írásainak a száma a fele se lett volna.

Annál is inkább, mert Lennarttal olyan dolgok születtek, amelyekre nincs pragmatikus magyarázat. Ahogyan nincs pragmatikus magyarázata az Észtt Állam létezésének sem.

Az egyik ilyen fejezet 1976 késő tavaszán kezdődik.

Kezdődik a legsötétebb brezsnyevi időkben, körülbelül fél órával azután, hogy az észtt állam mintegy inkognitóban ott ülő jövendő elnöke, Lennart Meri író neve alatt szót kér a Toompea-kastélyban, a volt és a jövendő Országgyűlés termében zajló írószövetségi kongresszuson a kommunista párt vezetőinek kegyes pillantásaitól kísérvé.

Felszólalása egy olyan országban hangzik el, melynek régóta nem lett volna szabad léteznie, és mégis folyamatosan létezett, mintegy inkognitóban, állampolgárai arcvonásaiban, és ezért töltötte el akkora félelemmel a moszkvai Kremlt, hogy pusztán a nemzeti lobogó színeinek megjelenítése arculcsapással, több éves büntetőtáborban letöltendő fogsággal fenyegetett, vagy jó esetben, ha elég jó káder voltál, *szigorú megrovással és a káderlapodra történő bejegyzéssel járt.*

Ahogy mondtam, a toompeai várban zajlott az Észtt Szovjetköztársaság Írószövetségének soron következő kongresszusa.

Ezen a napon az írók jobb, ünnepélyesebb ruhába öltöztek és érdeklődő pillantásokkal méregették egymást. Jobb ruhájukban másképp mutattak, mint

VIIVI LUIK (1946) észtt költő, író, esszéista. Nemzedékének legjelentősebb és nemzetközileg legismertebb alakja. Egy tucat verseskötetet és négy regényt publikált, utóbbiak közül *A béke hetedik tavasza*, *A történelem szépsége* és az *Árnyékszínház* magyarul is olvasható. Legutóbbi esszé-kötete, *Az aranykorona* elnyerte a 2023-as év irodalmi nagydíját.

Az itt közölt két írás az író *A költő és a király* címmel készülő, a Magyar Napló Kiadónál hamarosan megjelenő esszévalogatásának részlete.

máskor. Sokukat többször is meg kellett nézni, másképp rájuk sem ismerünk volna.

Az írók élénk érdeklődést tanúsítottak a büfé iránt, de igyekeztek méltóság-teljesen viselkedni, és szemmel láthatóan próbálták elfojtani ezt a beteges érdeklődésüket.

A büfében ugyanis állítólag olyasmiket árúsítottak, amivel a boltban nem találkozott az ember. Mint például dobozos Kalev csokoládét és marokkói narancsot, ír whiskyt és cseh sört. Ma már senki sem méltatná egy pillantásra sem az ilyen közönséges ínycségeket. Akkoriban mindez egy másik világ üzenete volt.

Már korábban megegyeztünk Marival, azaz Mari Saattal, hogy az első szünetben találkozunk a büfében, rögtön Lennart hozzászólása után.

De még mielőtt erről a találkozásról mesélnék, meg kell ismerkednünk a kullisszákkal, melyek között találkozásunk végbement.

Tudatosítanom kell, hogy a Toompea büféje nem csupán egy pultot jelent csokoládéval és whiskyvel, hanem ez a büfé valóságos lokál. Súlyos, sötétbarna, medvékre emlékeztető asztalok foglalják el, és minden asztalt négy ugyancsak súlyos szék vesz körül.

Az asztalok és a székek közt felszolgálónók lavíroznak, zömök madámok, úgy öltözve, ahogy a felszolgálók öltöztek akkoriban.

Ez azt jelenti, hogy a szovjet felszolgálónók az eredeti mintáról mit sem tudva olyanok voltak, mint a francia szobalányok: fekete ruha és fehér fodros kötény, ami ebben a kontextusban és tekintettel a terjedelmükre igencsak illetlenülül hatott.

A madámok ondolált hajukba fehér fejkötőt erősítettek. Visszeres lábukat vastag sötétbarna harisnya alá rejtették.

Aki ismeri a jelnyelvet, kiolvashatja ebből a látványból, hogy figyelniük kellett a kuncsaftok találkozóit és beszélgetéseit, és azt továbbítani oda, *ahol arra igényt tartanak*.

A madámok tömör ovális fatálcákat tartanak a kezükben, melyekkel a helyet kereső írók között ügyesen törnek maguknak utat.

Az asztalok és székek kiáltó hiánya keservesen hatott, mert az írók, akik szabad asztalt kerestek, a szűk helyiséghez képest egyszerűen túl sokan voltak.

Marival az én kezdeményezésemre egy kellemesnek ígérkező sarokasztalhoz ülünk, és békésen nézelődünk. A két üres széket a táskánk foglalja el.

Az érdeklődőknek pedig hidegvérűen azt mondjuk, hogy Juhant és Matit, azaz Viidinget és Untot várjuk, és fittyet hányunk az *veterán írók* rosszalló hümmögésére.

Be kell vallanom, hogy ezek a hümmögések tökéletesen jogosak voltak.

Sem Mari, sem én nem voltunk még harmincévesek sem, de a külsőnk még ennyit sem mutatott. A *fiatalokat* képviseltük, és valóban illetlenül viselkedtünk a Toompea termeiben. Ugyanilyen illetlen volt Unt és Viiding is.

A veteránok pedig meg akarják inni jól megérdemelt kávéjukat, és fölhajtani hozzá egy pohárka exkluzív, erős konyakot, vagy ha veterán írónőről van szó, szeretnék legalább megkóstolni a süteményeket.

Ezzel szemben mit csináltunk mi? A Matira és Juhanra való várakozás csak ürügy volt arra, hogy a sarokasztalt kizárólagosan magunknak tartsuk fenn – és erősen számítottunk rá, hogy végre összedughatjuk a fejünket, és eszmét cserélhetünk. Vagyis őszintén szólva: a halálosan komoly és félelmetes dolgokon jól kinevetgéljük magunkat.

Erre azonban még várnunk kell egy kicsit, noha már igencsak türelmetlenek vagyunk. Előbb rendelni kell valamit, hogy jogot szerezzünk *a saját területünkre* való belépés tilalmára.

És láss csodát! Mintegy varázsütésre ott is terem egy szobalánykötényes, mogorva madám. Ránk förmed: „Mit hozhatok?“, és elénk, az asztalra dobja az rövid étlapot.

Két kávé kérünk, mi mást?!

De Mari hirtelen megpillantja a menüben a tejszínhabos gyümölcscsalátát, és nem tud ellenállni, elvörösödik, és rendel egy kompótot is.

Szokatlanul gyorsan jön vissza a madám a kávékkal és a kompóttal.

De abban a pillanatban, amikor Mari elé löki az ünnepélyes, falatnyi tejszínhabbal körített kompótos kelyhet, mintha a semmiből érkezett volna, nem más lép az asztalunkhoz, mint Lennart maga. Mintha hirtelen összesűrűsödött volna a levegő és Meri alakját öltötte volna.

Egy perccel ezelőtt még nem láttuk sehol, most pedig itt van, hosszú elnyújtott szünetet tart, aztán felénk fordul szikrázó mosolyával:

„Lányok – még egy szünet és még szélesebb és még szikrázóbb mosoly, alig észrevehető veszélyérzettel –, zavarhatom-e magukat, és idehozhatom-e idő apámat, hogy megpihentesse a lábát, és megigyon egy csésze kávé?”

Természetesen nem tehetünk mást, mint nyájasan igent mondunk, és a székek foglaltságát jelző ridikülünket szóltanul levesszük a székről.

Isten veled te édes négy szemközti kávéházi beszélgetés!

Lennart eltűnik a folyosó mélyén, majd egy szempillantás alatt visszatér Georg Merivel, idős, méltóságteljes és senkihez sem hasonlítható apjával.

1976-ot írunk. Tavasz van, április. Az Öregisten útjai, mint mindig, most is kiszámíthatatlanok és meghaladják az emberi képzeletet.

Ülünk a Toompea nómenklatúra-büféjében, látómezőnkben időről időre feltűnnek a kommunista pártközpont *legnagyobb halai*.

Hörpöljük tehát híg feketekávéinkat, és társalgunk a térképről kiradírozott ország volt diplomatájával, aki lefordította a Shakespeare-összest, és akit ugyanannak a térképről időlegesen kiradírozott országnak leendő elnöke hozott az asztalunkhoz, aki, ahogy az elején említettem, a körülmények kényszeréből inkognitóban időzik közöttünk.

Georg Meri úr végtelenül udvarias és barátságos. Egyre újabb beszédtemát keres és talál, gyakorlottan, egyetlen szempillantás alatt. Beszélgetésünk hamar a kávéfajtákra és azok illatbukéjára terelődik.

Az öregúr példamutatóan frissen van borotválva. Enyhe kölniillatot áraszt maga körül. Ingének gallérja értelmet ad a harmincas évek szóhasználatában otthonos szavaknak: *kínosan pedáns és vakítóan fehér.*

Aztán megisszuk a kávékat, Mari megeszi a kompótját, fizetünk.

A nap a maga módján telik. Ezen a napon akarják elvégezni azt, amit az Ész Szovjetköztársaság Írószövetségének minden alkalommal el kell végeznie.

Azaz: az írók szót kérnek és kapnak, követik a játék menetét, bírálják és következtetéseket vonnak le belőlük. Egyesek éberen igyekeznek kiszimatolni, merre fordul a szél, mások szundikálnak a hátsó sorokban, és nem érdekli őket, merre fordul a szél a következő öt év folyamán.

Öt évet zárójelbe tehetünk. Azután újabb kongresszus következik.

És lám, ez az öt év úgy röpül el, mintha nem is lett volna! Már megint tavasz van. 1981 tavasza, és zajlik a következő kongresszus.

Azt, ami mindjárt elkezdődik, még nem tudja senki.

Még nem látogatta meg a Kaszás a moszkvai Kremlt. Leonyid Brezsnyevet csak egy évvel később, 1982 októberében dönti le talapatáról. Jurij Andropovot 1984 februárjában, Konsztantij Csernyenkót 1985 márciusában.

Mit akarsz még, te lélek?! Csak türelmesnek kell lenned, egyik napról a másikra élned és ügyelni rá, hogy megvárd a helyes évszámokat.

Az 1981-es év tavaszán még senki sem hallott a Nagy Tűzoltóról, azaz Mihail Gorbacsovról. A Nagy Tűzvészig, azaz a csernobili katasztrófaig még öt év van hátra.

Észtország most épp Karl Vaino és Rein Ristlaan aranykorát éli, amit ugyan néhány merészebb kongresszusi beszéd megpróbál *megzavarni.*

Több szónok már Vaino és Ristlaan csónakjában ringatózik.

Ismét abban maradunk Marival, hogy mihelyt az utolsó felszólalás elhangzik, és kezdődik az ebédszünet, kiszurranunk a büfébe, és lefoglalunk egy asztalt magunknak.

A veterán írók többsége már nem rosszállóan, hanem elérékenyülve néz ránk. Sikerül ugyanazt a kellemes sarokasztalt megszerezni, ahol öt évvel ezelőtt is ültünk, és ezt egy kisebb csodának találjuk. Mintha nem is lett volna a kettő közt eltelt idő.

Ismét a szabad székekre dobjuk ridikülünket. Jól érezzük magunkat, és büszkék vagyunk. Ezúttal kizárjuk, hogy bárkit is az asztalunkhoz engednénk.

Az asztalok között ugyanazok az illetlen szobalánykötényes, zömök madámok cikáznak, a különbség csak annyi, hogy ők is öt évvel idősebbek, és lábukon a fásli még vastagabb és még barnább.

Figyelmeztetem Marit: – Most aztán eszedbe ne jusson kompótot rendelni! Különben megjelenik Lennart az apjával.

Ebben a percben megáll az asztalunknál a soron következő tálcás madám, az asztalunkra tesz egy tejszínhabos gyümölcskompótot, és ránk reccsen: „Kompót is volt, nemde?!”

Szenvedélyesen tiltakozunk, kórusban állítjuk, hogy kompótot nem rendeltünk. Mire a madám a vitát lezárva így szól: „– Nem számít! Egyék csak meg!”

Abban a pillanatban, amikor a madám ránk parancsol, mintegy a semmiből feltűnik az asztalunknál Lennart. Nem tudjuk a nevetésünket visszatartani, és félre nyeljük a kávé.

Lennart udvariasan vár, míg megnyugszunk, és megkérdezi a maga széles, de kissé fenyegetően ható mosolyával: „Lányok, megengedik, hogy ide hozzam idős édesapámat, hogy egy kicsit pihentesse a lábait és megigyon egy csésze kávé?”

Csibészes pillantást vet ránk, és eltűnik a folyosó mélyén, hogy néhány perc múlva visszatérjen apja kíséretében.

Utólag nyilvánvaló, hogy ennek a történetnek a gyümölcskompót a hívószava. A kompót mottóvá vált, mely elindítja az előadást, melynek igazi értelmét és jelentését máig nehéz megérteni.

Ennek a rendezésnek az egyetlen élő tanúja Mari Saat. Ő megerősítheti önmagának, hogy ugyanez a csaknem szóról szóra ismétlődő előadás valóban kétszer esett meg, ötéves szünettel.

Georg Meri úr természetesen leül az asztalunkhoz. Végtelenül udvarias és barátságos. Most is enyhe kölni illatot áraszt maga körül, és az inggallérja most is *kínosan tiszta és vakítóan fehér*.

De ezúttal nem a különféle kávéfajták egymástól eltérő illatát taglalja, hanem meglepő módon a Szovjet Legfelsőbb Biztonsági Szolgálat vezetőjéről, Jurij Andropovról beszél.

Néhány szóval emlékezetünkbe idézi az 1956-os évet és a magyar forradalmat, valamint Andropov szerepét annak leverésében.

Nagyon szenvedélyes beleélést nem vár el tőlünk. Inkább saját magának magyaráz.

Aztán, atyai mosolyogva még egyszer felmér minket, és arra a következtetésre jut, hogy a magyar forradalom idején mi még olvasni tanultunk.

Nem kezdjük szőrszálhasogatón magyarázni, hogy akkoriban harmadik osztályba jártunk.

De a történet nem is a magyar forradalomról szól. Ezen a déli órán a Toompea büféjében Georg Meri megismertet minket Jurij Antropov apai nemesi családfájával. A témát egy váratlan mondattal zárja: „Ez az ember még nagyot léphet előre a ranglétrán, akár fölérhet a csúcsra is.”

Nem tudja megállni, hogy föl ne tegyen nekünk egy vizsgakérdést: „Mit gondolkodnak, hol született Andropov anyai nagyapja?”

Miután kérdésére kettős hallgatás a válasz, ő maga válaszol tudálékos, kissé gúnyos ünnepélyességgel: a Szovjet Biztonsági Szolgálat feje, Jurij Vlagyimirovics Andropov anyai nagyapját Franz Peter Alexander Fleckensteinnek hívták, és Észtországban, Kolga-Jaaniban született.

A következő írószövetségi kongresszust Georg Meri már nem élhette meg. De azt még igen, hogyan válnak valóra jóslatai. Andropov elvtárs valóban nagy lépést tett előrefelé.

Már egy év múlva ő a SZKP főtitkára és a Szovjet Legfelsőbb Tanács Elnökségének elnöke.

Azt azonban Georg Meri már nem élte meg, hogyan arat a halál a Kremlben, és nem hallhatta azokat a Kremlben megismétlődő temetésekről szóló anekdotákat, amelyeken pedig nyilván jót mulatott volna.

És ami a legfontosabb, nem érthette meg azt sem, hogyan tér vissza a térképre a kiradírozott ország, hogyan emelik fiát Lennartot *Jakob státusába, és hogyan kell megküzdnie az angyallal, mert a rang kötelez.*

A győzelem koronája az orosz csapatok kivonása Észtországból.

Ezek a tények elérhetőek mindenki számára, bárki ellenőrizheti, és saját belátása szerint higgadtan vagy romantikusabban minősítheti.

Aztán jön még egy tavasz. Eljön 2011. április 7-e.

Mindaz, amiről eddig beszéltem, olyan régmúltnak érződik már, mint a bécsi kongresszus vagy a tartui béke.

Lennart Meri elnök már öt éve nem szerepel az élők könyvének lapjain. Ami ebben az esetben nem jelent semmit.

Mert azon a 2011. április 7-én egy audienciára kerül sor.

A Svéd Királyságba akkreditált új észt nagykövet ezen a napon, ahogy az az újságokban is olvasható, „átadta megbízólevelét XVI. Károly Gusztáv svéd királynak”.

De ezzel még nincs vége a ceremóniának. Ahogy mondtam, azon a napon még egy audienciának kell végbemennie.

Stockholmban viharos szél fúj. Megemeli a szoknyákat, repülnek a sapkák és a kalapok. Letördeli a fák ágait, és szétkergeti a vastag felhőket.

Megmutatja magát a fényes és hidegen kék égbolt. Időnként könnyű, csilámló hódara hullik a derült égből, mely a földdel érintkezve azonnal elolvad.

Izzani kezdenek a csillagok a riddarholmi templom boltívei alatt, és diadalmasan izzanak a város fölött. Amikor az újdonsült észt nagykövettől megkérdezik a királyi palotában lezajlott ünnepélyes ceremónia után, hova kíván menni, határozottan azt válaszolja, hogy „A riddarholmi templomba”.

Ez azt jelenti, hogy be kell ülnie a limuzinba, és hagyni, hogy ünnepélyes lassúsággal átszállítsák az Óváros forgalmas utcáin a Riddarholm nevű kis szigetre, a templom főbejáratához.

A templom ajtaja előtt a szél és a vihar kellős közepén egy kis ünnepélyesen öltözött csoport gyülekezik: a nagykövetség néhány diplomatája, plusz *a nagykövethez közel álló személy, azaz én.*

Amint a frakkos és cilinderes nagykövet kiszáll a limuzinból, ráront a vihar. Az ezt követő szín kissé draculai, de nagyon életszerű.

A korábbi megállapodásnak megfelelően a követ háromszor kopogtat hangosan az ajtón, mire bentről léptek hallatszanak, és csikorogva kitárul a súlyos

ajtó. A templomszolga a hatalmas kapukulccsal a kezében félreáll, és a követ és a hozzá közel álló személy felkészül az audienciára. Néhány lépés távolságra követik őket a diplomaták.

A templom a vakító kinti fény után sötét és hideg, akár egy sírbolt. Így is van rendjén, hiszen sírboltokat rejt a belseje. Királyok nyugszanak itt. A homályban máris felderengenek a svéd királyok szarkofágjai.

A mi menetoszlopunk azonban megáll, mielőtt még elérné a szarkofágokat, és átnyújt egy csokor Észtországból hozott májvirágot.

Lennart Meri, Észtország elnöke, mint a Szerafim-rend lovagja a csokrot kegyesen elfogadja.

Címerpajzsa Észtország címere.

Csütörtökön, 2011. április 7-én rövid közlemény jelenik meg az Eesti Ekspressben:

„A megbízólevél átadását követően a nagykövet a követség munkatársaival együtt a történelmi riddarholmi templomhoz hajtatott, ahol a többi Szerafim-rendi lovag társaságában Lennart Meri emlékcímerpajzsa is megtalálható a falon, megemlékezésül és tisztelete jeléül virágcsokrot helyezett el alatta.”

Levelezőlap a Livóniai Kormányzóságból

Viljandiba menet Livóniába érkezel akkor is, ha soha nem hallottál róla. Egy Fellin nevű regionális központba jutsz akkor is, ha azt Viljandinak ismered.

Livónia erdei és nyíresei közt még ma is kering egy homályos mendemonda egy rég meghalt ős öregemberről, aki több mint száz évvel ezelőtt szerencsehözó varázsbubákat árult a rigai piacon. A rigai varázsbubák félelmetesek és szívósak voltak, akár az északi sasok. Amikor a kései utazó fölött elrepültek, tűzcsóva úszott a nyomukban.

Aki varázsbubát hozott Rigából, annak állítólag egész úton nem volt szabad hátra néznie, mert különben a varázsbuba ereje elillant, és az utat szegélyező erdőben fölharsant az ördög nevetése. Varázsbubával hazafelé tartva igencsak tartani kellett a *zsandároktól* is, mert a varázsbubák birtoklása szigorúan tilos volt a livóniai kormányzóságban.

Noha egy teremtett lélek sem emlékszik már rá, hogy a fellini körzet valaha Riga és nem Tallinn fennhatósága alá tartozott, így annak titkos fővárosa még mindig Riga, melyet átszel a széles és sötét Daugava folyó, melynek német- és észtnyelvű nevééről sem érdemes megfeledkeznünk. Düna és Väina. A kettő

ugyanaz. Az, amelyről Juhan Viiding azt írta egyszer: „Sötét folyam és végtelen mélabú.”

Paidétől délre fordulva csakhamar a Livóniai Kormányzóságban találsz magad, mely Võrut, Valgát és Pärnut is magában foglalja, s melynek kormányzója örök időkre Adolf Konstantin Jakob von Pilchau báró marad, noha kormányzóságának ideje csupán egyetlen szempillantás Livónia hosszú történetében. Pontosabban 1918-ig tart, a Livóniai Kormányzóság megszűnéséig, az Észt és a Lett Köztársaság megszületéséig.

De én nem a Livóniai Kormányzóság múltjáról és annak kormányzóiról akarok beszélni, hanem arról, milyen megingathatatlanul szívós ez a Livónia, és hogyan érte meg a mai napot.

Mert ha Livóniát a kolhozok sem tudták a föld színéről eltörölni, és nem bírt vele a talajjavítás sem, ugyanúgy nem tudja eltörölni a *tarvágás* és az *új fejlesztések* sora.

Livóniát elsősorban jelképeiről ismered fel: a templomtornyok szélkakasairól, a terméskőfalakkal körülvett szalmatetős tanyasi házakról, a piros tégláról és a szent égerfákról. Nyáron megismered a templomajtóra kifüggesztett hirdetményekről is, melyek a temetőbe szólítanak. Függetlenül attól, hogy éppen milyen hatóság vagy kormány uralkodik, és hogy aranyrubelben, koronában vagy euróban fizetsz.

A temetőnap ünnep és a temető nagyon fontos helyet foglalnak el Livónia életében.

Idén tavasszal hallottam a fellini várromok között sétálva az ünnepnap reggelén, amint az egyik kertben egy fiatal férfihang megkérdezi a társát: „Nem tudom, nem kellene-e ma kimennünk a temetőbe?” Mire egy idősebb, határozott férfihang válaszol: „Na, ne! Előbb a sírokat kéne rendbe rakni.”

Livóniát a véreden keresztül kell megörökölnöd, részévé kell válnod, mert csak akkor van jogod, hogy beszélj róla. Vagy hallgass.

Nem tudom, hogy Ernst Enno beszélt-e vagy hallgatott-e Livóniáról, amikor a gyep közt kanyargó végtelen utakról és az érő gabonáról, vagy amikor a fiatal nyárról, a fehér lóheréről és a távoli kékes erdő felé vezető útról írt.

Enno verseiben életre kel és tovább él a Livóniai Kormányzóság és annak örök nyara, függetlenül attól, hogy éppen milyen évszakban és melyik évszázadban járunk.

Enno verseiben Livóniával együtt tovább él az én anyám is. Ugyanaz a Hilda, aki fejből szavalta, hogy „Most virágzanak otthon a fehér lóherék”, és aki szélsebesen és egyedül föl tudott stószolni öt köbméter tűzifát vagy kipergetni több kaptárnyi mézet.

Fellini kertjében valóban virágzott a fehér lóhere, és ha már elvirágzott, rögtön új lóheremagot vetett el a földben.

Hildáról szólva beszélhetünk gólyaorról és pipitérről, pünkösdi rózsáról és tört szívről, röviden – a végtelen nyárról. De Hilda nyarai nem voltak olyan költőiek és virágosak, mint gondolnánk. Fiatalkori nyarai olyan gyilkos munkát

jelentettek, amelyet ma el sem tudunk képzelni. Sarlóval aratást és gereblyézést. Azokat a valamikori szénakazlakat és rozskereszteket, amelyek időről időre olyan romantikussá tették Livóniát.

Igen, és Hilda valamikori nyarai azt az elkopott nyelvű kést is jelentették, mely a gyalupad alatt hevert a lomtartó ládában, és amelynek segítségével a halál torkából annyi piros tőgyű livóniai tehenet sikerült megmentenie, azokat a teheneket, melyek úgy telelegelték magukat a dús lóherével, hogy fölfúvódtak és már-már fölrobbantak. A szó legszorosabb értelmében.

Ilyenkor szaladtak és segítségül hívták Hildát, és a még nagyon fiatal Hilda egyetlen gyakorlott mozdulattal belevágta a megfelelő helyen a tört a tehén oldalába. És eközben nem győzött sopánkodni: „Hát nem rettenetes?”

Ezt követően a tehén magától fölállt, egy ideig egyhelyben toporgott orrát lehorgaszta, fújtatott, szuszogott, és komor és megvető pofával bámulta a földön burjánzó gyomot. Ezt követően élete folyt tovább, mintha mi sem történt volna.

Hilda állítólag a halottat is meg tudta nevetetni. Ezt saját szememmel nem láttam, de számtalanszor láttam civódó öregasszonyokat, akik anyámmal beszélgetve feloldódtak, mintegy megfiatalodtak, és úgy vihogtak, hogy összepisilték magukat. Mindez időtlen időkkel ezelőtt történt.

De Hilda nem változott. Ő, aki idős korában különös döntéseket hozott, és ezeket meg is valósította. Szívesen beszélt döntéseiről és mindig egyféleképpen. Miközben mesélt, olyan volt, mintha a szeme mögött lett volna valaki, aki megnyomja a kapcsolót, és végtelenül lassan felgyújt egy lámpát.

Egyik döntését ekképpen magyarázta:

„Egyik reggel fölkeltem és az ablakon át kibámultam az udvarra. El sem tudod képzelni, milyen szépen virágzott a fehér lóhere, és milyen peckesen közeledett egy barázdabillegető az út szélén. Mint valami fontos tótumfaktum! Nem is volt igazi lába, mintha a lábát vékony drótból fonták volna. És látod, ezekkel is elboldogul és megél! És akkor elhatároztam, hogy soha többé nem panaszkodom. Arra gondoltam, hogy, Hilda, te is látod, mi mindened van. Mindened megvan! Van almáskerted és lóheréd, lábad és kezed. Sokan kénytelenek protézissel élni. Hát nem szégyen, hogy ilyenkor panaszkodsz? Csodálatos az élet, ha te magad férfiként viseled! Nem igaz?”

És ezt a megállapítást követően Hilda élete valóban megváltozott, sokak számára az önértékelés könyvének fejezetévé vált, és jól illusztrálta a *pozitív gondolkodás eredményeit*. Nem hinném, ha én magam nem láttam volna.

Mintegy varázsütésre segítői támadtak mindenfelől. Mintegy a föld alól fölbukkant Alfred, és megjavította a fali dugaszokat, és olyan kevés pénzt kért érte, hogy az szinte hihetetlen. Magától telefonált Jaanus, és érdeklődött, hogy még mindig rossz-e a televízió, és ha igen, mikor nézheti meg. Leo olyan száraz tűzifát hozott, hogy csak na, és ő maga stószolta föl.

Egyszerre sokan csöngettek be a házba a számítógépes és vastag cipőtalpas lányok közül, barátok lányai, az egyik Rómából, a másik Párizsból, a harmadik

Londonból érkezett. Jöttek, hogy kiöntsék Hildának a szívüket, és együtt nevesenek vele, úgy, hogy belefájdult a hasuk. A lányokat felettébb érdekelte a pince, ahol a málnalekváros üvegek sorakoztak. Amikor Viljandiban jártam, nem volt kedvem lemenni a pincébe megcsodálni és fölhordani a frissen eltett lekvárokat, és ezzel mindig új bosszúságot okoztam neki, amit ugyan hősiezen leplezett.

Nem volt ideje telefonon sem beszélgetni velem: „Nem tudnál később hívni? Most épp rengeteg dolgom van. Lea és Endel épp most mentek el. Heino épp a pajta tetejét javítja. Nemsokára itt lesz Anni, és éjszakára is itt marad. És még a sütemény tésztaját sem dagasztottam meg!”

A gyalupad, a szemetes láda és a kopott nyelvű kés régen eltűnt Hilda háztartásából. Elmaradtak valahol a múltban. Úgy, ahogy a rozskepék és a széna-boglyák is.

Most Hildának kasza és gereblye helyett mobiltelefonra, bankautomatára és televíziós állványra volt szüksége. A PIN-kódról és a digiboxról éppolyan lelkesen beszélt, mint valamikor a kaszáról és a köszörűkőről.

És nem volt híján bátorságnak sem. Egyszer egy téli este csöngettek a kapun. Hilda kiment az előszobába, és megkérdezte, ki az. Egy dörmögő hang csak annyit válaszolt: „A seprűárus.” Hilda először eltöprengett, arra gondolt, hogy ez akár betörő is lehet. És úgy döntött, hogy ha betörő, hát legyen betörő, de ha valóban seprűárus, akkor könnyűszerrel szert tehet új seprűre. Ajtót nyitott. És lám, valóban seprűárus volt! „Látod, milyen jó, hogy ajtót nyitottam! Ha ott remegtem volna a sarokban, és nem nyitottam volna ajtót, sosem tudtam volna meg, ki az. És nem lett volna új seprűm!”

Ha elutazott Tallinnba, vagyis Revalba, a lányához vendégségbe vagy Tartuba, azaz Dorpatba ügyes-bajos ügyeit intézni, olyankor kikapcsolta a bojleret és kihúzta a televízió dugaszát, és éppolyan gyakorlott mozdulattal kapcsolta be a riasztót, mint amikor valaha a kést a tehén oldalába döfte.

Az örökös elmenetelekből és az ajtó végső bezárásából a maga módján már rutin lett az életemben. Ebben ott van a szomorúság, de ott van benne a győzelemittasság, és megvan a maga varázsa is. Megfordulsz, és távozol, hátra sem nézve.

Fejből tudom, hogyan működik ez, uralom a témát, ennek ellenére a kép, ahogy Hilda a tartui klinikára indulva otthona kapuját utoljára becsukja, beleégett a retinámba és a gerincsigolyáimba.

Ez a belém égett kép tudtomra adja, hogy a sok egyéb induláson kívül van még egy eltávozás. Úgy is megyünk el. És valóban, minden más mögöttünk marad. Marad a szekrény, marad a tálaló, marad a nagykabát, és marad az a szép selyemkendő, marad a virág és a gyep, és marad a barázdabillegető is cingár lábaival.

És mi minden marad még ezután!

Hilda szép és *reményteljes* temetést akart magának. Titkos vágya a tallinni János-templom volt. Hogy az ablakon süssön be a nap, és hogy a templom világos legyen, mint *a fiatal nyár*, és hogy Jaan Tammsalu búcsúztassa.

Egyszer Tallinnban együtt láttunk egy hajszálpontosan ugyanilyen temetést, így szavak nélkül is tudtam, mennyire vágyott egy ilyen temetésre.

De, ahogy az lenni szokott, az élet és az álmok közbeszóltak. Az élet Hildának a fellini istenházát ígérte, ahol apját és anyját eskették, és ahol őt magát megkeresztelték, és amely viljandi Pál-templom néven ismeretes. Ez már természeténél fogva is sötét és komor templom. Alig-alig kegyeskedik a nap besütni az ablakokon. Az élet *visszafogott* búcsúztatást és temetést ígért, és egy kis csoport öregembert. Az élet tekintetében Hildának nem voltak illúziói. De ki tiltja meg, hogy álmodozzon!

És láss csodát! Mintegy magától, a körülmények egybeesése folytán úgy történt, hogy Hilda búcsúztatására nem Fellinben és nem Dorpatban, hanem Revalban került sor. Az adott napon és az adott órában az ő tiszteletére kongtak a Szabadság téri János-templom harangjai. És íme, a templomban ott állt a Hilda által megálmodott fakoporsó, egy fehér virágcsokorral a tetején.

És éppen akkor, amikor Tammsalu tiszteletes a *rettegés bűnéről* és Hilda bátorságáról kezdett prédikálni, és szavait a seprűárus példájával illusztrálta, bújít elő a nap egy vastag felhő mögül, és teremtett a templomban varázslatos világosságot.

És ott volt az összes lekvárra éhes lány, természetesen feketében. És feketében a fiatalemberek, akik nagy rózsakoszorúkat tartottak maguk előtt. Voltak olyanok, akik láttán Hilda összecsapta volna a kezét, és ragyogott volna az örömtől, és akikről sose hitte volna, hogy eljönnek a *búcsúztatására*.

De ez még nem minden. Előttünk volt még a halotti urna elhelyezése apa mellé a fellini temetőben. Legelőször is el kellett vinni az urnát Fellinbe. Azaz Viljandiba. Megállapodtam a Pál-templom lelkészével, hogy az urnát ezen és ezen a napon, ebben és ebben az órában eljuttatom a templomirodába, és azt a temetésig az egyházközség őrizetére bízom.

Revalban ónszürke október eleji reggel volt, amikor a hamvakkal útra kelünk Hedivel, Hedi Rosmával Fellin felé. Akkor még nem tudtam, hogy Hedi Hilda távoli rokona. Erre csak jóval később derült fény.

Meg kell mondanom, hogy azon a reggelen Hedi valóban úgy nézett ki, mint egy vastag cipőtálpas angyal, aki vezetés közben átmenetileg félretette lángpallosát, és akiről Rilke írt verset hajdanán.

Amikor elhagytuk a maoi keresztveződést, és beléptünk Livóniába, kisütött a nap. Valamennyi útmenti fa egyszerre lobbant lángra, és lidérces fényük elkísért bennünket egészen a fellini templomig.

Olyan pontosak voltunk, hogy hozzánk lehetett volna igazítani az órát.

Kopogtunk. Amikor a lelkész ajtót nyitott, először egy kerek asztalt pillantottunk meg, mely a szűk helyiségben érezhetően nagyobbnak tűnt, mint amekkora volt valójában. Mindenesetre masszív bútordarab benyomását keltette. Vastag, sötétbarna lapját erős lábak tartották.

Az asztal körül tizenkét munkás külsejű robusztus férfi ült, mint a tizenkét apostol. Egy részük kezeslábast viselt, más részük zakót. Minden férfi egy

daloskönyvet tartott a kezében. A lelkész kijött a sekrestyéből, és magukra hagyta őket. Lelkesnek tűnt, a hóna alá csapta az urnát, és betessékelt bennünket a templomba. A templom sötét volt, ahogy sejteni lehetett. Barna lambéria fedte a falakat.

Az egyik fapanel titkos ajtónak bizonyult, melyet a lelkész egy viszonylag nagy kulccsal gyakorlottan kinyitott. Meglepetésünkre egy erősfalú, maffiózókra jellemző páncélszekrény volt mögötte. Ekkorát legutóbb talán „A Kereszt-apa” című filmben láttam.

A lelkész villámgyorsan beütötte a kódot, kinyitotta a szekrény ajtaját, és gyakorlott mozdulattal betette a Hilda hamvait tartalmazó urnát a széfbe. Egy percig derűsen nézett minket, majd így szólt:

„Rendben! Innen az öregördög sem tudja elcsenni!”

Végtelenül derűs, szinte vidám hangulat vett erőt rajtunk. Mintha Hilda most győzedelmeskedett volna saját élete felett.

De ez még nem minden! Elképzeltém, mit mondana most apa. Ő már megszíról azt kiáltotta volna: „Tudod, mi történt? Gondold csak meg! Én voltam a pénzkereső, de Hildát tették be a széfbe!”

De a történetnek ezzel még nincs vége.

Hetekkel ezután, ősz közepén, Mindenszentek táján tűz lobogott a fellini ház tűzhelyében. Hilda régi villanyszámláit és gondosan megőrzött csekkjeit és elismervényeit égettük.

A soron következő számlakötegből egy képes levelezőlap csusszant ki a földre.

Az akvarell festője Aleksander Pilar. Azaz Livónia kormányzójának, Adolf Konstantin Jakob Pilar von Pilchaunak a leszármazottja.

A levelezőlap tiszta volt. Egy kicsit megsárgult ugyan, mialatt várakozott. Itt még akármi megjelenhet. A laphoz hozzátapadt egy cédula, melyen egy Hilda kézírásával írt üzenet állt:

*Egy kis gyertyát meggyújtani,
gondolj, emlékezz arra,
aki a napi munkát elvégezte.*

Jávorszky Béla fordítása

JÁVORSZKY BÉLA (1940) író, műfordító, diplomata. Egy ízben (1990–1994) finnországi, két ízben (1991–1994 és 1999–2002) észtországi, lettországi és litvániai nagykövet. Finn, svéd és észt szépirodalmat fordít. Legutóbbi kötete: Jaan Kaplinski: *Benéztem a Nap ablakán* (válogatott versek, Magyar Napló, 2023).

JEGYZETEK

AUDIENCIA

Lennart Meri (1929–2006) észt író, műfordító, filmes, politikus. Híres a finnugor népekről forgatott dokumentumfilm-sorozata. 1990-től külügyminiszter, 1992–2001 között az ország első köztársasági elnöke. Kulcsszerepe volt Észtország újra függetlenedésében.

Georg Meri (1900–1983) észt műfordító, diplomata. Lennart Meri apja. Észtre fordította Shakespeare drámáit, ő a Nemzetközi Shakespeare Társaság egyik alapítója. 1927 és 1940 között diplomataként szolgált. 1941-ben a szovjet hatóságok halálra ítélték, majd az ítéletet deportálásra enyhítették. A család Sztálin halála után térhetett haza.

Karl Vaino (1923–2022) és Rein Ristlaan (1933–2007) az Észt Kommunista Párt főtitkára, illetve főideológusa az 1980-as években.

Mari Saat (1947) észt író. Magyarul két műve olvasható (*Katasztrófa, A lasnamäei megváltó*).

LEVELEZŐLAP A LIVÓNIAI KORMÁNYZÓSÁGBÓL

Livónia (Livland) a mai Lettország közepétől a mai Észtország közepéig nyújtózó tartomány (az orosz időkben Kormányzóság).

Temetőünnep: Németországból elterjedt hagyomány: valamelyik júniusi vasárnapon földízítik a sírokat, és szabadtéri istentiszteletet tartanak az észt temetőken.

Reval Tallinn, Dorpat Tartu, Fellin pedig Viljandi történelmi német neve.

Farkas Gábor

[határon]

Alant a homokban tenyérszíri vérfolt.
Este kilenc. Mögöttünk szinte minden,
előttünk meg csak a semmi. Szerintem
már mindegy, hogy az igazság kié volt,

érjük a végére. Hallucinálok –
latolgatnak engem is. Az esélyek
határozzák meg úgyis az egészet.
A ködben megfakulnak az irányok.

A perc közé szorult emberségemet
azért tartják a lobbanásnyi erdők,
hogy eséskor kinyithassam az ernyőt.

Rám szólsz, ellenkezem, mint egy rossz gyerek.
Ahogy testem feszítem a határnak,
karcsún tükröződik benne a látszat.

[az oltár mögött]

A tény, hogy megtörtént, folyton megaláz.
Háttal az oltárképnek suttogod a
téves mérhetetlenséget. Rozoga
napokon ki-bejár a szél meg a láz,

roppan minden délelőtt. Kávét iszom,
az oltár mögött súlytalan szokások,
kortyolok, és nem érdekel, hová fog
vezetni mindez. Heges a szívizom,

akár a délelőtti üres terek,
utak. A gyermekkorban kerestelek,
mert folyton meghatározol, deklarálsz,

hiába sző ráncokat még a szél is,
halványul vénséggé az óda. Mégis,
mikor nem érlek el, kerülget a frász.

Maharita Szabrina: Lepel IX., 2023 (olaj, vászon, 35x25 cm)

Kálvin fészekalja

Vak ügetését hallani
Eltévedt, hajdani lovasnak...
(Ady Endre)

Pátka településről írtam irodalmi szociográfiát 2010-ben (Hitel folyóirat, augusztusi és szeptemberi szám), majd egy rövidebb részben folytattam a leírást (Hitel, 2011. február). Természetesen nagyobb visszhangra számítottam annál, mint hogy a szerkesztőség a folyóiratban közzé teszi. Bibliai utalással szólva: pusztaiba kiáltott szó maradt a tetszhalott falu néma üvöltése. Tucat év múlva újra elindítottam a klaviatúrát, hogy ismerjük meg a jelen krónikáját is. Ment-e a falu előrébb? Hogyan küszködik a térképről is lecsúszott magyar „vidék”? Miért érdekel ez engem? Tudja a Jóisten... Lelkiismeretével kinek-kinek el kell számolnia könyörtelenül. A falupolgárnak, a „politikusnak”, a krónikaíróknak is. Ezért közös ügyünk, ha nem is fogjuk föl mindannyian, hogy mi lesz Pátkával.

Mi lesz ezzel az írással? Évtizedekig íródik, hányódik, mint Sinkó Ervin kálváriát járó műve, az *Egy regény regénye*? Önisméltés? A fölöslegesség kálváriája? A miniszter úr pályázatot ír ki. Vajon komolyan veszi? Ha a miniszter komolyan veszi, akkor 2011-ben miért talált boldogan bedugott fülekre mind a megyében (ó, most már vármegyey!, ennyi a „haladás” errefelé, a jó magyar „vidéken”), mind országvezetők, parlamenti képviselők s harmadjára a pátkaiak tudatában, hogy még csak udvariasságból sem reagált senki (nem Pátkáról szóló írásomra hanem) a falu Magyarország egészére jellemző gondjaira? (Egy hölgy személyesen gratulált nejemnek, és egy férfi, szintén neki, esemesben, mert így elegáns...) Nagyon-nagyon finoman szólva: *tesznek* az egészre.

Amikor tizenhét éve ide költöztem és ismerkedtem választott falummal, sok éjszakát beszéltem át társammal: mit látunk, kiket látunk, mit tapasztalunk, mi lenne jobb itteni életünkben, mi mindenhez illő, sőt kívánatos alkalmazkodni, aztán sok véleményünk, törekvéseink jó része, ahogyan történni szokott, füstbe ment, és tizenhét év alatt egyetlen dolog változott: akkor kétéves fiunk fölnőtt, s most már hármásban dicsérjük a helyi dicsérni valókat, és szapuljuk a szidni valókat. Például a láthatatlan, a nem létező vagy lapuló, a tudatlanság homályába burkolt nyilvánosságot.

SZIKRA JÁNOS (1954) Pátkán élő költő. Utóbbi kötete: *Bácsalmási elégia* (versek és prózák, Navigator Press Kiadó, 2022).

Ebben a lelkiismeretemet nyugtató „dolgozatban” (hiszen: egy idealista följegyzései) csak annyit és csak azt szándékozom megírni, amennyi ismerethez egy, a faluban élő polgár is hozzájuthat a hétköznapiakban anélkül, hogy a község adminisztrátorait, netán önkormányzati képviselőit, uram bocsá, jegyzőit vagy polgármesterét zaklatná, és a kisstílű információk nemegyszer olyan botcsinálta vagy parlagi eszközeire fanyalodnék, mint a Facebook.

A nyilvánosság

„Alapító okirat

Pátka Község Önkormányzat Képviselő-testületének 72/2011. (V.04.) határozatával jóváhagyva

Az Alapító neve, címe

Pátka Község Önkormányzat Képviselő Testülete, 8092 Pátka, Vak Bottyán tér 4.

Az Újság címe

Pátkai Hírek

Az Újság jellege

Időszaki kiadvány, megjelenik évente 4 alkalommal.

A képviselő testület egyedi, egyszerű többséggel hozott döntése alapján több lapszám is megjelentethető.

Az újság alapvető céljai:

- helyi hírek közlése;
- a Képviselő Testület fontosabb (a lakosság széles körét érintő) rendeleteinek és határozatainak közérthető ismertetése (pl. helyi adók mértékének változása, díjak meghatározása, új és folyamatban levő beruházások bemutatása stb.);
- közösségi programok meghirdetése;
- helyi civil szervezetek és vállalkozások részére megjelenési lehetőség biztosítása
- ingyenes hirdetési lehetőség a helyi (pátkai székhelyű) kistermelők, szolgáltatók és vállalkozások részére.

Az Újság felelős kiadója

Pátka Község Önkormányzatának Képviselő Testülete.”

A *Pátkai Hírek* című újság a falu negyedéves periodikája – volt. 1990-től 2019-ig negyedévente jelent meg, ebben az önkormányzat közleményei, hírei kaptak helyet, és elvileg a falu polgárai írhatták meg gondolataikat. Ugyan, még a múlt évezredben, a falu körzeti orvosának kellett az újság hasábjain a kiadó önkormányzatot emlékeztetni a szabad véleménynyilvánítás mindenkit megillető jogára, mert korlátozták ezt. 2020-ban már csak két lapszám jelent meg, a második mindössze négy oldalon... 2021-ben egy számmal örvendeztette meg

olvasóit, majd 2022-ben szintén egy lapszámot izzadt ki a falu és a lap képviselőtestületi tagsággal bíró szerkesztője. Magyarázat? Nincs rá pénz. Pátkán, általában a közügyekre, nincs pénz. Idén, 2023-ban, már egyetlen lapszámot sem találtunk eddig a postaládában.

Ezért nyugtalanul nyugodt szívvel kijelenthetjük, hogy ez a képviselőtestületi határozat is önmagát hazudtolja meg, magyarul: nem tartják be.

Baj van a nyilvánossággal. A képviselőtestületi üléseket valószínűleg a törvény által szabályozott módon megtartják. Néha csak az ülés napján vagy előtte egy-két nappal kerül az erről szóló közlemény a falu honlapjára. A falu honlapján kívül hivatalos, elvileg mindenki számára elérhető híradás nincs a közügyekről. A háború előtti dobpergéses kisbírói kikiáltás megbízhatóbb volt, mint a világháló ezer átkos áldása? Igen. A válasz: igen. Marad a nem mindig hiteles szóbeszéd. A vidék fölzárkóztatása? Ugyan már, hol élnek, uraim... Ki gondolja ezt komolyan?

„27. § (1) A Képviselő-testület üléséről 1 példányban jegyzőkönyvet kell készíteni.

(2) A nyílt ülés jegyzőkönyvét az Önkormányzat hivatalos honlapján közzé kell tenni.”

(Részlet Pátka Község Önkormányzata Képviselő-testületének 2/2022. [III. 11.] önkormányzati rendeletéből)

Lezajlik a rendes, nyílt önkormányzati ülés. Elvileg legkésőbb pár hét múlva hozzáférhetővé kell tenni minden érdeklődő lakos számára. Többen, többször kérdezték a falu aljegyzőjét, jegyzőjét, hogy mikor és hol lehet a jegyzőkönyvekbe beletekinteni. Válasz nem érkezett a nyilvános közmeghallgatáson elhangzott kérdésre. A honlap nagyokat sóhajtva hallgat. A példa kedvéért 2023. augusztus 31-én két jegyzőkönyv olvasható az idei évben: január 13. és február 15. Hat hónap, fél év alatt sem sikerült megfogalmazni és közzétenni az üléseken elhangzottakat?

Bár lehet, hogy soha nem kapunk választ ezekre sem, mint például a víztározó létesítésére vagy a ravatalozó építésére összehívott tanácskozásokon született döntések körülményeire. Az egyik képviselő úrtól azt a választ kaptam: ki tudja már azt, ki tudja előkeresni azokat a jegyzőkönyveket... Igaza lehet, a falu múltjában kínos „események” hiteles forrásait, jegyzőkönyveit gondos kezek rendre eltüntetik. Mint például az 1948 és 1957 közötti évek jegyzőkönyveit.

...A vidék fölzárkóztatása? Ugyan már, hol élnek, uraim... Ki gondolja ezt komolyan?...

Újabb nevükön vannak a községben úgynevezett civil szervezetek is. Ez a nyelvérzékeléssel is megáldott polgár számára annyit jelent, hogy nem militáns egységek szervezete. Nem lőnek. Nem törnek az életedre. Nos, Pátkán mintegy másfél

évtizede még voltak ilyenek is, mármint civil szervezetek. Ma már nincsenek. Szívós közönnyel sikerül kiirtani őket. Tessék-lássék működik a Vértesaljai Horgász Egyesület (2009 óta csak a szóbeszéd ad róla hírt), Diák Ifjúsági és Sport Egyesület (ki tudja, hol bujkálnak), Gárdonyi Géza Nyugdíjas Klub, Pátka Gyermekeiért Egyesület (előbbi, akkori vezetője irányításával, pár éve feltörte az utóbbi helyiségét, kidobálta a bútorait, s azóta ők bitorolják a termet inaktív tevékenységükhöz), Pátkai Csemetekert Óvoda Gyermekeiért Alapítvány (nem tudni róla), Pátkai Pántlika Táncegyesület (szüreti bálon vannak jelen, májusfa állításkor, néhány iskolaünnepen, belőlük még lehet föltámadás), Pátkai Polgárőrség (állítólag a tagság fizeti járőrözéshez használt autójuk benzinköltségét, mert az önkormányzatnak, szinte „természetesen”, erre sincs pénze; mint szervezet „túléltek” a pár évvel korábbi „molotovkockatés” támadást), Pátkai Sportkör (végre valami, a futball a központ, háttérben az egyik, évtizedek óta önkormányzati képviselő), Pátkai Zenei és Kulturális Egyesület („körötte csend”...).

E civil szervezetek a falu önkormányzatától nyilvános módon nem kapnak támogatást. Előfordulhat, hogy külön alkuk köttetnek, például futball, de erre nincs bizonyíték. Néhány éve a polgármester egy hozzáértéssel nehezen vádolható fiatalembert, az akkori alpolgármester asszony férjét bízta meg a civilek pénzigényének fölmerésével, a pénzelosztás évi szabályozásával. Talán háromszor ültek össze, órákig szerencsétlenkedtek, döntés nem született. Az egyik szervezet küldöttje fölvetette, hogy nem volna hiábavaló e különös összejövetelekről jegyzőkönyvet vezetni. Nem kell, volt a fiatalember válasza. Akkor talán emlékeztetőt. Azt sem, volt a válasz. Minek? Valóban, minek?

A civil szervezetek évek óta, nyilvánosan meghirdetett módon, 2023 szeptemberéig sem kaptak támogatást az önkormányzattól. Vagy ami legalább annyira elítélendő: nem tudunk róla.

Nem is a jegyzőkönyvre lett volna szükség, netán az ülés emlékeztetőjére, hanem a nyilvánosság minden sanda spekulációt kizáró jelenlétére. Régebben úgy hívták ezt: bizalom. Hogy mosolyogva nézhessenek Pátkán is egymásra az emberek. Mert Pátkán nem mosolyognak az emberek. Pátkán gyanakvók, rosszkedvűek az emberek. Miért? Mert nem érzik magukat otthon. Mert a múlt jónéhány tisztázatlan ügye keseríti a lelkeket. Néhányat említek ezek közül.

Ha a tó tó lenne

Műszaki embernek, technokratának: víztározó. Ez a hivatalos neve. Nekem, pátkai polgárnak: tó. Tó lenne, ha... 1971-ben árasztották el a völgyet, hogy összegyűjtsék a vizet a Velencei-tó pótlására. A 2009-es állapotokról ebben az írásban szóltam már.

...a településnek semmi haszna nincs a tározóból...

Ötvenkét éve örvendezünk a tónak, mások szerint, hivatalosan víztározónak. Mi van a vízzel ma? 2023 tavaszán, az első fecske érkezésével három hónapig folydogált a víz a Császár-patakon keresztül Velencére.

Előtte már állítólag Facebook-közlemények születtek, történetesen pátkai emberek billentyűzetéből: miként mentjük meg a Velencei-tavat? A térség országgyűlési képviselője is agitált az állítólagos közös ügy mellett, már csak azért is, mert ő a Pannonia szíve kormányprogram miniszterelnöki biztosa. Pátka mellett a Velencei-tó is gondjaira bízott, csakúgy, mint az aritmiásan megdobbantó Pannon érzékszerv. Voltaképpen miért akarták a pátkaiak megmenteni a száz centinél mélyebbre süllyedt Velenceit? Egyáltalán: nekik kellene megmenteni?

Ha a Velencei-tó élettani, esztétikai, idegenforgalmi hasznából nem részesülünk, miért kell nekünk táplálni a vizét? Legyen a pátkai tó a miénk, s végre működtessük a saját hasznunkra. Egyetlen példa a közelmúltból: talán az egyik civil egyesület vállalkozásából született itt az Ezer-jó Csónakház tizenegy hajóval, szolgáltatásait két-három éve hirdették is. Aztán, ez ügyben is, beállt a végső csönd. Az épületeket, nem tudom, ki és miből húzta föl a tó partján, de ott árválkodnak azóta is. Visszaéléseket is emleget a közvélemény...

Ötven év. Fél évszázad. Másutt is van állóvíz Magyarországon. Máshol is poshadhat, mint Pátkán. De van vidék, ahol ötven év alatt hasznára fordította ezt az isteni adományt a térség lakossága! Illyés Gyula erre is gondolhatott, amikor már ebben az írásban idézett gondolatát „egy nemzedék bambasága” címkével ruházta föl?

...Pátkán nem érzik magukat otthon az emberek?...

Amikor 1971-ben állami, avagy párthatározatra elvették a télesztől a létesítendő víztározó földjeit, formálisan ugyan megkérdezték a tulajdonos tagokat, de nem történhetett más a központi akaratnál. Igaz, a felsőbb szervek ígérték ezt-azt a tóért a falunak cserébe, amelyek közül egy sem teljesült. Vajon az akkori közvélemény végrehajtó bizottság tagjai miként szavaztak ebben az ügyben? Kik voltak akkor a vébé tagjai? Utódjaik sem szégyellhetik egy kicsit sem magukat? Csak azért kérdezem ezt teljesen fölöslegesen, hogy jelezzem: döntéséért ki-ki élet-hosszigan felelősséggel tartozik. Nyilván bele kellett törődniük a központi akaratba, senki el nem ítéli őket ezért. Ám ebből a csapdából azóta sincsen szabadulás.

Kell-e nekünk ez a *víztározó*? Nekünk a *tó* kell. Ha tová változhatna. Milyen feltételekkel kellene a tájélmény is adható, természetessé válható csoda? Egyetlen mondaton belül sok a feltételes mód, mert bajos a központi akarat ellen szegülni. Bár ellenszegülni senki sem akar, mi pusztán szeretnénk megvalósítani álmainkat. A kishitűek takarékosabban kuncogjanak. Mi, érzésünk szerint

merészebb képzelőerejű pátkaiak, merünk nagyot is álmodni! Ha vannak vezetőink...

Csak néhány, kapásból sorolt, a miénkhez hasonló kicsi tó hazánkban: az Alföldön a Szelidi-tó, az Örségben a Vadása-tó, Baranyában Orfú tava, a Kiskunságban Kunfehértó, ahol virágzó vízi élet ragyogtatja a nyári égen tündöklő Napot kempinggel, szállóhelyekkel, stranddal, pecabottal, büfével, csárdával, kajakkal, csónakkal a helyi vállalkozók, az önkormányzat és a vármegeye támogatásával, mindannyiuk hasznára.

Túl merész a vízió? Akkor maradjon csupán horgászhely, de például stéget nem lehet a víztározónál építeni. A víz leengedése után maradt ezer pátkai tavacska területén nehéz a pocsolyákat megközelíteni, bár, állítólag, bőven van bennük hal. Küllemre nézve, ha vajon valaki adna itt még a küllemre, olyan, mint egy lebombázott vietnami táj a mangrove-mocsár területén. Tehát a szerényebb igényeket támasztó halastó sem valósítható meg.

Az eltelt fél évszázad alatt virágzó, önálló élővilágot nevelt a pátkai víz. A növény- és állatvilág, amennyiben nem nyirbálja meg természetes vegetációjukat a tározó mesterséges leeresztése, szabadon burjánozna. Burjánozhatna. Újabb feltételes mód. Pátkán csak feltételes módon lehet élni? Az élőhelyek korlátozása, megszüntetése senkit nem érdekel? A növényvilág, a madarak, a más vízhez kötött lények élettere nekünk is fontos, az emberi életet ugyanúgy korlátozza, ugyanúgy minden mindennel összefügg. Az úgynevezett klímaválság, a földi lét ökológiai gondjai csak Pátkára és a Velencei-tóra nem vonatkoznak, „politikus” hölgyek-urak?

Bármilyen más jobb a tóval kapcsolatban a mostaninál, más is létrejöhet, ha van találékony elme hozzá, ha volnának vezetőink. (Újabb feltételes mód...) Ha valóban kell nekünk a világszerte aranyárnál is értékesebb édesvíz, ami szinte isteni csodaként folyik be Pátkára, és tavat tündököltet mindaddig, míg ki nem nyitják a régi római gát mellett a számunkra gyilkos zsilipet.

Végül helyezzük középpontba a Velencei-tavat. Annyiféle képtelenséget átélünk már, nekünk igazán nem kerül sokba az az ötlet, hogy a pátkai víztározó, miszerint tó helyébe képzeljük el a Velenceit. Napjainkban a technika, sokak szerint, csodákra képes. Mit nekünk, 21. századi fennkölt senkiknek egy kisebb-nagyobb toáthelyezés vagy vízátvezetés? Megfelelő csatorna kell csupán. Ha a Balaton vízutánpótlása, magyarán vízpótlása megkövetelné, adná-e vizét a Velencei-tó? Legföljebb kiszárad, haszonélvezői kezdenek magukkal, amit tudnak, de él és virágzik Magyarország turisztikai paradicsomkertje, a Balaton! Hogy Velence megkérné ennek az árát? Igen. Állítólag, anyámtól hallottam először, Krisztus koporsóját sem őrizték ingyen. De az már feledésbe merült...

...Pátkán csak feltételes módon lehet élni?...

Üzleti nyelven ismétlem a korábban leírtakat: a pátkai víztározó sorsa, évi vízhozama alku tárgyát kell képezze a befogadó község és a felhasználók között.

A Velencei-tavat működtetők, fenntartók, belőle hasznot húzók nem vélhetik saját tulajdonuknak a pátkai víz közkincsét. Nem akarunk ezen a téren sem senki alázatos kiszolgálói lenni, ha öntudatos társként is megadatott léteznünk a harmadik magyar köztársaságban.

A krónikás megjegyzi: újságcikk szerint a Velencei-tó optimális vízszintje 2010-ben 170 centiméter volt. 2023-ban, az idén nyáron, júniusól augusztus végéig 90–100 centiméter között mozgott. Ebben az esetben mennyi az optimális? 170 vagy 100? 2010 vagy 2023 az „optimális” dátum Magyarországon?

Sajtóközlemény

„Zöld Civil Országos Találkozó, 2023: A Pátkai víztározó helyzete és a Velencei-tó problémája

A Zöld Civil Országos Találkozó helyszíni programjainak keretében az érdeklődők részére két igen tartalmas előadással mutatták be a Pátkai víztározó római korig visszanyúló múltját, a megelőző korok természetes tavainak megszűnését, továbbá a víztározó mai helyzetét, valamint a víztározó hihetetlenül változatos élővilágát. Ez utóbbi Kovács Gergely Károly, a környék élővilágának kiváló ismerője által került bemutatásra. Az elmúlt években a klímaváltozás hatására a csapadékhiány és az alacsony vízszint egyre nagyobb problémát jelent a Velencei-tó vízgyűjtőjén. Mivel a közvetlen csapadékon kívül a Velencei-tó vizének elsődleges forrása a Pátkai víztározó irányából ered, a vízügyi hatóság szerint a Velencei-tó problémájára a Pátkai víztározó elsődleges vízforrásának, a Császárvíznek elvezetése jelenthetne megoldást. Ez a megoldás azonban a tározó jelenlegi gazdag, komoly ökológiai értéket képviselő vízi élővilág megszűnésével járna, ráadásul ellentétes az állam vízminőséggel, vizes élőhelyekkel kapcsolatos nemzetközi kötelezettségeivel.

A Pátkai víztározó helyzetét a zöld civilekkel való találkozón Nagy Dániel polgármester ecsetelte. Adatokkal bőven alátámasztott érdekes előadásában áttekintette a római kori gát mellé épült víztározó keletkezésének történetét, változásainak szakaszait és jelenlegi állapotát. A folyamatos csapadékhiány, és a karbantartások elmaradása miatt a Pátkai víztározó vízminősége hosszú ideje nem felel meg a kívánalmaknak, így mindig csak az őszi-téli időszakban alkalmas a Velencei-tó víz utánpótlásának a biztosítására. A rossz vízminőség egyik oka, hogy az elmúlt években a víztározó vízszintje minimálisra csökkent. A problémára lehetséges megoldás lenne a jelenlegi víztározó állandó méretének csökkentése, megfelelő fenékkotrálással elért nagyobb vízmélységgel. Azonban a fenti munkát ki kell egészíteni a vízgyűjtő terület mezőgazdasági gazdálkodásának átalakításával. A megoldásnak számos előnye lenne. A nagyobb vízmélység hatására javulna a vízminőség többek között azért, mert nyáron kevésbé melegedne fel. Másik előnye az lenne, hogy a kisebb vízfelület hatására nyáron kisebb felület párologna, így kevesebb lenne a vízvesztéség.”

...az érdeklődők részére két igen tartalmas előadással mutatták be a Pátkai víztározó múltját...

„Az így kialakított vízgyűjtő és benne a tó több, megfelelő minőségű vizet kínálna a Velencei-tó természetvédelmi területeinek szükség szerinti szintszabályozására, másrészt alkalmas lenne a helyi ökológiai igények kielégítésére. A száraz időjárásban a tározó víz nélkül maradt területén az élővilág időlegesen átalakul, de továbbra is képes lenne a villámárvizek felfogására. Ez a megoldás tehát kettős előnyt hordozna magában. Egyrészt a helyi élővilág megőrzését és védelmét szolgálná, másrészt a Velencei-tó vízgazdálkodási problémáinak kezelésében is hatékony segítséget nyújthatna, elősegítve mind az ottani tó élővilágának, mind pedig az üdülési és sportolási funkciójának a fennmaradását.

Nagy Dániel polgármester
2023. június 15.”

Közzétéve Pátka község honlapján, 2023. szeptember 14-én

A krónikás kötözködő megjegyzései:

„...az érdeklődők részére két igen tartalmas előadással mutatták be a Pátkai víztározó múltját...” – írja a falu első embere. Igen, de vajon a lakosság egy részét nem érdekelte volna ez az esemény? Miért nem tudtunk róla? Miért nem hívtak meg minket is? Talán azért, mert nem vagyunk azonos értékű állampolgárok? Miért csak most, három hónap múlva értesülünk róla?

A fenti sajtóközleményről és a víztározóról/tóról szeptember elején megkerdeztem egy vízügyi szakembert is. Őt idézem.

Gondolatok a Pátkai víztározóról és a Zöld Civil Találkozóról

„[...] kimentünk a gátra, ahol megdöbbenve láttam a következőket:

1. Szokatlan a gátmagasság és a látott vízszint közötti 3-4 méteres magasságkülönbség. A gátmagassághoz megfelelően épültek ki a műtárgyak is. A vízszint kórosan alacsony volt.

2. A mederben feliszapolódásból következő szigetek voltak.

Ebből én arra a következtetésre jutottam, hogy a Császárvíz vízhozama a tározó tervezése és megvalósulása óta jelentősen lecsökkent, és ezért van a tó helyett láp. A csökkenésnek lehet meteorológiai, hidrogeológiai, morfológiai, vízhasználati oka.

Ezekkel kötelességszerűen foglalkozik a Közép-Dunántúli Vízügyi Igazgatóság. Erről a Pátkai Önkormányzatot biztosan folyamatosan tájékoztatják.

Azt a megoldást, hogy a VIZIG a Császárvíz elvezetésével orvosolná a Velencei tavi vízhiányt, én úgy értelmezem, hogy a patak felsőbb folyásán, valahol Csákvár környékén döntenének arról (valami műtárgy beépítésével), hogy

időnként a Pátkai tóba a régi medren keresztül vagy a Velencei-tóba csővezetékkel menjen a víz. Ezzel meg tud maradni a lápos, tónak hívott terület, és a tó is megkapja a csökkentett mennyiségű, de legalább minőségében megfelelő vízpótlást.

Miért csökkent a vízhozam a Pátkai tóban? Csákvártól egészen a tó déli részén levő római gátig meliorizációs árkok hálózják be a tájat. Ezek, növényzettel végig benőve, szikkasztóárkokká váltak. Öntözésre is használják őket, belőlük nemigen jut el víz a Pátkai tóba.

A Zöld Civil Találkozóról készült sajtóközleményhez néhány gondolat:

1. A Tározó egy mesterséges létesítmény. Ez a mesterséges létesítmény megszüntette a korábban a Császárvíz által kialakított tórendszert, lápost. A víztározó tervezett működésének élővilága nem hiszem, hogy azonos a jelenlegi lápos viszonyokkal. Ez inkább a korábbi természetes állapotnak felel meg. Amennyiben a tó tó lenne, úgy a mostani gazdag lápi élővilág nem jött volna létre.

2. A Vízügyi Hatóságnak bizonyára nehéz döntést kell meghoznia. A mintegy 2 négyzetkilométer területű Tározó és a 26 négyzetkilométer felületű Velencei tó között kell döntenie abban, hogy melyiket töltsa a csökkent vízhozamú Császárvíz. Ez a döntés már biztos megszületett a Velencei-tó javára, csak még nem hozták nyilvánosságra.

3. A Velencei-tónak vízutánpótlásra csak nyáron van szüksége, az őszi, téli csapadékot tározni kellene nyárra.

4. Fenékkotrással a víz mennyisége nem nő. A vízminőség valóban javítható a mélység növelésével, mert kb. 5 méteres mélység felett már elindulnak a lentről felfelé áramlások. Itt a tó méretét olyan kicsire kellene szűkíteni, hogy ennek a jótékony hatása meglegyen, hogy az a tó méret már nem lenne meghatározó a Velencei tó vízszintje szempontjából. Ahhoz, hogy a tó 5 méter mély legyen, a felületét kb. a nyolcadára kellene csökkenteni. (Ez az ötlet valószínűleg a polgármesteré, hogy valami okosat mondjon, a VIZIG javaslata inkább a vízgyűjtő mezőgazdálkodásának az átalakítása, ami tízmilliárdokba kerülne.)"

A 2 négyzetkilométer területű a Tározó és a 26 négyzetkilométer felületű Velencei tó között kell döntenie abban, hogy melyiket töltsa a csökkent vízhozamú Császárvíz.

„Összegzés: Ismét tartottak egy fölösleges környezetvédelmi országos találkozót. Itt a környezetvédők elmondhatták, hogy milyen jó az elláposodott tározó gazdag élővilága. A polgármester pedig elmondhatta, hogy megtudta: a VIZIG meghagyja ezt az elláposodott tározót időnkénti vízelöntéssel, de azért a Velencei tavat is pótolják.

Mindenki okos volt, és szép zöld, csak mit akartak mondani?"

Újra a ravatalozó

Nem olyan régi, kiderítetlen botrány a ravatalozó ügye. A falu, az önkormányzat (képviselőtestület) szinte folyamatosan szegénységére hivatkozik, találékonyság helyett ezzel is takarózik, és egy zseniális ötlettől vezérelve községi ravatalozó építésére vállalkozik. Nem önerőből. Szükség volt-e rá? Azóta is betölti szerepét a régi. Eddig rendben vagyunk. Volt-e pénze erre a falunak? Bizonyossággal csak annyit tudhatunk, mi, jöttmentek, gyöttmentek, idegenek, hogy 2003-ban vagy 2005-ben jelenik meg a ravatalozó építéséről az első hír a *Pátkai Hírekben*.

Ugyanitt (2008. decemberi lapszám) az önkormányzat tudtul adja: „A ravatalozó alapozási munkáit 2005 tavaszán kezdtük el, ami abban az évben befejezésre is került. Több év eltelte után, 2009 tavaszán folytatni kívánjuk a beruházást. A kivitelezési munkákkal szeretnénk olyan műszaki, építési tartalomig eljutni, hogy az épület tető alá kerüljön. Jelenleg a statikai terv engedélyeztetése van folyamatban, ami alapján a kivitelezői munkákra, kivitelezői árajánlatokat fogunk kérni. Még ebben az évben szeretnénk kiválasztani a kivitelező céget. Az építkezéshez szükséges pénzügyi forráskeret a 2009. évben bruttó 8 millió forint, amit a Fejlesztési Hitelbanki keretéből biztosítunk.”

Fontos kérdések: ki volt az ötletgazda? Mennyi pénze volt a falunak akkor a ravatalozóra? Mennyi volt a tervezett építési költségvetés? Honnan kívánták a hiányzó pénzt előteremteni? Ki volt a kivitelező? Mikor fogadta el a képviselőtestület a tervet? Kik voltak az akkori képviselők? (Jó, ez utóbbi kérdésre tudjuk a választ, de hogy kié a felelősség, vagyis tegnapi szlenggel szólva, ki viszi el a balhét: válaszra hiába vár...)

2010 áprilisában érkezett a hír, hogy mégsem lesz ravatalozó. Újabb kiadások kellene. Statikai gondok vannak az épülettel. Addig tizenhét millió forintjába került Pátkának ez a monstrum. Szabadbattyánban fél év alatt elkészült az új ravatalozó, négy és félmillió forintból. Szabadbattyán messze van...

...Egy nemzedék bambasága...

2023 nyár elején híre jött (persze, csak a szóbeszédből, honnan máshonnan), hogy az önkormányzat átadná bárkinek, bizonyos föltételekkel, magyarul: boldogan megszabadulna a ravatalozótól. Talán a két helyi egyház valamelyike átvehetné, így a ravatalozó építésének befejezése, annak anyagi terhe is rá hárulna. Szép ötlet! Talán nem haszontalan dolog megismételni a kérdéseket: a ravatalozó ötletét ki vetette föl a faluban, a tervezést és az épület kivitelezését kire, kikre bízták, a költségek folyósításáról kik döntöttek, az újabb költségeket kik szavazták meg, hiszen mindezekről néhány éve készült még képviselőtestületi jegyzőkönyv, amit megőriztek, nem úgy, mint a leradírozott ötvenes évek politikai disznóságairól írtakat...

Nem lehet az azokban az években készült jegyzőkönyveknek már utána nézni, mondja a hosszú évek óta legbeszédesebb képviselő úr, aki szavait vállalja ugyan élőbeszédben és újságcikkben egyaránt, de, bár képviselő, a testülettől rendszeresen elhatárolódik. Szóözönnel szereli le az utcán falubeli társait, s nem veszi észre, hogy nem (sokszor zavaros) érvei veszik le lábukról az embereket, hanem a kilátástalanul ömlő mellébeszélés. Ebbéli képességét kamatoztatván néhányan benne látják a jövőendő polgármesterét...

Páskom, Vargahegy, szeméthegy

Az évek során két törvénytelen gyereknek is életet adott Pátka. Ezek többségében a falu két szélén megtelepedett beköltözők által lakott, Páskom és Vargahegy nevű leszármazottak. Mindkettő másért és másért lett vonzó, s mindkettő kényszerből vállalt utód. Mindkét falurészt (illetve Páskomot mint üdülőövezetet) nehezen fogadják be: a közigazgatás, a hivatal mindeddig képtelen őket szocializálni. Lakóik Pátka belterületibb részeihez képest elmaradottabb útviszonyokra panaszkodnak, és hogy sok a gazdátlan szemét, amit ugyane lakók termelnek rendszeresen, csakhogy... Vargahegy kezelhetőbb terület, mert hírek szerint jövő áprilisban megtörténik az út aszfaltozása, és a szemétszállító bejut a házak közé.

Csakhogy a Pátkát kiszolgáló Depónia nevezetű szemétszállító cég autói nem tudnak eljutni Páskom bizonyos házaihoz szilárd útburkolat híján. Páskom zártkerti övezet, üdülőterület, házsámok sincsenek, a szemetet a lakóknak kellene eltávolítani a törvény szerint. Ezt telek- vagy házvásárláskor az új tulajdonosok is tudták. Ezért a Depóniától kellene fölirattal ellátott szemeteszsákokat vásárolni, s ezeket zárható ketrecekbe tenni bizonyos gyűjtőhelyekre, ahonnan a depóniás autó el tudja szállítani. A ketrecekre azért van szükség, hogy a vadon kószáló éhes állatok ne cibálják szét a szemeteszsákokat. A ketreceket az önkormányzat eddig, több évi huzavona után sem tudta a gyűjtőpontokra elhelyezni. Mindezt a lakók is tudják.

Egy részük éjszaka kidobálja a szemetet az erdő fái közé, a bozótba, az árkokba, akárhová. De nem kell ehhez a csillagokra várni! Fényes nappal is szemét a szemét. A szemétermelők, a gondatlan szemérelhagyó lakók retorzióra, miszerint felelősségre vonásra nem számíthatnak. Az önkormányzat nem tud velük mit kezdeni. Az eszköztelen vagy csak gyöngé önkormányzat nem tud velük mit kezdeni.

...a vadon kószáló éhes állatok ne cibálják szét a szemeteszsákokat...

Következésképpen széthajigálják vagy kupacokba hányják a szemetet, amit a polgármesteri hivatal közterületért felelő munkabrigádja kézzel, esetleg géppel

szed össze. A mocskot. Részletezzük-e mi van ezekben a válogatatlan, gusztustalan, fertőző szeméthalmokban? És mi lesz a vadakkal? A sok mocskot éhükben nekik kell fölzabálniuk? Utasítható, várható-e, hogy bárki ember gépkocsira hányja?

Néha, országos vagy helyi választások közeledtével egy-egy szervezet, párt is rászánja magát a falu polgárórságával együtt, hogy tisztába tegye Vargahegyet vagy Páskomot, de néhány nap, és újratermelődik a szemét. A felek, a lakók és az önkormányzat hazai közhellyel szólva, „egymásra mutogatnak”, vagyis senki sem felel a dicstelen állapotért. A szeméttügyben összehívott falufórum (köz-meghallgatás) nem oldotta meg a helyzetet.

A facebook-színvonal

A nyilvánosság hiánya és a tudálékos telefonok elterjedése a tudálékos telefon-tulajdonosok „okos gyülekezetében” természetesen létrehozta a mindenről véleményt mondók, magyarán a mindenbe belepofázók széles közönségét is. Jobb híján a Facebook oldalain zajlik a közélet.

2023. július végén, augusztus elején országos viharok söpörtek át az országon. A falut nemigen érintették, de egy alkalommal kétórás áramszünetet okoztak. Szemelvény a *Pátkai Közösségi Élet Facebook-csoport* „kommentjeiből”.

Péter Bocska: Remélem ez az áram ki-be kapcsolgatás odaver valamelyik elektromos gépnek...

Vasné Pobrányi Eszter: Hogy lehet, hogy minden ilyen kisebb esőnél elmegy az áram állandóan?

Korbonits Tamás: Legalább májusban kicsit megnyomjuk a babalétszámot.

Csaba Boros: A szünetmentes rendszer teszi a dolgát.

Péter Bocska: Az nálam is, de azért gondolom nálad sincs minden szünetmentesre téve...

Csaba Boros: Idő kérdése. Most jön az akkus napelem. Lesz benne sziget üzem is. Pont ezért. Nekünk (cég) nem jó az áramszünet.

Péter Bocska: De még csak lesz...

Csaba Boros: Épp mostanában kezdjük. Talán a tél már nem érint meg ennyire.

Simonné Zsuzsa: Reméljük, nem.

Zsóka Ács: Tudja valaki az okát?

Péter Bocska: Nem süt a nap.

Korbonits Tamás: Az eon bejelentő robot a telefonba azt mondta, látják a hibát a hívott helyről, ha nem ezzel kapcsolatban akarok bejelentést tenni, várjam az ügyintézőt másfél órán át.

...remélem ez az áram ki-be kapcsolgatás odaver valamelyik elektromos gépnek...

Ortner-Piber Zsu: Nem is kell ide vihar, csak kicsi eső, pici szél... kész.

Vasné Pobrányi Eszter: Átvette az állam, így a karbantartásra nem jut.

János Godó: Nem kell szólnod máshol 40 óráig sincs, karácsonyom, szilveszterem nem volt.

Vasné Pobrányi Eszter: Az nem a legjobb.

János Godó: Legyetek jók, puszi a kicsiknek.

Vasné Pobrányi Eszter: Köszönjük.

Hát ennyit ér a telefonos ál-nyilvánosság, az úgynevezett telefonos közélet...

Most lássuk egy önkormányzati képviselő betűhív, elektronikus írásban (szintén Facebook) rögzített, önzetlenül megosztott gondolatait.

2023. ápr. 26.

Kedves olvasók! Csak egy gondolat. Mit ér az iskola ha Patkai. Sokat. Mindent. Végre újra van iskola falunkban. Van gyerek zaj reggel délután. Aki ismer tudja a szüleim tanárok. Tanár gyerekek közt nőttem fel! És vissza tekintve nagyszerű tanárok, osztálytársak, csodás élményeim voltak. Gyűlöltem fehérvarra járni. Szóval a helyi iskola a legjobb! Csak ajánlani tudom mindenkinek. Ja... és köszönet azoknak kik megálmodták, létrehozták a Patkai református iskolát. Ne feledjétek a sulit akkor jó, ha helyben van!!! Sziasztok.

máj. 6.

Drága édesanyám! Köszönöm neked, hogy meg születtem, hogy fel neveltél, aggódtál értem mikor beteg voltam, fogtad a kezem mikor iskolába indultam, tanultál velem, ovtál védtél minden bajtól. Tanácsaiddal segítettél felnőtt koromban. S most, hogy már idős vagy fogod a kezem, sokszor együtt sírunk, de a kötelék köztünk örök. S az is marad az idők végezetéig! Boldog anyák napját kívánok neked, és minden anyukának!

máj. 20.

Kedves olvasók! Péntek este, és az előző napokban a két temetőben, 16 fő kaszált! Ez a lakosság kb 1%a! És az eredmény látható! Látható, ha összefogunk minden megoldható, akár a játszótér, és más közterületi helyek, de még idősek segítése is! Jövőre választások lesznek, kellene a jó vezetők, de, és ez a lényeg, a lakosság támogatása nélkül semmi nem megy! Ne legyünk közömbösek, mert itt minden a mi ügyünk! Az, orvos, az utca, a temető! Mert ez a mi falunk! A mi otthonunk, s olyan lesz amilyennek mi alakítjuk. Köszönöm hogy elolvasták.

jún. 8.

Kedves olvasók! A mai napon hárman dolgoztunk a református temetőben. Az időjárás nincs velünk. Többen jelezték segítenek. Ezt köszönjük. Ezért szakaszosan de mégis folyamatosan dolgozunk. Várunk mindenkit aki segíteni szeretne. Folytatjuk!

jún. 16.

Az utóbbi napokban Miskolctapolca jártunk. Évek óta megfigyeltem, amikor jövök hazafele mindig egy furcsa érzés fog el! Hazaérek. Itt vagyon ithon. Akármennyi bajunk van, akármennyire is sokmindent hiányzik, ez a hazám.

Itt érzem magam ithol, ezeket az embereket ismerem, velük szeretek beszélgetni. Szóval jó hazajönni! Jó itt Pátkán!

jún. 17.

Kint jártunk a temetőben. És azt látom, hogy a csapat nem megfelelő, slag le esve! Hogyan tovább? Ekkor megérkezett a segítség. Láncos Valika és párja előbb észlelték a hibát. Hazamentek hoztak megfelelő alkatrészeket, és újra jó a csapat! Halas köszönet nekik, mert így is lehet! Köszönöm!

...a lakosság támogatása nélkül semmi nem megy...

jún. 21.

Épül az új járda szakasz. Ez jó hír! Sok meg a pótolni való! De... nagy baj hogy házaink előtti járdával nem törődünk! Tisztelet a kivételnek. Gaz mentesíteni, javítani kellene. Hiába várjuk, az önkori, soha nem fog odaérni. (Nagy feladat lesz a közterületi járdák javítása, cseréje is.) Persze, van feladata a hivatalnak is, ha kell homok, új lapok biztosítása. De a munka a tulajdonos dolga. Tehát közös a feladat. Sokszor látom felszedik építkezés es más okokból. Ezzel nincs is baj, de a helyre állítás elmarad. Laza számítások szerint kb25 km járda kéne patkan. Ez is csak közös akarattal sikerülhet. Sok meg a tenni való!

jún. 26.

Péntek este 6mm, vasárnap további 5 mm, eső.

jún. 30.

Tisztelt olvasok! Sokat megyek biciglivel kis falunkban, van időm nézelődni. És megdöbbenni! A postánál (régimozsi), hatalmas gaz utcán, udvaron! Sok helyütt, felszedett járda, különböző okok, miatt, de aztán úgy is marad. Maga a járda sok helyütt gazos, es azzal borított. Biztos nem jó ez így! Csak egy kis igényesség kellene! Minden komment helyett. Köszönöm, hogy elolvasták!

júl. 13.

Eddig 6mm eső!

Aratás. Valamikor rengeteg ember, egész falu munkája volt. Ma hála a technikának, néhány ember elvégzi ezt a rendkívül fontos munkát. De a tisztelet az övék! Mert a mindennapi kenyér még mindig alap. Drága de alap! Hát bő termést és jó munkát kívánok, kicsit mindannyiunk érdekében!

júl. 17.

Foróság! Kánikula! És a víz! Az éltető víz! Ami egyre nagyobb kincs lesz. Olvasom sokan kérdezik miért nem locsolják az utcákat Fehérváron. Szerintem jól teszik, hogy nem locsolják az utcákat, meg kell becsülni a vizet, ezt mutatják az elmúlt évek, és ezt vetíti elő a jövő. A víz nagy érték!

júl. 27.

Tisztelt olvasok! A heten három délelőtt is folyt a munka a református temetőben. Az időjárás többször megtréfálta bennünket. Köszönöm a dolgozók tevékenységét. Megkésve, de szeretném megköszönni D Kovács Veronika,

es Pas Lajosné Etelka segítségével, kik a katolikus temetőben serénykedtek. Köszönöm szépen. Folytatjuk!

aug. 20.

Kedves olvasok. Köszönet a tegnapi programok kapcsán, minden szervezőnek, segítőnek! Remélem jövőre újra lesz hasonló rendezvény, es visszatérünk ahhoz a régi jó szokáshoz, hogy augusztus 20án Pátkán is, van valódi az embereket, és gyerekeket megmozgató esemény! Gratulálok!

Hétköznapok

Talán szót se vesztegessünk a település egyéb, tisztázatlan közügyeire. Nyisunk új lapot a Pátka című fejezetben, és borítsunk fátylat a múltra. Így lesz a legjobb mindenkinek.

Ne emlegessük a Belmajor nevezetű terület, a téesz által mérgező anyagokkal telepakolt lerakatát, a gépkézelők itt engedték le munkagépükből évtizedekig többek között az ipari szennyet, a fáradtolajat, itt pottyantották le a fölöslegessé vált anyagokat, mint akkumulátor, a közönséges szemetet, az épülő református iskola törmelékét, magánemberek szanált hagyatékát (az egyház fehéret mond, az önkormányzat feketét, elsimítjuk az ügyet, a költségeket majd valamikor valaki kifizeti, tehát én, a falu) satöbbi, majd a Belmajorra a téesz eladta a községnek úgy, hogy az adásvétel aláírása utáni pillanatban a község semmiféle kifogást nem emelhet a következményekért. Milyen adásvételi szerződés volt ez? Kik között köttetett? ...És a falu megvette a dicső Belmajor, és lakóházakat szándékozik itt emelni, de egyelőre nem veszi meg senki a ház helyeket, mert érthetően gyanús a környék, pár millió erre is elment a pénzünkből, mert cserélni kellett, ki tudja, milyen mélységig, a Belmajor szennyezett anyaföldjét, aztán közös megegyezéssel a polgármesteri hivatal és különféle fölösleges hulladékkal rendelkező cégek ide szállíthatták törmeléküket, hogy kölcsönös vádaskodások után megint csak a falu költségén távolíttassanak el.

Ne említsük a kínos ügyeket Pátkán.

Azt se, hogy mi lett Pátka a téeszésítéskor erőszakkal elvett termőföldjével a féloldalas kárpótlási törvények elfuserált végrehajtása során, ki és hogyan csapott le rá, és „ügyeskedett” saját családjá javára, elnök vagy agronómus vagy nagy dumájú szájhős győzött-e abban a perben Pátkán, amit még ötszáz éve Werbőczy és Dózsa György nemzedéke indított útjára a reménytelen évszázadok szekérútján a semmibe, mert a földek itt is az „aki kapja, marja” érv alapján kerültek az 1990-es években „elosztásra”, természetesen az illetékes földrendező bizottságok törvényes felügyeletével... Mindennek hozadékaként tucatnyi gazdálkodó kezén van a pátkai föld ma, a múltat talán okkal nemigen bolygatja senki, s például a régi jó Öreg utca lakói jámboran túrik a fél óráig is járatott munkagépek kipufogóbűzét az ablak előtt, és a berregés a bécsi klasszikusokra koránt sem emlékeztető hajnali muzsikáját.

Azt se említsük, hogy sokféle terv, ötlet nem talált gazdára, nem tudott a falu közös akaratává szerveződni, többnyire lakói teszetoszasága miatt. A gyámoltalan ostobaság újabb ostobaságot és gyámoltalanságot szül. A Székesfehérváron évtizedek óta teherautósofőrként dolgozó középkorú utcabeli általában a miniszterelnököt szidja (ki mást, ő van kéznél és főként az ő nevét ismeri), amiért kevés a jövedelme. Közben felszabadult mosollyal meséli, hogy soha, egyetlen könyvet, értsd rajta: szépirodalom, nem olvasott el. Még az általános iskolai kötelezőket sem. Lelke rajta. És véletlenül sem lát összefüggést jövedelme és műveltsége, képzettsége között.

...Ne említsük a kínos ügyeket Pátkán...

Kisszerű ember vagyok, pitiáner, sokszor elveszek a részletekben, én igen nagy vétkem, arról azonban szóljunk pár szót, hogy Pátkán is vannak szakemberek, iparosok, akik munka után, többnyire fehérvári főállásuk befejeztével vagy hétvégén vállalnak maszek melót. Én is nagyon sokszor bíztam magam szakértelmükre, hozzáértő tudásukra. Annyit azért fűzzünk ide, hogy munkavégzés előtt figyelmeztettek: számlát nem adnak, vagy ha kérek, drágább lesz a munka. Tehát „feketén” fognak dolgozni. Ők diktálnak, én fizetek. Szinte természetesen, általában nem kértem számlát. Minden megbecsülésem a tisztas magyar iparé!

Tizennyolcadik éve veszem igénybe Pátkán a szolgáltatásaikat. Valószínűleg máshol sem, de Pátka községben egyáltalán nem ismerik az órát. Néha a napot sem. Olykor a hét napból álló, hét nevű naptári szakaszt sem. Az én időmmel és az idegeimmel játszanak. Aki fizeti őket, aki, mellesleg, mint szellemi ember, az idegeből él. Nekem ez az egyik munkaeszközöm. Mindegy.

Tizenyolc év alatt két-három tucat mester, többszáz alkalom közül talán tíz esetben tette tiszteletét a megbeszélte időpontban. Jön, amikor méltóztatik jönni. Véletlenül sem akkor, amikor megbeszélte. Eltűnt az adott szó. Megjelenik. Méltóztatik elfogadni, amit emberi kedvességből kínálok neki. Kávé, bármi sabbtöbbi. Részletesen elmondja, hogy mit, miért és hogyan fog végezni, mintha érdekelne, s ez nekem mennyivel többbe kerülne, ha számlát kérnék. A munkáját követő takarítást nagyvonalúan rám hagyja, vagy: „majd a feleséged...”, röhincsel, és tovább kotorja lábával a hulladékot. Néha kioktat lakóházam rendeltetészerű használatára. Igaza van. Itt és most bizony ő az Isten. Senkivé sülyedek, mert ember és udvarias vagyok.

Volt egy gazdabolt, ahol évekig propán-bután gázpalackot lehetett cserélni. Bezárt. A tulajdonos utólag letagadta még a létezését is. Zenélő autóval hozták házhoz aztán a palackot mások szombat délelőtt. Ha meghallotta a tulajdonos, kirohant a muzsikáló szolgáltató elé. Akadozott, majd minden külön értesítés nélkül megszűnt a palackcsere. Most Székesfehérvárról szállítja egy vállalkozó, délelőtt viszem, ígéri, közelebbit nem árul el, sok a rendelés, nyolctól várom, tizenhárom órakor, derűsen érkezik. És a tömítőgyűrű, kérdezem, az nem jár a szolgáltatáshoz, mondja, de, kotor a zsebébe, véletlenül még van egy nálam...

A faluba vezető bekötőúton áll a benzinkút. Ott lehet palackos gázt is kapni, ha éppen van. Mert kiszámíthatatlan, miként a néhány éve Pátkán működő fiókpatika. Én vagyok alkalmatlan az elegáns üzleti kapcsolatra. Biciklin kívül nincs járművem. Párommal együtt autót sem akartunk venni. Távol áll tőlem minden, ami gép. Idegen. Ennek vénülőben látom leginkább a kárát.

...az én idegeimmel és a pénzemmel játszanak...

Előtte már nyugdíjas körzeti-háziorvosunk rendelőjében volt néhány sürgősnek minősített gyógyszer. A mostani fiókpatika hetente négyezer van nyitva (dél-előtt vagy délután), általános tapasztalat, hogy szolgáltatása töredékes, a recept benyújtása utáni más- vagy harmadnapra tudják az orvosságot kiadni. Ha nincs közben szabad- vagy munkaszüneti nap. Egyszerűbb a meggyesékhelyre utazni, a belvárosban válogatni lehet a patikák közül, hiszen elképesztően jövedelmező ma gyógyszertárt működtetni. A pátkai patikusok szívesen veszik, ha a gyógyszerre várakozó betegek cipelik be a műanyagládákba pakolt orvosságokat az autójukból. Máskülönben kedélyesek.

Egyszer volt, hol nem volt egy takarékszövetkezet a kispénzüiek támogatására, 2006-ban boldogan hírelte akkori polgármesterünk a bankautomata beépítését a falba, ki-ki már hozzájuthatott lakóhelyén is saját pénzéhez! De pár év múlva bezárt a takarékszövetkezet, épületét eladták, az egyik önkormányzati képviselő vette meg, kivették a falból és elvitték a degeszre tömött bankautomatát (régen páncélszekrénynek vagy mackónak hívták, igaz, a mackó nem volt automata), és nem lehet azóta saját pénzünkhöz jutni a lakóhelyünkön, mert a mackók már talán a távoli Hargita ózondús hegyi levegőjén brummognak, és autonóm módon legelésznek az áfonyásban, mint egy boldog népmesében.

A mesterek meg működnek, eltökörésznek egy-egy fürdőszobával két hónapig, de már a lefolyó bűzelzárós bekötését nem vállalják, meghaladja a nem tudom mit, vagy vesződéssel jár, a tulajdonos végzi el egy óra alatt némi találmányossággal, a véce csatlakoztatása sem sikerül a mesternek, amatőr, helyi szóval móker munkát végez, pár hónap múlva végleg eldugul az elfuserált szerkezet, baráti áron újabb tízezer a másik szakembernek, folyik az excrementum az udvar smaragd zöld, dús nyári fűvére, legyünk elégedettek és mosolyogjunk, biztosan vannak megbízhatóbb vállalkozók is.

De hol? Keresem, akire rábízhatnám házunk átalakítását a tervekből kiindulva a végső kivitelezésig. Akiben bíznék, leghamarabb két év múlva kezdené a munkát. Aki végül vállalja, abban feltétel nélkül nem bízom, de nagy nehezen másfél légtérű lakószobává alakítja a ház nyárikonyháját, istállóját. Nálam erősebb idegzetű ember kellett volna ehhez.

A megbeszéltek munkakezdés reggelén telefonált. Ugye, holnap kell kezdenünk? Akkor kellett volna azonnal elküldenem a francba... A vállalkozó ki tudja mi-ként számolt el segédmunkásaival, akik végül szinte mindent helyette végeztek el, húzta volna tán öt évig az építkezést, mert még az ebédidő munkabérét is

kifizettette egy ideig, háromhavonta valaki disznót vágott a melósok közül, szabadnap, szünet, betegség, billiárd bajnokság, alkalmi részegség, kutyavadászat, bármi, késik ez vagy az az anyag, nincs az építőanyag-telepen ez meg az, a fuvaros nem ér rá, a csatorna többbe kerül a tervezettnél, miért nem kapnak jutalmat az addig elvégzett munkák után, az új tető fölépítését követően miért nekik kell, külön pénzért, lehordaniuk a padlásról a törmeléket, s még száz más dolog, amin összekülönbözünk, s leginkább azon, hogy neki, úgymond, mindig „számolnia” kell... , mondjuk ez nem éppen az erőssége a ki tudja hol végzett szakmunkásnak, kialakítja az épületekből kilapátolt kiváló földet, hátra hagyja a több tonnás, mindenféle hulladékkal és kővel dúsitott sített, végül dühöngve távozik.

Hogy aztán egy másik, hajdúsági víg csibész rakja be a félkész épület ajtóit, ablakait (évtizedek óta immár nyílászárót emlegetnek helyettük a tompa eszűek), miközben munka közben szünet nélkül a komáromi kisleány nevezetű népdal dallamát fütyörészi (lehet, hogy csak ezt ismeri?), egy harmadik végezze a betonozást, burkolást, de ő sem teljesíti a megállapodást, és még vagy hárman dolgoznak a kis házacskán, míg azt nem mondjuk: elég. A befejezés ránk marad. Sokan mondják utólag, hogy fő „vállalkozóm” finom szavakkal illetve is megbízhatatlan, mert falubeli és jól ismerik, de amikor megbíztuk és nálunk dolgozott, senki egy bizalmatlan szóval sem illette, netán figyelmeztetett volna ennek az embernek a „gyengéire”. Nem volt alkalmunk megköszönni...

...a komáromi kisleány dallamát fütyörészi...

Az egyik élelmiszeráruház-láncolat csoportvezetője kőművesnek mondja magát, szabadidejében a közeli falu futballkapusa, följánlja járdánk betonozását ingyen, valamilyen közös segítség jegyében, csak a hozzá való anyagot kell megvennünk (hetvenezer forint), de hiba volt elfogadni. A hat-nyolc méter hosszú járda betonozását kétnaposra tervezte, ám a munka megszakításokkal több hétig zajlott, mert a beton makacsul a házfalhoz terelte az esővizet, ami nekünk nem tetszett, és a gondokon a vízmérték nevezetű kőműveseszköz alkalmazása sem segített.

Természetesen él a mondás: akinek nem inge, ne vegye magára. Ám akire illik: legalább egyszer bújjon bele. Amúgy, drága mesterek, mindkét részről, minden marad a régiben...

(Folytatjuk)

Szegedi Kovács György

Eretnek fohász

A Magasságos,
talán a kora miatt is,
lehetséges, hogy
nagyot hall?
Olyan... lassú, nehézkes.
Nem érti, mit akarok,
hogyan is szeretném
dolgaim, utaim elrendezni.
Kerülő úton működik minden.
Visszajára fordítva,
abszolút logikátlanul.

A másik út,
az a széles,
egyenesnek tűnő,
ahol jól elférnek,
és a többség is azon jár,
a mi tér-időben gondolkodó,
híg agyunk mit felfoghat,
a bölcs sokaság,
az előre lezsírozott,
színarany középén, akadálytalanul;
a tébolyult nagy sárkány-vár felé,
aminek árnyéka is súlyosabb
bármilyen hegynél.

„Légy segítségül
az én hitetlenségemen!”

SZEGEDI KOVÁCS GYÖRGY (1959) lelkésznek tanult, 1987 óta közöl verseket. Legutóbbi kötete: *Fehér* (Vörösmarty Társaság, 2020).

Eláraszt

Egy régi látomás,
nyomul..., eláraszt...,
átgázol rajtam.
Tűzcsóvjába belemerülnék, elbújnék,
követni titkos útját,
bársonyos landolását,
kétélú tenger-zúgását.
És magasba törnek márvány oszlopok,
a semmiből buknak elő.
Valaki jár közöttük,
talpa alatt ezüstös köd.
Egyszer csak megáll.
Ott remegek mögötte.
Haja fehér gyapjú,
köntöse vakítón ragyog,
bokája izzó érc.
Jaj, csak meg ne forduljon,
nehogy a szemembe nézzen!

Elég nekem az Ő kegyelme.

Salus mea

Lábamon ólomsúly csörög,
öltönyöm fehér aranyzál – kegyelem,
így baktatok én fölfelé
az istentud/Jehova.

Nemzeti létünk funadmentuma a nemzettudat

A nemzeti összetartozás jegyében

„Nem sírunk többet, többet soha!
Nekünk nem sírnunk kell,
hanem megküzdeni a világgal”
(Tamási Áron: *Ösvigasztalás*)

Egy akkor még nem tudhattam, hogy megoldhatatlan vagy reményem szerint mégis megvalósítható feladat elvállalásának, mindenek ellenére jóízű terhével kezdtem bele 14 részesre tervezett előadássorozatomba a Hitel Múzeum-Galéria szervezésében. Tettem ezt nemzetünk története legkeserveesebb eseményének centenáriumi évében egy egész eddigi tevékenységemet is keretbe foglaló elhatározással. Ezt pedig a csekély erőmet maximálisan kihasználni kész szolgálat szelleme táplálta. E szellem a Hitel nemzetpolitikai szemle nagy generációjának alapvető elvárása volt minden magyar értelmiségitől. Mert tudták, hogy csak ennek megfelelően lehetünk túlélői egy olyan történelmi korszaknak, melynek Trianon csupán a prológusa volt.

Ezt a feladatot nem mint történészekkel vitakozó vagy pláne versengő mérész amatőr vállaltam, hanem úgy, ahogy az olvasók bármelyike is megtehetné, ha van rá ideje, ereje, kedve, lehetősége arra, hogy egymást segítsük a félrevezető információáradat leküzdésében.

Ebben is ama nagy Hitel generáció tanácsa vezérlet és adott hozzá bátorságot, amikor a már száz évvel ezelőtt is létezett „fehér foltok” kitöltésére a közíró eszközeit ajánlotta felhasználni. Ők „nevelő értelmiségről” beszéltek. Olyanról, amely egy egészségesen gondolkodó középosztály építését – ahogy erről szólván magyarázni szoktam – a tavak jegének alulról történő vastagodása módjára képzelte el.

Tizenkét részes sorozatot terveztem, amely a minden mélységből kivezetni képes egészséges nemzettudat mibenlétének tisztázásától indulva, európai történelmünk Trianonig vezető állomásin át, az onnan napjainkig bejárt utunkat foglalja össze.

A feladat nagyságának és a vele járó felelősségnek tudatában vágtam bele a munkába, hiszen ez számomra egy egész éves programot jelentett, minden mást háttérbe szorítva.

A téma jellegénél fogva nem tartozhat a szórakoztató szellemi élmények sorába. A történészekkel nem óhajtok versenyre kelni, még vitatkozni sem. Ha nekik az olvasottakból valami nem tetszik, azt a forrásanyagokat szolgáltató kollégáikon kérjék számon.

Senki se lepődjön meg azon, hogy elsőre egy elméletinek látszó problémával, a nemzettudattal és az ezzel rokon definíciókkal akarok foglalkozni, ugyanis talán e gyakorlati kérdéseket legjobban megvilágító, azok megértéséhez nélkülözhetetlen fogalom tisztázásával indulva, nem fogunk eltévedni a továbbiak során.

Mint látni fogjuk a nemzettudat mai formája a történelem legutóbbi századainak terméke, és minden olyan próbálkozás, amely mai szemüvegen át régebbi időkre akart tekinteni, eleve téves következtetésekhez, mondhatom tragikus tévedésekhez vezetett. Azt is tudjuk, hogy sokszor tudatosan használják a félrevezetéshez.

Minket, magyarokat elsősorban az ezersztendős nemzeti elnyomás és a velünk élőket elnemzetietleníteni próbálkozó tudatos igyekezet képtelen vádja miatt érint ez a „felismerni nem akart felismerés”.

Más területen elkövette már ezt az a bizonyos szocialista történetírás is, hiszen generációk nőttünk fel azon, hogy elvárás szerint elítélnünk, sőt gyűlölnünk kellett a múltat. S miért? Azért az útért, amelyet eddigi fejlődésünk során megtettünk. Amiért a fáról nem egyenesen a proletárdiktatúra valamely pártgyűlésére ugrottunk le. Ehelyett rabszolgát, majd jobbágyot tartottunk, meg proletárt zsákmányoltunk ki. S ez a képtelen elvárás sem elég, hiszen hozzá tartozott a múlt végképp való eltörlése is, annak minden lépcsőfokával, pontosabban megszenvedett eredményeivel együtt. Rombolták az alkotott világ és az emberek belső világának műemlékeit.

Amikor most a négy év előtti szöveget újra olvasom, meg kell jegyeznem, hogy azóta örületbe kergetett világunkban ezek az itt említett tévhitek félelmetes utat jártak be. Kérdezhetjük tehát, hogy ma mi folyik? Ráadásnak, újabb érzékenységeknek is meg kellene felelnünk.

Képzeljük el, hogy „kilátótornyot” építünk magunknak a jövőt megpillantandó, s az oda vezető utat megtervezendő, de megtagadjuk az arra minket felvezetni képes, előzőleg általunk épített lépcsők szükségességét, és leromboljuk azokat. Ami történt s történik, semmivel sem különbözik ettől. S a hasonlatot újra gondolva, önkéntelenül ötlük fel egy sötét kérdés: így „kilátástalanná” válik-e a jövő?

Jó előre megjegyzem, hogy saját álláspontom konzervatív-nemzeti. Mikor pedig a konzervativizmus és a nemzettudat viszonyára gondolok, bevezetésként Egedy Gergely professzort, a kortárs történészt idézem hosszabban:

„Gyakran mondják, hogy a liberálisok számára a jelen, a szocialisták számára a jövő, a konzervatívoknak meg a múlt a fontos. Noha e megállapítás nyilvánvalóan egyszerűsít, tény, hogy a konzervatívok igazán annak tulajdonítanak jelentőséget, ami mögött már van valami, amit a múltból lehet eredeztetni. Bizonyos intézmények és szokások fennállása szerintük már önmagában érték! Számukra a jelen nem annyira a jövő kezdete, mint inkább a múlt utolsó stádiuma – a jelent nem lehet tehát szabadon »berendezni«. A jelenségek magyarázatát is elsősorban a múltban keresik, s e magatartás háttérében az a speciális szerep áll, amit a konzervatív gondolkodásban a történelem betölt. [...]

Az emberi tudás legfőbb forrása ugyanis a tapasztalat, s a felmerülő kérdések eldöntésénél ebből, nem pedig a valóságtól elvonatkoztatott eszmékből kell kiindulni. A konkrét valóság olyannyira összetett és sokszínű, hogy egyszerűen nem lehet elméleti sémákba gyömöszölni! [...]

A tapasztalatnak mint a közösség által felhalmozott tudásnak a prioritásával függ össze az előítélet burke-i értelmezése is, ami, ha latens módon is, de mindig jelen volt a konzervatívoknak a nemzethez fűződő viszonyában. Ebben az értelemben az előítélet a gondolkodásnak egy olyan sajátos formáját, vagy, talán még pontosabban fogalmazva, a tudásnak egy olyan típusát jelenti, amely az évszázadok által megerősített tapasztalatra épül, és ennyiben gyökeresen szemben áll a tiszta észre alapozódó steril dedukciókkal. [...] Ebben az előítéletben – a tapasztalati tudással együtt – az érzések, érzelmek is benne vannak, amelyek pusztán racionális alapon nem indokolhatók, ám mégis nélkülözhetetlen elemei a nemzethez tartozás tudatának. [...]

A hagyományok jelentősége a konzervatívok számára abban áll, hogy a múltat közvetítik a jelen felé, és szerves kapcsolatot teremtenek a két időszféra között. S míg a liberális és szocialista elméletek a tradíciókban a „haladást béklyózó s ezért lehetőleg minél hamarabb eltávolítandó akadályt látnak, a Burke-öt követő konzervatívok az emberi bölcsesség tárházának tekintik őket. [...] az egyéni lét szükségszerűen feltételez valamilyen közösségi jellegű szerveződést, hiszen az emberek közösségi lények. A közösségek rendelkeznek olyan karakterrel, amely nem redukálható az őket alkotó egyénekre.

[...] Nem véletlen, hogy a liberalizmus klasszikusa, J. S. Mill közvetlenül összekapcsolta a nemzeti elvet a liberalizmussal, amikor az olasz egység létrejötté nyomán 1861-ben kifejtette: »ahol a nemzettudat megjelenik, ott a nemzet tagjainak egyesülniük kell, és saját magukat kell kormányozniuk«. [...] Történelmi tény, hogy amikor a nemzeti gondolat első ízben lép nyíltan, önálló erőként a történelem színpadára, egyértelműen a konzervatív rend híveinek ellenfeleként jelenik meg. [...]

A harmadik, az úgynevezett szimbolista irányzat kialakulása elsősorban azt emeli ki, hogy a nemzet létrejöttében (akármikor történik is) főleg a szimbolikus és emocionális elemeknek van kulcsszerepük. E megközelítés szerint a nemzeteknek elsősorban kohéziós funkciójuk van, ami a történelmi és kulturális szimbólumok tudatos ápolásával valósul meg.

[...] természetes fejlemény volt, hogy a konkrétéhoz, a lokálishoz, a megszokotthoz való ragaszkodását a konzervativizmus a század második felében kiterjesztette a nemzet egészére. Ezt annál is könnyebben megtehetette, mert a globalizálódás útjára lépő világban a nemzet maga is szűk, lokális egységgé kezdett válni, vagyis éppoly megfogható, konkrét, a konzervatívok számára érzékelhető adottsággá, mint amilyenek korábban a nemzeti szintnél kisebb szociális és regionális egységek voltak. [...]

Jobban közelítjük a lényegét, ha a nemzetben két társadalmi létezőmód, az etnikai és a politikai sajátos összekapcsolódását látjuk, »az etnikai identitás és a politikai lojalitás szintézisét«. [...]

A precíz válasz érdekében azonban először is azt kell körbejárni, hogy mit is jelent a nacionalizmus fogalma, hiszen ezzel – Németh László szavaival – »olyan visszaélés folyik, mely fölért egy nemzeti idegbénulással«.

Az e vonatkozásban egyik legtöbbször idézett nyugati szerző, A. D. Smith szerint e fogalommal négyféle értelemben lehet találkozni a szakirodalomban:

1. a nemzetek kialakulásának általános folyamataként,
2. a nemzethez tartozás tudataként és érzéseként,
3. olyan mozgalomként, amely a nemzetállami státus elérésére vagy fenntartására irányul,
4. olyan ideológiaként, amely érdeklődésének középpontjába a nemzetet helyezi.

Deutsch szerint a nemzet olyan nagy csoport, amely tagjai számára a lehető leghatékonyabb kommunikálást biztosítja, a nemzettudat pedig azzal segíti a cél megvalósulását, hogy az újonnan szerzett tapasztalatokat folyamatosan összeveti a hagyományokkal. [...] A nacionalizmus akkor lép fel, ha a nemzeti kommunikációs hálózatot külső veszély fenyegeti feladatainak ellátásában [...]. A nemzet identitása természetesen nem vált azonossá az állammal, sőt annak esetleges összeomlását is túléli – elég csak a lengyel történelemre utalni. A konzervativizmus azonban igen szoros kapcsolatot lát nemzet és állam között: a nemzet a modern jogállam stabilitásához is szükséges prepolitikai alap funkcióját tölti be. [...] A homogenitás kikényszerítése viszont semmiképp sem tartozik a konzervativizmus céljai közé [...] Új megközelítésre szorul a nemzetbiztonság fogalma is, hiszen a nemzetállamok mind kevésbé képesek arra, hogy az interkontinentális rakétarendszerekkel szemben önerőből megvédjék magukat.

A globalizáció és a transznacionalizáció feltartóztathatatlan folyamatai egyre inkább fikcióvá változtatják a nemzetgazdaság fogalmát, s az államok egyre kevésbé képesek a különféle pénz- és tőkemozgások ellenőrzésére [...] a globalizációval foglalkozó újabb szakirodalom kezdi felismerni és hangsúlyozni: a világgazdasági folyamatok irányai egyáltalán nem annyira determináltak és egyértelműek, mint ahogy azt sokáig feltételezték, több aspektusuk pedig épp a heterogenizáció és a fragmentáció felé mutat. [...]

A konzervativizmusnak természetesen nem az a lényege (ellenségeinek gyakori állításával ellentétben), hogy megkísérelve a lehetetlent, megpróbáljon

makacsul ellenállni a szükséges és elkerülhetetlen változásoknak. [...] Hogy az állam bizonyos funkciókat átad nemzetek feletti szervezeteknek, önmagában még nem feltétlenül ütközik a konzervativizmus alapelveivel, mint ahogy a lokális-regionális autonómiák erősödése sem. [...]

Az egyes nemzetek törekvései nyilvánvalóan számos ponton ütköznek az öntörvényű globális folyamatokkal, érdekeik érvényesítése ezért a korábbiaknál is nagyobb és átgondoltabb erőfeszítéseket igényel. Ahhoz, hogy a nemzeteknek valódi esélyük legyen ebben a sikerre, és hogy ne alárendeltségen, hanem kölcsönösségen alapuló együttműködést tudjanak egymással kialakítani, mindeneke előtt saját identitásuk megőrzésére van szükségük. A modern konzervativizmusnak ehhez kell segítséget nyújtania! [...] Elvégre a szubszidiaritás gondolatát épp a konzervatív-kereszténydemokrata eszmekörben dolgozták ki! El kell viszont kerülni, hogy a regionalizmus a nemzet szerves közösségét fenyegető tényezővé váljék."

Sajnos, ma a Trianon szó hallatán sokakban – éppen annak háttérét nem ismerve – támadnak még indulatok. Hiszen évtizedes múltja van a tiltásnak az elhallgatásnak, a félremagyarázásnak, a „bűnös nemzet” címszó alatt ismeretes büntudat-építésének, vagy ahogy egyesek a negyvenes-ötvenes évek fordulójára gondolva mondják: a „bűnös nemzet kampányoknak”, meg a hamis véleménynek a „szomszédságkímélő” magatartásról, a „ne sértsünk érzékenységeket” folytonos hangoztatásának. Általában pedig egy megmagyarázhatóan megmagyarázhatatlan ellenszenvnek, csupán azért, mert arról beszélni, ami „nemzeti” eleve a gyanút vonta maga után, s minden ezzel kapcsolatosat tagadni kész erők szorgosan dolgoztak és dolgoznak ma is ellene.

A jelszó maradt továbbra is a „merjünk kicsik lenni”, s ebben benne van minden.

Évszázados út vezetett odáig, hogy megpillantsuk az alagút végén ezt az igazi sötétséget, a világkormányra törő, a nemzetet és nemzetállamot lebontani igyekvő globalizáció rejtett munkálkodásának módozatait és céljait. Bizony ez napjainkban is végletesen képes megosztani nemzetünket és a jobb-bal törésvonalat egyre inkább felváltja a szuverenista és föderalista felfogás közti frissen ásott s egyre jobban elaknásított árok. Aki azonban igazán óhajtja mindezt megérteni, nem zárkozhat el annak áttekintésétől, miként haladt a történelem Trianon felé, s miként mutat vissza oda minden, ami azóta történt.

Ha ennek a folyamatnak az utóbbi száz esztendejét vizsgáljuk, ott látható már 1919-től a baloldalnak a világ nemzetközivé válását előkészítő célja és az ezt elhozni képes világforgalomról álmódó elképzelése, amelyet az öt mára elnyelő liberalizmusnak egy világkormány felé mutató tevékenysége folytatott úgy, hogy a baloldal munkájával addig összehordott kozmopolitizmus köveiből épített magának lépcsőt.

Része ez annak a jól felismerhető tragikus folyamatnak, melynek során a természetet és a történelmet legyőzni és saját szolgálatába állítani óhajtó ember beavatkozni próbál a teremtés egész művébe, miközben saját természete gyengeinek legyőzésére is alkalmatlan.

Hogy a tiszta, valaha hasznosnak ismert baloldali eszme miként került rabságába a neoliberalizmusnak, és jutott politikai síkon a mai hátrányos helyzetbe, talán leginkább egy fontos elem hiányával magyarázható. És ez a nemzettudat.

Pedig a teremtett világ sokszínűségének is alapköve ez, és az egész emberiség jövőjét kockáztató globalizációs menetelés ellenébe is képes eddig fel nem ismert erőket felszabadítani. Éppen ezen a ponton cáfolja azokat, akik a 20. századi szörnyű példákra hivatkozva a nemzetek eme tudatformáját csak egymással szembeállítva képesek vagy akarják elképzelni.

Ha az, aki a nemzettudatról és ennek kapcsán Trianonról kizárólag negatív értelemben hajlandó gondolkodni, csupán ezt a legutóbbi pár gondolatot megérti és elfogadja, máris másként fogja hallani azt, amint nemzeti tragédiánkról szólunk. És ebben az esetben kijuthat abból a csapdából is, amelyet Hankiss Elemér 1982-ben már: „értékelési neurózisnak” mert (!) nevezni. És ismét Hankisst idézem:

„Nem hiszem, hogy szép szavakkal jobb belátásra lehet bírni azokat, akiket erős érdekek vagy makacs tévképzetek kötnek valami adott rosszhoz. De nem is hozzájuk szólok. Hanem azokhoz, akik keresik önmagukban és a világban a meglevőnél, az adottnál, a már elértnél a jobbat.”

Ne feledjük ezt a véleményt valahányszor választási előrejelzésekkel foglalkozunk. Azt hiszem fontos és igaz Szűcs Jenő azon véleménye, mely szerint „A történelem elméleti kérdéseiről csak egy bizonyos határig lehet és érdemes elvi szinten értekezni; e határon túl az elméleti kérdésekben is csak a forrásszerű szinten és konkrét elemzések révén lehet előbbre jutni.”

Amikor a manapság megszokott módon a lexikonok fellapozása helyett az internetre hagyatkozunk, ott a nemzettudat fogalmáról ezt olvashatjuk: „A nemzet tagjainak az a meggyőződése, hogy ugyanannak a nemzeti közösségnek a tagjai, egymás iránt kisebb-nagyobb szolidaritást éreznek.” Véleményem szerint ez a tömörségében akár el is fogadható definíció hiányos, mert éppen tömörsége miatt nem érezhető benne az, ami sokkal magasabba emeli, ami a földhözragadtságából olyan értékrendi magasságokba röpíti, amelyek hatalmas erejének legfőbb magyarázatai. Nem sugározza a benne munkáló áldozatkészséget vagy például az egészséges veszélyérzetet, amelyek erejének alapelemei és sokirányú „gyakorlati hatékonyságának” magyarázatát adják, s amelyek szükségességéről akár még a haszonelvűeket is képesek lehetünk meggyőzni.

A nemzettudat fogalmának megismerése, annak fejlődéstörténete, akár a saját, akár a mások vonatkozásában elkerülhetetlen. Akkor is, amikor Trianon felé araszolnak a magyar évszázadok, s akkor is, amikor az 1920. június 4. utáni száz esztendő vizsgáljuk. Leginkább pedig, ha jövőt remélve előre tekintünk.

Dr. Tóth Lajos szerint: „A nemzettudat vagy nemzeti azonosságtudat kialakítása és fejlettségi szintje a magyarság körében több értekezés és vita tárgyát képezi. A nemzethez kötődés és a vele együtt élő más nemzetekhez való viszonyulás kérdése, különösen az 1990-es évek elején a tájainkon fellángolt nacio-

nalizmus romboló hatásával vált rendkívül időszerűvé. A kisebbségben élő vajdasági magyarság önazonosulása és kötődése úgyszólván létkérdéssé fokozódott. Ezért van szükség a kérdéskör elméleti tisztázására is. A nemzeti tudat mint a személyiség összetevője az emberi, a társadalmi tudat részét képezi, amelynek további fő elemei a következők: az erkölcsi és eszmei-politikai tudat. Kialakításában különböző értékrendek, eszmék, erkölcsi és politikai nézetek fonódnak össze, avagy »tülekednek« egymással. Alapjait az ismeretek, az önismeret képezik. Ez egy hosszú folyamat, amely a gyermekkorban kezdődik, az ifjúkorban válik (válhat) hatásossá, de a felnőttkorban is folytatódhat, bizonyos »korrekciókon« mehet keresztül. [...]

Amennyiben a szülők és nagyszülők bizonyos fokig magukban hordozzák az anyanyelvi műveltség alapjait, beleplántálhatják gyermekeikbe a nemzeti önismeret egyes elemeit. Ebből a szempontból fontos a környezet hatása és a hagyományok ápolása is. Beállítódására és irányultságára a legnagyobb hatással az iskolai oktatás és nevelés van, amennyiben nevelő munkája a személyiség építésének erre a fontos szegmentumára is kiterjed. Ez felöleli az uralkodó eszmék és a társadalmi-politikai rendszer bíráló értékelését is.

A nemzeti tudat kialakításában nagy szerepe van az érzelmi kötődésnek. Jelentősége kifejezéshez juthat az egyéni álláspontok, s pozitív attitűdök kialakításában, amelyek irányítólag és sokszor fékezőleg hatnak cselekedeteikre is. A nemzettudat az egyénnek és a közösségnek a vészhelyzetekben iránytűként, a bajban pedig vigasztalásul és bátorításul szolgálhat. Fejlettségével kapcsolatban – a határon túli és az anyaországi magyarságra vonatkozóan egyaránt – sok bírálat és elmarasztalás látott napvilágot...”

Ehhez én a cselekedetek terén még konkrétan hozzáfűzném, hogy éppen a fentiek következtében a nemzettudat anyagi erővé válhat. Gondolok itt a munkamorálra, szorgalomra s az ebből születő teljesítményre. Vagyis nem lehet ártalmas a profit-centrikusan gondolkodók szempontjai szerint sem, ha csak nem gondolkodnak még nagyobb, távlatosabb s mindennél nagyobb hasznot sejtető tervekben.

De vegyük sorba a ma célkeresztben levő fogalmakat, mindenekelőtt magát a *nemzet* szót

Különböző országokban, korokban és eltérő felfogások szerint értelme nem egységes. Ez pedig továbbgörgeti a félreérthetőséget a *nemzetállam* fogalmának többféle magyarázatáig. Mert értetlenül áll az ember az előtt, hogy miközben a nemzetállamokat védjük, a román alkotmány éppen a nemzetállamiság fogalmával próbálja kiszorítani kereteiből a magyar alattvalókat. Nyilvánvaló, hogy itt e két esetben egészen más értelmezése van e szónak.

A modern szemlélet szerinti nemzet olyan fogalmak rendszerének összessége, amelyek csak a 18. századtól jöttek létre.

Ezt megelőzően az emberi nem mindenekelőtt vallási csoportokra oszlott, aztán jöttek az uralkodó, az állam, a rendek és helyi csoportosulások. A tulajdonképpeni nemzetiségű hovatartozás nem volt releváns.

Szili Katalin nemrégén egy nem annyira tudományos, mint inkább emberközele definiációt írt le: „A nemzet az összetartozás megfoghatatlan, mégis létező köteléke, amely a »nem vagyok egyedül« katartikus élményét, erejét adja.”

Lássuk, mit mond a nemzet fogalmáról Lendvai L. Ferenc: „A nemzet egyike a politikai filozófia azon fogalmainak, amelyek körül meglehetősen zűrzavar uralkodik. E fogalom gyakran, nem is mint külön vizsgálódás tárgya, hanem csak mint az állam vagy mint a közösség, esetleg ezzel kapcsolatban az identitásvizsgálatának korrelátuma jön elő a politikai filozófiában. [...] a nemzet fogalmának van köze a (politikai-territoriális) állam és a (nyelvi-kulturális) közösség fogalmához egyaránt, az identitás tudatosításában és megfogalmazásában pedig nyilvánvalóan alapvető szerepet játszik.” Aztán ismeretlen fiatal előadóra hivatkozva (aki a nem egy nyelvet beszélő, de egy állammal rendelkező svájci, és az egy nyelvet beszélő, de állammal nem rendelkező kurd nemzetek példájáról beszél) vonja le a következtetést: „A nemzet eszerint olyan egyének »halmaza«, akik »közösen rendezgetik múltjuk emlékeit, közösen dolgozzák ki és őrzik szimbólumaikat, tradícióikat.«” Nem mellékes azonban amit hozzá tesz: „A nemzethez való tartozás érzése lehet ugyan belső szubjektív meggyőződések és mítoszok átélése, ám alapjául mégiscsak valamilyen fajta – és hozzá képest már előzetesen adott – összetartozás, illetőleg egység meglétének kell szolgálnia.” Ez magyarázza meg a mára már a határok felett élő magyar nemzet fogalmát.

A nemzet két ismert kategóriája az állam- és a kultúrnemzet. A történelmi fejlődés egyes régiókon belül a kettő elkülönítését tette szükségessé.

Ami az államnemzet fogalmát illeti, erről Szekfű Gyula közvetíti a *Nagy Francia Enciklopédia* definíciójának lényegét, mely szerint: „A nemzet nem egyéb, mint egy kormány alatt, ugyanazon állami határokon belül élő emberek összessége; az állami terület a primér, s belőle vezetendő le a nemzet és nyelv területe. Ameddig terjed az államhatár, addig nyúlik a nemzet és nyelv is; az állam prepotenciája oly nagy, hogy a nemzetnek még azon jogát is elveszi, hogy egységes államban tájszólások szerint differenciálja önnyelvét.

Az *Encyclopédie* szerzőire itt a Richelieu-től inaugurált francia nyelvi és állami egység hatott, ennek mintájára követelik – más lehetőség eszükbe sem jut –, hogy állami egységnek tökéletes nyelvi egység feleljen meg. [...] Náluk az esetleges etnikai és nyelvi különállás ezen a területen nem játszott szerepet. (Például a bretonok papíron franciákká, az andalúziaiak pedig papíron spanyolokká váltak.) Hasonló folyamat ment végbe – inkább több, mint kevesebb sikerrel – Nyugat-Európa több országában: a korábban stabilizálódott államkereteket megszüntette az egységes nemzetté válás. Így kialakult az államnemzet liberális felfogása, amely egy nemzet tagjának tekinti az egy országban élő embereket, és amely Nyugat-Európában – kivételekkel – máig uralkodó.”

Franciaország ezt az elvet mindenkor követte, de Trianonban rajtunk ennek legkisebb jeleit is számonkérték.

A nemzetállam ilyen értelmezése a nyugati világban annyira erőteljes, hogy ennek következménye, amikor az onnan érkezővel oly nehezen lehet megértetni, miszerint egy erdélyi román állampolgár voltaképpen magyar. (De annak, hogy ezt az erdélyit az anyaországban is románózzák, egészen más gyökerei vannak.)

Ez a Nyugat-Európában kialakult értelmezés és gyakorlat.

Egészen másként néz ki a kérdés Keleten.

Szűcs Jenő szerint: „Közép- és Kelet-Európában azonban nagyobb méretű, eltérő történelmi múltú területeket, etnikumokat, nyelveket, kultúrákat magukba foglaló, birodalmi jellegű államok (Habsburg Birodalom, Oszmán Birodalom és Orosz Birodalom) a többféle nép miatt nem maradhattak fenn hosszú távon, a kialakuló népek túl sokan voltak egy államban. Így egy államban több – eltérő fejlődési fokon álló s helyenként eltérő társadalmi szerkezetű – nemzet alakult ki, amelyek egyes területeken még egymással szemben állva is éltek. Ezek az etnikai, vérbeli, történelmi jegyek alapján teremtették meg saját identitásukat. Így kialakult a kultúrnemzet felfogása, amely szerint nem az állami lét határozza meg a nemzeti hovatartozást. Közép- és Kelet-Európában ez az uralkodó, bár mindig voltak (és vannak), akik használják az államnemzet fogalmát.”

Most pedig lássuk, mit fed a *patriotizmus* fogalma?

Az értelmező szótár szerint: „Áldozatos hazaszeretet; öntudatos, tevékeny és önzetlen hozzáállás a saját országunk, szülőföldünk ügyeihez, jólétének, boldogulásának előmozdításához. A patriotizmus mértéke ugyan személyenként változik, de mégis olyan közös értéket képvisel, amely elősegíti az együttműködést. A patriotizmusba beletartozik honfitársaink megbecsülése is. A patriotizmus távol áll a pusztá önérdektől.”

Még a Wikipédián is vita van a fogalom körül, a benne megfogalmazottakat sokan nem tartják elég semlegesnek. Ott ez olvasható: „A hazafiság (patriotizmus) a haza (szülőföld) iránt érzett pozitív érzelmek összessége, a haza szeretete és hajlandóság a szolgálatára. A szülőföld lehet szűkebb környezet (tájegység, város, falu), de a hazafiság főleg a nemzet vagy haza felé irányul. A hazafiság alatt értendő a közösségvállalás a nemzet többi tagjával, a közös hagyományok megőrzése, közös jövő biztosításának szándéka. Köznapi használatban gyakran keveredik a nacionalizmussal vagy éppen a sovinizmus fogalmával, azonban ezek a fogalmak nem ugyanazt jelentik: a nacionalizmus és a sovinizmus politikai ideológia, míg a hazafiság inkább erkölcsi nézet, ami a haza eszményét erkölcsi hivatkozási pontnak állítja be. (Az érzelmi zavart leginkább az okozza, hogy mind a patrióta, mind a nacionalista, mind pedig a sovinizsista érzelmű ember hazafinak tartja magát)

Illyés Gyula író megközelítése szerint patrióta az, aki jogot véd, sovinizsista az, aki jogot sért.”

Annyi bizonyos, ha el akarjuk különíteni a pozitív és negatív megközelítéseket, Illyés Gyula eme tisztázó mondata mindent megmagyaráz. Amint

megjelenik a haza (a nemzet hazája) fogalom, felbukkannak a negatív értelmezések is, a nacionalizmus és a sovinizmus. Azt se feledjük, hogy ez nem egymást erősítő páros. Ne tartsuk a nacionalizmust negatív jelzőnek. Ugyanis eredetileg nem volt az. Sokan és sokat tettek azért, hogy azzá válhatott. Íme, a szavak furcsa életének egy újabb példája. Nem csak a könyveknek van saját sorsuk.

Beller Béla történész *A magyarországi németek rövid története* című összefoglalójában ezt írja: „A »haza« politikai fogalma ugyancsak létezik már a középkorban, éspedig ez utóbbi csoporttudathoz kapcsoltn, sőt annak jellegzetes és tipikus megnyilvánulásaként. A hozzá fűződő »patriotizmusnak« azonban sem a modern hazafisághoz, sem a történeti »nemzetiséghez« nincsen köze.”

A patrióta jelző valódi tartalmát gyakran zavarja meg az, aki maga vagy egy általa vezetett közösség nevében használja.

Eredeti kiindulópontunk a nemzettudat magyarozatára koncentrálnva, a Patriotizmus tulajdonképpen az általam kiemelt áldozatvállalás és egészséges veszélyérzet fogalmakat tömöríti magába. Vagyis akinek fejlett és megélt nemzet-tudata van, az a *patrióta*.

A nyelvi és ideológiai okokból eltérő értelmezésű szavak eme lassan érthetlenné váló felsorolása után térjünk tehát vissza magához a nemzettudathoz. Trianont illetően úgy az okok, mint a következmények vizsgálata során elkerülhetetlen ez a kérdés.

A téma rendszerváltás előtti kényességére utalnak Hankiss Elemér 1982-ben a *Diagnózisok* című könyvében leírt gondolatok: „hogy egy még kényesebb kérdést említsek: komoly baj van a nemzeti öntudattal is, mint az emberek viselkedéskultúráját, érzelmi kultúráját, gondolkodáskultúráját meghatározó tényezővel. [...] nemzeti tudatunk egy sajátos torzulására akarom a figyelmet felhívni”.

Aztán akkor és tőle meglepő sorok következnek: „Abban, azt hiszem, egyetérthetünk, hogy nemzeti tudatra, öntudatra a mai társadalmak túlnyomó többségének szüksége van. Olyan kohéziós tényező, olyan a jelenben élőket a múlttal és a jövővel összekötő tényező, olyan az emberi és a közösségi életet potenciálisan gazdagító tényező, amelyre a mi társadalmunknak is szüksége van. De igen sok múlik azon, hogy mi a tartalma e tudatnak, öntudatnak, s itt merül föl az említett probléma. [...] vajon mi a nemzeti tudat, nemzeti öntudat alapja: ma?”

És itt egy nyugati mintára készített 1978-as felmérésre hivatkozva mutatja ki, hogy nálunk kiugróan a legmagasabb azoknak a száma, akik semmire sem büszkék országunkban. Íme, a bűnös nemzet tudatának súlykolása 1978-ra beérett, mondom én. Hankiss, az emberi kapcsolatok szétkuszáltságát említi. De ne feledjük, 1982-ben még ez is sok, és azt sem, hogy az 1956 előtti időkben zajló, a kollektív bűnösség érzését erősíteni kívánó tudatos kampányokról sem feledkezik meg.

Magyar Ferenc a nemzet és birodalom című írásában tömören foglalja össze a baloldal viszonyát a nemzeti gondolathoz. Idézem:

„Azonban, ha a történelmi előzményeket megvizsgáljuk, világosan láthatjuk, hogy a nemzeti gondolat elleni kritika Magyarországon jóval korábban született meg, mint ahogy a torzulásai felléptek volna. A radikális szocialista mozgalmak, köztük a szociáldemokrácia (ebben a korban Magyarországon nem volt nem radikális szocializmus) egyik fő ellenségüknek a nemzeti gondolatot tekintették. A szociáldemokrácia eredeti felfogása szerint a hazafiasság egy csökevény, egy igazi munkás nem lehet hazafi, és a nemzeti gondolat pedig retrográd.

1902-ben a Kossuth-centenáriumon például a későbbi könyvtárigazgató Szabó Ervin komoly dörgedelemmel illette a magyar nacionalizmust és a Kossuth-kultuszt. Később látszódott azonban, hogy Magyarországon nem lehet sikert elérni a nemzetellenes retorikával, így kitalálták az »igazi hazafiság« fogalmát, amelyet szembeállítottak a nacionalizmussal. Ekkor született meg Magyarországon az az újfajta patriotizmus, amely a mai napig meghatározza a baloldal és a liberálisok gondolkodását, és amely alkalmasnak tűnt a nemzeti gondolat helyettesítésére, kritikájára és arra, ami a fő cél: az etnosz tartalmától megfosztott hazafias gondolat létrehozására.

Ezeket a gondolatokat már az 1890-es években megfogalmazták a *Népszavá*-ban, erről írt Kunfi Zsigmond és Garami Ernő is. Ennek az eszmefuttatásnak az utóéletéről már személyes tapasztalataink is vannak: erről írt könyvet Kádár János, ezért volt Hazafias Népfront a Hazafias Népfront, sőt még a napjainkban is ezt a gondolatot fejezi ki Gyurcsány Ferenc, amikor bejelenti, hogy ők az igazi hazafiak.

A Kádár-korszak »hazafisága« lecsereéli a nemzet fogalmát a »nép és a szülőföld« tiszteletére. Ez a gondolatmenet sugározza azt, hogy aki nemzeti, az képmutató, igazi nemzeti valójában az internacionalista (akkor) »szociáldemokrata«, (ma) »liberális«. E szerint a felfogás szerint a nacionalizmus a gyűlöltre épít, míg az »igazi hazafiság« a szeretetet hirdeti, és egyesíti a népeket. Ezekből láthatjuk, hogy amelyek ma új, modern, korszerű gondolatoknak tűnnek, nem mások, mint több mint százéves ferdítések és torz meghatározások a nemzet fogalmának kiforgatására, lejáratására és hiteltelenítésére.”

De időben még hátrább pillantva is találunk kortársaink eligazítást. Pihál György publicista kijelenti, hogy: „A nagy csatákat csak erős lélekkel lehet megvívni”, majd Gárdonyit idézi, aki a következőket adja Dobó István szájába: „A falak ereje nem a kőben vagyon, hanem a védők lelkében”. Ő maga pedig így folytatja: „Vannak élethelyzetek, amikor az elárvult embernek az egri várkapitány esküjéig kell visszanyúlnia, hogy megtalálja az egyetlen kapaszkodót.” Aztán Kölcsey szavaira figyelmeztet: „Soha nem tudtam megérteni: kik azok, kik magokat világpolgároknak nevezik? [...] Hol az ember, ki magát a föld minden országainak szentelni akarván, forró szenvedelmet hordozhatna irántok keblében? Leonidas csak egy Spártáért, Regulus csak egy Rómáért,

Zrinyi csak egy Magyarországért halhatott meg. [...] tekints szívedbe, s ott leled a természettől vett tudományt, mely szerelmedet egy háznéphez s ennek körén túl egy hazához láncolja.”

S így zárja: „Magyar öntudat, ez ma a hívószó.”

Nos, jeles magyar értelmiségiek társaságban hallattam e hívó szót. S bár ellene senki sem ágált, de a közönyt látván nem hinném, hogy szívükbe tekintve ott lenne ama természettől vett tudomány.

Közben – a magyar múlt jobb megismerését remélve – kutatgatok könyvtáramban, s egyre-másra akadok rá olyan történésekre, forrásokra vagy éppen séggel magyarázatokra, amelyeknek olvasása sokkal frissebb sebekre is sőt hint. Ugyanakkor nem egyszer aktuális gondokban szolgál eligazítással a nemzet-tudat annyit vitatott, magyarázott és félremagyarázott, korszerű és anakronisztikus értelmezése dolgában. Az pedig cáfolhatatlanul kiderül ezekből is, miszerint öreg hiba elfogadni „a múltat végképp eltörölni” címszó alatt annyit hallatott véleményt. A történelmi tapasztalat és az ősök által épített alap tagadása minden bizonnyal döreség. Elődeink életének vagy leggyakrabban életáldozatának eltékozlása ez, és egyben jelenti az egészséges nemzettudat fundamentumának elvesztését is.

Most nézzük meg, hogy történelmünkben hol vannak azok a tudati elemek, amelyek századról-századra módosulva, fejlődve vezettek el a modern nemzet-tudathoz?

Az emberiség története folyamán mindenkor közösségi teremtmény volt. Törzsi élete során már az ősemlék is szert tett közösségi tudatra, másként meg sem maradhatott, hiszen a csoporttá szerveződő életmód, bár nem a tudatosság szintjén, de még az állatvilágban is feltétele a túlélésnek.

Lássunk egy Szakály Ferenc-től származó szövegrészletet: „Bár nem szokás kimondani, a történelem szomorú tanulsága, hogy a nemzetiségi kérdés csak ott nem jelentkezik destabilizáló tényezőként, ahol a kisebbségeket a történelem sodrában – vagy spontán asszimiláció vagy erőszak útján – már régen megfosztották megkülönböztető jegyeiktől. (Még a legfejlettebb és legdemokratikusabb országokban is felszínre törnek persze időnként olyan nemzetiségi problémák, amelyek már évszázadokkal ezelőtt megszűntnek tűntek.) Innen nézve a dolgot: Magyarország – jöllehet a török hódítás előtt meggyőződésünk szerint egyértelműen efelé haladt – a török korban bekövetkezett nemzetiségi előretörés folytán egyszer s mindenkorra elvesztette a lehetőséget, hogy e súlyos problémáját spontán asszimilációval rendezze. Arra nézve pedig, hogy mit kellett volna másként tennie, mindmáig nem akadt jobb recept, mint amit alkalmaztak. Legalábbis azon térségekben nem, ahol nem a nemzeti kultúrák sokszínűségét értékelik, hanem a »nemzetállam« eszme mindenhatóságában hisznek, s ahol egy-egy ország értékét még mindig nem »lakhatóságában«, hanem négyzetkilométerben mérik. S a mi térségünk, sajnos, ilyen.”

Bizony annak az európai „nagyasszonynak”, aki a török időkre utalva megjegyezni volt kedves, hogy mi bajunk azzal, hiszen milyen szép fürdők maradtak

ránk, miféle tudása van a mi történelmünkről, s ennek hiányában milyen joga ilyen kijelentésekre. De ha az „uniós minőséget” megismertük, ezen mit sem csodálkozhatunk!

Pedig a török világ idején európai módon bonyolódhatott volna le a nemzetiségek spontán asszimilációja. De persze ez is csak egy történelmi ha!

A témához most csatolnék egy másik idézetet is, amelyet az interneten a szlovákokról szóló írások között olvashatunk, de általános érvényű gondolatot fogalmaz meg: „közép-európai sajátosság nemzeti történelemként tekinteni annak a korszaknak a történelmére, amely nem ismerte a modern nemzet fogalmát. [...] A szlovákok esetén mind szlovák, mind magyar szemszögből ez az, ami a viszonylag egyértelmű dolgokat megkavarja. A szlovákok nem a magyar történelemre kíváncsiak, mert az nem szlovák, mi magyarok meg hajlamosak vagyunk a szlovákokat leigázott szolganépként látni, ami meg szintén nem igaz.” „Másképp hajlamosak vagyunk a Magyar Királyság történelmét magyar nemzeti történelemként értelmezni (kvázi kirekesztve ebből a szlovákokat), holott az az ország legalább két másik, később kialakult nemzetnek is az anyaországa volt: a szlovákoknak és a ruszinoknak. Ezek a megközelítések rosszak.”

Itt közbevetőleg elgondolkozhatunk azon, hogy a nemzettudat tagadóknak hogy lehet idegen még a szülőföld szeretete is? Mondjuk legalább valamilyen modern hungarus tudat? Bár politikai érdekből tesznek kísérletet olykor hazafiságot mímelni, ilyenkor 2006 miniszterelnöke még kezét is a szívére teszi, valójában azonban nemcsak a magyar ethnost vetik meg, de még a közös hazának, születésük helyének szeretetét sem képesek érezni. Ők a világkormány leendő legjobb alattvalói, a remélt massa előhírnökei. És sajnos előkészítői is.

„A közép és kora újkori eseményeket szemlélve nagyon fontos, hogy az egyén önmeghatározása akkoriban elsősorban a születéssel már adott társadalmi státusra, másodsorban a vallásra épült, harmadsorban pedig arra, hogy melyik uralkodónak az alattvalója. Ezek határozták meg a társadalomban elfoglalt helyzetet, a beszélt nyelv ebben nem vagy alig játszott szerepet.” Például: „a szlovák nyelven beszélők között egyaránt voltak nemesek, polgárok és parasztok, mint a magyar nyelven beszélők között. Mindezt azonban a mai Közép-Európában, ahol a nemzeti történelem kizárólagosságra törekszik, elfogadni és elfogadtatni nagyon-nagyon nehéz.”

Mi már képesek vagyunk két oldalról közelíteni kényes kérésekhez. És ez így van rendjén. Csakhogy a másik oldalról ennek egyelőre csupán halvány kísérletei ismeretesek. De ismeretesek. Legyünk hát optimisták!

Amint arról már beszéltünk, a nemzettudat, a nemzet vagy nemzetállam kérdésköre, mi több, maguknak ezeknek a szavaknak a vizsgálata tele van buktatókkal. Az ezzel kapcsolatos kifejezések, definíciók, terminus technikusok zűrzavara elképesztő és rosszra is felhasználhatóvá tesz minden próbálkozást. Magukban hordják a félremagyarázás lehetőségét. És ez nem véletlen. A besározott fogalmakkal történő manipuláció módszerének is évszázados története van.

Mégis próbáljunk meg rendet tenni és induljunk el a kezdetektől. Hol vannak a ma ismert és elfogadott vagy elátkozott nemzettudat gyökerei?

Erdős Zoltán a *Premodern nemzetfogalom szerkezeti vázlata* című munkájának bevezetőjében írja: „A nemzetfogalmak és nemzeti identitások 18. század előtti története korántsem tekinthető tisztázottnak, bár a kérdést már-már áttekinthetetlen tömegű szakirodalom dolgozza fel. A tisztázatlanság egyik legszembetűnőbb jele az egységes terminológia teljes hiánya. Bizonytalan mindenekelőtt a modern nemzet és az azt megelőző formációk megnevezése: Szűcs Jenő a gentilizmus és a nemzetiség kifejezéseket vezette be, Anthony D. Smith az etnikus kategória és etnikus közösség terminusokkal dolgozik, de a palettát tovább szélesíti a premodern nemzet, a kora nemzettudat és a pre-nacionális tudat megjelölés is. Hasonló gondot okoz nem egy esetben a különböző tartalmú fogalmak, így a nép, etnikum és nemzet, illetőleg a nemzettudat, patriotizmus és nacionalizmus fogalmának következetlen használata. Ugyanilyen zavaró különböző szinten levő fogalmak özszemosása: a proto-nacionalizmus kifejezés például összezavarja a közösségi keretet, illetve az új- és modernkori eszmeáramlatot jelölő fogalmat. Nem kétséges tehát, hogy szükséges egy, a középkorra és kora újkorra is alkalmazható keretrendszer kialakítása, amelyben elhelyezhetőek a nemzetfogalommal, nemzeti identitással kapcsolatos jelenségek.”

I. Tóth Zoltán, az '56-os mártír történész a nemzeti tudat korai fejlődéséről mondja, hogy először egy bizonyos népi ösztön létezhetett. Ez a közösség még nem ismerte múltját, vagy csak emlékezet távolságban egy töredékének a közelmúltját, esetleg mitikus mondai múltját. Tapasztalatból származó ösztönös törzsi összetartozás-tudat volt ez. Alapját a közös etnikum, a közös életfolytatás, a szokások, a beszélt nyelv, a közös származás, a közös vallás képezte, de mint írja, minden tudatos általánosítás nélkül. Amennyiben ez a népi ösztön túllép bizonyos földrajzi és időkereteket, akkor az azonos és egynemű körülmények közt élő népességnek megjelenhet egy öntudatosodása. Ezzel a népi ösztön – időben kiszélesedve – népi öntudattá lesz. A népi öntudatot aztán a történelmi látás teszi élővé, így nyer körvonalakat és irányt. A közösség tagjai rádöbbennek, hogy egy élő test tagjai.

A népi öntudatról a nemzeti öntudatra történő átmenet nem egyszerre zajlik.

A népi egyéniség megértésének alapja az együvé tartozás. Terjedésének nélkülözhetetlen feltétele a közművelődés.

Ez a folyamat feltehetően Szent István korában már zajlott és erősen összefonódott a hittudattal. Ezt az összefonódást később a megszülető nemzettudat is megörökölte, s bár mára e kettő szétválasztódott, mégis a hittudat napjainkban is képes erősíteni a nemzettudatot.

A mai értelemben vett modern nemzettudatig aztán még számos tényező összejátszása vezetett el. Ez az a nemzettudat, amelynek a színe hatalmas erővel épít, míg a visszája mindent képes lerombolni. Ezért vannak üldözői, megsemmisítésére felesküdtettek, de ugyanakkor azt is megtanulhattuk, hogy hiánya

megfoszt áldozatkész alkotó erőinktől, és ami ma a legveszedelmesebb: veszélyérzetünkötől.

A „nemzettudat előtti nemzettudatokról” elhangzottak után, avagy a modern nemzettudat előtt előforduló nemzettel kapcsolatos közös származás vagy egyéb, a közösségeket összekapcsoló tudatok, a népi tudat további megismerésére Szűcs Jenőt ismét idézem. Ő mondja:

„A »nemzetiség« a történelem igen régi képződménye. A »nemzet«, ahogy ma értjük, viszont csak a 19. század vége óta létezik. Újabban az elmúlt két évszázadot egyesek a »nacionalizmusok korszakának« is nevezik.

A modern nemzet és nacionalizmus történelmi alapja a »nemzetiség«, vagyis egy meghatározott területen élő nagyobb embercsoport, amelynek egységét a közös nyelv és a közös kultúra, a közös szokások, erkölcsök, tradíciók biztosítják. A legfőbb belső összetartó erő a közös eredet hite, amely egy közös mi-csoporttudat kialakulásához vezet, és azt tartja fenn. A személyes ismeretséget a közös származástudat, a közös nyelv és kultúra helyettesíti.”

Már Ciceró is foglalkozott a kérdéssel. Szerinte: „A *nemzeti keretekben élő politikai közösség* a szabad polgárok közössége »a jog és a közhaszon alapján társult sokaság szövetsége«.”

Bihari Mihály úgy véli, hogy: „A »politikailag szervezett társadalmat« – a birodalom népét – az uralkodónak való alávetettségi viszony integrálja a 19. század után a nép egészének »beemeléseivel« a politikai társadalomba; s ezáltal a nép egésze a politikai nemzet. A politikai nemzet részévé vált szabad polgárokat fűzi a »nemzetiséghez« (újabb kifejezéssel és szerveződésként: a nemzethez).”

„Szűcs Jenő szerint a modern nacionalizmus genetikusan és tipológiailag két ágra oszlik: az *államnemzetre* és a *kultúrnemzetre*. [...]

Az államnemzet jellemzői: a nyelvi, kulturális és állampolitikai keretek a kései feudalizmus idején egységgé formálódtak; erős polgársággal rendelkezik, s a politikai társulás új képlete radikális fordulathoz kötődik. Erre a klasszikus példa a franciaországi fejlődés és forradalom. A kultúrnemzet esetében a koncepció a nyelvi-kulturális faktoron alapul, ugyanis az etnikai-nyelvi és állampolitikai keretek nem esnek egybe. Mivel a nemzetformálásban elsősorban a nemesség játszotta a döntő szerepet, annak időtlen, messzi múltba visszautaló momentumait hangsúlyozta. Ez a forma elsősorban Közép-Európára jellemző, ugyanis itt hiányzott a nemzeti államkeret és a polgári átalakulás radikális fordulata. [...]

A magyar nacionalizmus olyan altípus, amelynél volt ugyan egy középkori előzménynek tekinthető államkeret, azonban ennek megszűnte után a középkori állam hagyományait a rendiség őrizte meg. A XIX. századi magyar nemesség, amelynek a modern nemzet kialakításában meghatározó szerepe volt, a Habsburgok ellen a magyarságot kultúrnemzetként, a magyarországi nemzetiségekkel szemben pedig államnemzetként definiálta.”

A modern nemzettudat tehát magában hordozta a nemzeti gondoltba ágyazott nemzeti igényeket is. Már nem az az értékrend működött, mint annak

előtte, és a társadalmi, vallási, uralkodói vagy hűbérúri és egyéb értékek elé az első helyre lépett maga a nemzettudat.

A mai generációt ismét szóhoz juttatva most újfent Egedy Gergelyt idézem a *Konzervativizmus és nemzettudat* című tanulmányának bevezetőjéből:

„A nemzeteket sokan és sokáig a 19. század jelenségének tartották, olyanoknak, amely – szerencsétlen módon – még a 20. századra is áthúzódott ugyan, ám jövőt már nemigen mondhat a magáénak. E jövőndölések természetesen nem váltak be, mert a nemzetek valódi szerepének félreértésén alapultak. Ellenkezőleg, századunk vége Európa-szerte előtérbe állította a nemzeti gondolatot. Miért? A kontinens nyugati felén azzal összefüggésben, hogy az integráció folyamatában létrehozott szupranacionális intézmények felerősítették a nemzet-államok ellenállását, a keletin pedig azért, mert az internacionalizmus nevében csaknem fél évszázadig elnyomott nemzetek újra lehetőséget kaptak identitásuk helyreállítására. Kétségtelen persze, hogy a nemzeti gondolat Janus-arcú: míg egyrészt a nemzeti kötődések a civil társadalom alapzatának nélkülözhetetlen részét alkotják, vissza is lehet – és, mint mindennel, gyakran megtörténik – élni velük. Fontos feladat tehát a hosszú kényszerű szünet után ismét formálódó magyar konzervatív gondolkodás számára, hogy elvi síkon is megvizsgálja és kialakítsa viszonyulását a nemzettudat és a nacionalizmus kérdéseire.”

Ismerve az elmúlt másfél-két évszázad történéseit könnyű lenne kijelentenünk, hogy a nemzettudat csak bajt és nyomorúságot hozott ránk, de ez az annyit bírált anakronizmus egy sajátos mai formáját jelentené, mégpedig a múlt eredményeinek, áldozatainak, egy nemzetbe épült megannyi értékének elvetését, egy kizárólagosan mai, vélt érdekek és hamis értékrend szolgálatában.

Amint az evolúció során a fajok a körülményekhez alkalmazkodva sokasodtak, fejlődtek, és ezáltal színesedtek, létrehozván a mai biodiverzitást, tehát az élővilág sokféleségét a fajokon belül és felül, úgy – ennek szerves részeként – az emberi faj is színesedett, és elérkezett a mai csodálatosan sokféle és hatalmas értékeket hordozó változatosságához. Ennek egyik meghatározó lelki, szellemi újkori hozadéka a nemzettudat is.

A nemzettudatnak pedig erős vára lett a nyelv. Erről mondja Széchenyi: „Most a különböző nyelvek azok a nagy határok, amelyek a nemzeteket egymástól elválasztják, s megóvják egyéniségüket és létüket, mint nemzetekét. Folyók, hegyek, tengerek mind semmik: az egyesülésnek megannyi hídjai. Nyelvek az igazi védfalak”

Emlékezzünk ismét a szintén már idézett délvidéki dr. Tóth Lajos szavaira: „A nemzeti tudat mint a személyiség összetevője az emberi, a társadalmi tudat részét képezi, amelynek további fő elemei a következők: az erkölcsi és eszmei-politikai tudat. Kialakításában különböző értékrendek, eszmék, erkölcsi és politikai nézetek fonódnak össze, avagy »tülekednek« egymással. Alapjait az ismeretek, az önismeret képezik. Ez egy hosszú folyamat, amely a gyermekkorban kezdődik, az ifjúkorban válik (válhat) hatásossá, de a felnőttkorban is

folytatódhat, bizonyos »korrekciókon« mehet keresztül. Amennyiben a szülők és nagyszülők bizonyos fokig magukban hordozzák az anyanyelvi műveltség alapjait, beleplántálhatják gyermekeikbe a nemzeti önismeret egyes elemeit. Ebből a szempontból fontos a környezet hatása és a hagyományok ápolása is. Beállítódására és irányultságára a legnagyobb hatással az iskolai oktatás és nevelés van, amennyiben nevelő munkája a személyiség építésének erre a fontos szegmentumára is kiterjed. Ez felöleli az uralkodó eszmék és a társadalmi-politikai rendszer bíráló értékelését is. A nemzeti tudat kialakításában nagy szerepe van az érzelmi kötődésnek. [...] A nemzettudat az egyénnek és a közösségnek a vészhelyzetekben iránytűként, a bajban pedig vigasztalásul és bátorításul szolgálhat. Fejlettségével kapcsolatban – a határon túli és az anyaországi magyarságra vonatkozóan egyaránt – sok bírálat és elmarasztalás látott napvilágot...”

Csak egy elvadult liberális világ – vagy örült érdekek – küzdhetnek azért, hogy homogenizálják az emberiséget, de ez hasonlatos lenne ahhoz, mintha az állat vagy a növényvilág homogenizálását akarnák, s a földet egyforma élővilágnak egyforma tájakon és egyformán (hátsó szándék szerint egységes uralom alatt is) élő, egyforma emberi lények közösségévé tegyék.

Nem ide tartozó megjegyzés, de nem mulaszthatom el, hogy ez a terv a természet törvényeit, szerintem a teremtés törvényeit tagadja, és semmivel sem jobb a kommunizmusban tanítottakkal, amikor a természet leigázását hirdették egy új típusú ember, a kommunista ember által. Aki ismeri, idézze fel, aki nem, az keresse meg erről Márai vagy Szolzsenyicin véleményét!

Márai ezt mondta: „A kommunizmus a kivételezettek üzlete volt”, máshol pedig: „A kommunistáktól még nehéz lesz megszabadulni, mert senki sem olyan veszedelmes, mint egy bukott eszme haszonélvezője, aki már nem az eszmét védi, hanem a zsákmányt.”

Szolzsényicin pedig így vélekedett: „A kommunistánál kártékonyabb és veszélyesebb embertípust még nem produkált a történelem. Cinizmusuk, szemtelenségük, hataloméhségük, gátlástalanságuk, rombolási hajlamuk, kultúra- és szellemellenességük elképzelhetetlen minden más, normális, azaz nem kommunista ember számára. A kommunista nem ismeri a szégyent, az emberi méltóságot, és fogalma sincs arról, amit a keresztény etika így nevez: lelkiismeret. A kommunista eltorzult lélek! Egészséges szellemű európai ember nem lehet kommunista! Nincs olyan vastag bőrt igénylő hazugság, amit egy kommunista szemrebbenés nélkül ki ne mondana, ha azt a mozgalom érdeke vagy az elvtársak személyes boldogulása így kívánja.”

Ha a nagy neoliberais kísérlet nem sikerül, az ezt képviselő embertípusról is megszületnek majd hasonló definíciók. Sajnos azonban ez a küzdelem még nagyobb lesz, mert ezt a mindent felülírni képes pénz hatalma vívja.

És miért kellett mindezt elmondanom? Azért, mert mindkét embertípusnak alapvető jellemvonása a nemzettudat hiánya, tagadása, sőt gyűlölete.

S ha a témát így áttekintettük általánosságban, nézzük meg annak magyar történetét is folyamataiban.

A honfoglalás előtti időkben változatos, közösségi tudatot sejtető erők tartották egyben a törzseket, és vonzottak magukhoz másokat is.

Miért éppen ezek a törzsek, ezek a kísérő népcsoportok fogtak össze? Vajon csak a történelmi kényszer, a veszélyérzet, az életösztön hozta ezt magával? Bizonyára az is. De abban, hogy sikeres volt, kellett lennie még egy olyan elemnek, amely a kollektív bizalom, szimpátia, valamiféle összetartozás érzéseivel malterozta össze őket erős falazattá, el a közös megmaradásig, a végső egybeolvadásig.

Ha a vérszerződésre gondolunk, vajon elképzelhető-e az valamilyen közös érdek, cél, avagy bizalom, szimpátia, illetve az ezekből eredő összetartozás érzése nélkül?

Vajon minek nevezhette első szent királyunk azt a tudatot, amelyikre alapozni akarta új államát? A hit fontossága itt mindenesetre elsősorban érhető tetten. És ez is marad az identitástudat fő oszlopa még évszázadokon át. A hűbéres urához fűződő viszonya, a beszélt nyelv és egyebek csak ezt követik. De együtt mégis elemei egy bizonyos közös tudatnak, egy összetartozásnak, hiszen másként mivel magyarázható a közös védekezés, ha kell támadás, és az akkoriban mai ésszel felfoghatatlan áldozatkészség, ami abban az időben hétköznapi volt?

Deér József akadémikus, történész szerint a 15. században már létezett a nemzeti öntudat. Ő ezt a következőképpen magyarázza: „Ez a 15. század végén már elméletileg készen álló, sőt közvéleménynek tekinthető nemzeti öntudat két ellentétes, de végeredményben egymást kiegészítő elemből, egy történelmi és egy hivatástudatból tevődik össze. A magyarság, mely a 13. század vége óta a maga náció mivoltának tudatára ébred, két évszázad leforgása alatt eljut odáig, hogy ezt az érzelmi keretet határozott tartalommal töltsse ki: származására visszapillantva felismerje nemzeti létének és jellemének azokat a vonásait, melyek őt a világ minden egyéb nációjától elválasztják, ugyanakkor azonban oly célokat tűzzön maga elé, melyek helyét és rendeltetését a keresztény népek közösségében kijelölik.”

A fentiek leleplezik számos mai, anakronisztikus gondolkodású okoskodás képtelenségét. Ezek közül is a számunkra legfájdalmasabbat s főleg leginkább ártót, a megannyi veszteségünkben részes vádat a magyarok által következetesen gyakorolt állítólagos ezeresztendő nemzetiségi elnyomásról.

Örömmel olvasom a Délvidék szülöttjének, Vitéz János váradi püspöknek, a nagy humanistának, a Hunyadi fiúk tudós nevelőjének sorait, melyekben először bukkan fel a *haza* fogalma, s hogy azt a nagy Hunyadival együtt ismerte és alkalmazta. No meg azt is, hogy az „országglakók” (*regnicola*) között szó sem lehet különbségekről. Előbb felfigyelhettünk arra, hogy Deér a merev népi elkülönülés és az emberi szolidaritás erőinek összebéküléséről beszél. A mai történészek által elfogadott, úgynevezett „hungarus tudat” egyebek mellett ennek lehetett természetes eredménye.

Itt idézhetjük Dümmerth Dezső Mátyásról szóló tanulmányának egy részletét: „Valóban, egyrészt természetes is volt, hogy az idegen uralkodóház idegen

főtisztviselőket ültet az országos kormányzó méltóságokba. Másrészt azonban az egyre inkább kifejlődő nemzeti öntudat révén az is természetessé vált, hogy a magyarok saját országukban saját vérükből való embereknek s ezek között is arra méltó személyeknek kívántak engedelmeskedni. A »vérség« kifejezésnek azonban már ekkor sem volt szó szerinti értelme. A nemzeti érzés és ennek bátor érvényesítése volt az, ami Hunyadi Jánost magyar példaképül állította, mert hiszen nála sem a származás döntött, hanem saját, szabad akarata, amelyvel életét is készségesen áldozatra szánva, magyarnak tekintette magát.” Aztán így folytatja: „A kezdődő reneszánsz nemhiába az ébredező nemzeti érzések kora, lehetséges, hogy ebben a főúri frakcióban (itt a Cillei és Brankovics családokra céloz) is testet öltöttek már a »más nemzetiségűek«, az »idegenek« elleni érzelmek, mint ahogy ezt magyar részről ugyancsak látjuk. Magyarország, amely az elmúlt 14. században még lakosságának 80 százalékában magyar volt, ebben a korszakban kezd lassan-lassan többnemzetiségű állammá alakulni. Míg a Felvidéken az Erzsébet királyné által betelepített Giskra cseh népe növelte a már itt élő, de viszonylag csekély számú morva szlávok létszámát, a Dél-vidéken a török előrenyomulás a melléktartományokból az országba nyomta a horvátokat és szerbeket.”

Akkor pedig mit is gondoljunk? Mióta van nemzettudat? A magyarázat nem nehéz. Mert egészen más tartalma volt az eddig felsorolt időszakok közösségi tudatának, és ettől nagyban különbözik az, amit modern nemzettudatnak nevezünk. A felületesen ítélő vitatkozhat erről, hiszen mint láthattuk előfordul szerző, aki előbbi korszakokról írva is használja a nemzettudat kifejezést, de nem feledve, hogy akkori értelme, tartalma egészen más volt.

Ha erre gondolok, eszembe jut Szűcs Jenőnek a hetvenes években még Erdélyben nagy nehezen megszerzett *Nemzet és történelem* című könyve, melyből először tanultam meg, hogy a mai értelemben ismert nemzettudat a régebbi korokban nem létezhetett, s így annak sem nélkülözhetetlen előnyei, sem pedig manapság annyi vadhajtást növesztett hátrányai nem lehettek jelen e letűnt évszázadok idején.

Számomra ez különösen fontos volt, hiszen ez dönt romba megannyi minket érő, az ezeréves nemzeti elnyomásról szóló vádat

Jancsó Benedek, a román kérdés nagy ismerője, kinek tudását és tanácsait a korabeli politika nem eléggé hasznosította, 1918-ban írott tanulmányában (*Erdély és a nagyromán aspirációk*) írja: „A jelenkorban uralkodó demokratikus világnézetet megelőző korszakban a faji és nemzetiségi politikai törekvéseknek az úgynevezett történeti jog adott erőt és alapot. Ha hiányzott a jogtörténeti alap, az ethnikum a faji és nemzeti törekvések igazolására és megvalósítására, nagyon gyöngye erőnek számított.” Vagyis nem a nemzettudat képezte alapját az akkori bel- és külpolitikai aspirációknak, hiszen az még új formájában nem jelentkezett.

Bellér Béla történész *A magyarországi németek rövid története* című összefoglalójában erről ezt írja:

„A német nemzetiségi érzésnek és öntudatnak megvan a maga története a feudalizmus évszázadaiban is. Bizonyos csoporttudati elemek már a középkorban is összefűzik a közös nyelvet beszélő és hasonló kulturális hagyományokkal rendelkező német »nemzetiséget«. Ezek azonban minőségükben és funkciójukban erősen különböznek a mai nemzetiségi csoporttudattól, és politikai töltésük sincsen. Bizonyos más csoporttudati elemek kapcsolódtak az állam rendi pólusaihoz, az ott sűrűsödő rendi »nemzeti« közösségekhez is. Ezeknek van ugyan politikai tartalmuk, de politikai és erkölcsi jellegük, funkcióik mégis egészen mások, mint a modern nemzetiségi öntudaté. A német »nemzetiséggel« pedig csak vékony szálon függenek össze. Hungáriának éppúgy részese volt a német anyanyelvű magyar főúr, mint amennyire nem volt az a németül beszélő jobbágy; jobbágy volta és nem nemzetisége miatt nem! ...”

Bellér szerint: „A »nemzetiség« (nationality) és a patriotizmus tehát a történelem igen régi terméke, és már a középkor talaján is virágzik, de a patriotizmus összekapcsolása a nemzetiséggel és ennek a nemzeti patriotizmusnak kizárólagos uralma minden más emberi lojalitás fölött, azaz maga a nemzeti vagy nemzetiségi nacionalizmus egészen modern, a 18–19. század fordulója előtt merőben ismeretlen jelenség.”

A magyar történelem tanúsága szerint a mai értelmű modern nemzettudatok megszületése előtti időkben az összetartozás vonzásköreit vagy az ellentétek törésvonalait nem a mai tudati elemek határozták meg, hanem egészen más, vallási, társadalmi vagy csoportérdekek, esetleg egyéni ambíciók szerint jelentkeztek. Manapság előfordul, hogy a nemzettudat és a nacionalizmus (nem a mára új, bántó értelmet kapott alkalmazásban) közé húznak korszakokban mérhető határvonalat, vagy éppen utóbbi pejoratív értelmezést alkalmazva tesznek egyenlőségjelet, nem törődve az anakronisztikus történelemszemlélet tilalmával. Évszázadokon át nem egy vallásos neveltetésű és az ország védelmének fontosságára oktatót királyunk tartotta életcéljának a hit és az ország szolgálatát, s mint láttuk, Vitéz Jánosnál már meg is jelent a haza fogalma. Fontos arról meggyőződni – és vitapartnereinket is meggyőzni –, hogy ezredéves múltba nyúló szándékkal mennyire nem alkalmazható a nemzeti elnyomás vádja, hiszen annak feltétele a jóval később kialakult modern nemzettudat. A napjainkban elnyomásnak nevezett jelenségek megannyi megnyilvánulása a történelem folyamán nem a ma használatos nemzeti kritériumok alapján jelentkezett, és a maga korának szellemében ítélandó meg.

Hogy évszázadokon át mennyire más volt a helyzet, arról sorozatosan hozhatunk fel példának történéseket, eseményeket, amelyek eligazítanak a kor tudatának mibenléte felől, s annak megnyilvánulásaival (vagy meg nem nyilvánulásaival) ismerkedve győződhetünk meg az igazságról. De fordítva, amennyiben időben visszavetítve elfogadnánk a minket vádlók fogalomhasználatát, azokat könnyebben lehetne megvádoltatásunkban buzgólkodó szomszédjaink viszontvádolására is alkalmazni. Erre a történelem folyamán az egymás mellett élés évszázadaiban megannyi „alkalmat adtak”.

Aztán tovább gondolkodva történetünkön, Búvár Kund 11. századi példája jut eszembe, aki Zothmund névre hallgató, német várkatonaként 1052-ben sülyesztgeti a Pozsony ostromló németek hajóit.

De tekintsük vissza a különösen érdekes tényekkel szolgáló 15. századba!

Legelőször (bevallom nem véletlenszerűen) a Zsigmond királytól Sárkány rendet kapott és akkoriban a Szent Korona védelme alatt élő országokhoz sorolt Havasalföld vajdája, Vlad Dracul esete jut eszembe. A Dragon (Sárkány) rendre utalva kapta nevét is. Akkoriban a vlach fejedelemségek, sőt olykor Bulgária és a Dalmát tengerpart is a Szent Korona országaihoz számított. Ő a Zsigmondot követő Habsburg Albert király távollétét kihasználva, Murád szultánnal szövetségben tör Dél-Erdélyre, és rettenetes pusztítást végezve 70 000 fogoly elhurcolásában részes, s ha igazak elképzeléseink, akkor köztük erdélyi vlachok is lehettek szép számmal. Ez a fogolyszám ugyanis Erdély 15. századi 454 000-re becsült lakosságának közel hatoda volt. Az is feltűnhet, hogy itt és számos hasonló esetben a későbbiek során, a délkeleti szomszéd részéről még keresztény szolidaritásról sem lehetett szó. Az iszlám szolgálatában pusztítottak és raboltak keresztényeket, ezúttal (s máskor is) mai értelemben vett vér- vagy nemzettestvéreket sem kímélve.

S ha már Zsigmondnál tartunk, gondoljunk csak arra, hogy ő a Habsburgokkal kötött örökösödési szerződéssel nemzetközivé tette a magyar trónt. Ez pedig akkoriban a legnagyobb természetességgel történt. Királyválasztáskor fő szempont a származás, a királyi vér volt, még a személyes alkalmasság is csak ezt követő feltételnek bizonyult.

De ugorjunk egy kicsit az időben, és a számunkra oly fontos Hunyadi Jánosról is beszéljünk. Kit zavart akkoriban származásának tisztázatlansága? Tettei alapján ítélték meg. Kielezett helyzetekben ellenfelei ugyan próbálkoztak ezzel, de lepergett róla minden csúfondárosság, s az is inkább származásának más részleteire, mint a nemzetiségére vonatkozott. Csak fényes pályafutása adott okot további elméletek születésére. Akkor még nem vitatkoztak arról, hogy Vajk nevű apja vlach volt, avagy kun, és Morzsinai Erzsébet az esetleges trónkövetelőktől védendő egy titkolt királyfit vett gondozásába, vagy ő maga szülte mint Zsigmond ágyasa. Ami tény, az tény, a család szokatlan gyorsasággal gazdagodott, és János a király kegyeit kiskorától szokatlanul nagymértékben élvezte, aki már a fiatalembert is meglepően sokféle vitte magával. Érdekes tudni, hogy a várnai vereség után a Hunyadi Jánossal szövetséges és előbb már említett Vlad Dracul a megmenekült Hunyadi rabságba vetette, és csak a magyar nádor komoly háborús fenyegetésére engedte szabadon, akkor viszont ijedtében ajándékokkal elhalmozva kísérte a határig, mai szóval esetleges „nemzetestvérét”.

És mit olvashatunk még a várnai ütközetről, csupán az internetet hívván segítségül: „1444. június közepén II. Murád szultán számára fontossá vált a béke, mivel csapataira az ázsiai hadtereken volt szükség. A szultán Brankovics György szerb fejedelemnek ajánlatot tett, aki felkereste Hunyadi Jánost: amennyiben ez utóbbi támogatja, hogy 10 évre békét kössenek a szultánnal, akkor ő Brankovics

György szerbiai birtokait átadja neki. Hunyadi János felhatalmazást kért az uralkodójától, I. Ulászlótól, hogy követként Drinápolyba mehessen. A szultán tízéves békét kért, ennek fejében Brankovics György szerbiai várait visszaadta a fejedelemnek, amelyek így Hunyadihoz kerültek, ezen felül százezer arany hadisarcot fizetett, amely az ország évi bevételeinek a fele volt. Azonban I. Ulászló királynak a pápának tett esküje alapján támadnia kellett.”

„A pápa itáliai hajóival lezárta a Boszporuszt, hogy a törökök csapataikat ne tudják áthozni Európába, ám az itáliai hajósok katonánként egy aranyért áthozták a törököket, így a Várna felé induló seregek egymással szembe találtak magukat.” Vagyis a keresztény, ráadásul pápai megbízatással felvonuló itáliaiak feledve vagy nem is ismerve a keresztény szolidaritást, pénzért az iszlám szolgálatába álltak, csapataikat átszállították az európai oldalra, s ez döntőnek bizonyult a csata sorsa szempontjából, hiszen a magyarok és szövetségeseik létszámhátrányba kerültek. Hasonló eset történt 1448-ban a második rigómezei csata során, melyet Hunyadi és Szkander bég vívott a török ellen. Ezúttal Brankovics keresztény szerb despota a pogányt segíti mindent eldöntő információkkal. Azt a Hunyadi pedig, akinek előbb országának jelentős részét köszönhette, fogságba veti, s a hadvezért csak kemény magyar fellépés nyomán nem adja ki II. Murádnak.

Már Mátyás idejében, 1479-ben a kenyérmezei csatában Vlad Dracul utóda IV. Basarab jeleskedik a török szövetségében és Erdély pusztításában. Szerencsére a kaland vereséggel végződik, melyet a szerintük vlach eredetű Mátyás király ugyancsak vlachnak deklarált vezére, Kinizsi Pál (Paul Chinezu) és Báthori mér a törökre és a véle szövetséges „vértestvérekre”. Mi több, az erdélyi seregben feltételezhetően ezres nagyságrendben voltak erdélyi románok is.

Azt se felejtjük el, hogy ekkor már a harci erényeket megcsillantó vlach (többnyire kun eredetű) vezető réteg több családja olvad be a helyi magyar arisztokráciába a megkülönböztetés egyetlen jele nélkül, csupán érdemei alapján, s válik magyarrá a kor szokásait, mágneses társadalmi erővonalait követve. Mint általában, hiszen az évszázadok folyamán a tömeges betelepítések mellett számos nyugati főúr és főpap is bekerül Magyarországra, de beolvadnak a magyar közegbe, s későbbi tudatukat nem származásuk, hanem osztály szerinti hovatartozásuk határozza meg.

Nemzettudat? Keresztény szolidaritás? Hol van ezeknek jele akkoriban?

A Hunyadiak korában a reneszánsz jegyében mégis felismerhetők bizonyos nemzeti jelleget is hordozó tudat formálódó jelei, de ezek még igencsak embriónális állapotban jelentkeznek. A Kárpát-medence lakosságának nagy többsége magyar, s 1459-ben például a velencei követ Habsburg Frigyest a „magyar nyelv” ellenségének nevezi, avagy Mátyás „a magyar név” védelmében rendel el közfelkelést. De a főúri csoportküzdelmek során is előfordulhattak a más nemzetiségűekkel szemben ellenérzések. Ez azonban távolról sem azonos a nemzettudattal. Saját vérükből való vezetőt óhajtottak, de vezetésre alkalmast,

s lám a vérség mégsem volt döntő, hiszen elfogadták az akkori ismeretek szerint tisztázatlan származású Hunyadi is.

Erről is ír Dümmerth Dezső, és más fontos megállapításai is vannak: „Igaz, azt sem állíthatjuk, hogy a nemzeti összetartozás tudata csak a XV. században jelent volna meg először. Az összetartozás tudata ősi gyökerekből táplálkozik minden nép életében. (...) láthatjuk a magyar történelemben a pártütésre való hajlamot éppúgy megnyilvánulni, mint az »ősök hírnevére« való büszkeség címén az összetartozás tudatot.”

Nem elhanyagolható, a román történészek igyekezetét különösen leleplező, példa az is, hogy az utólag nemzetegyesítőnek kikiáltott havasalföldi vajda, Vitéz Mihály, amikor kérészetű néhány hónapos erdélyi fejedelemségét „ülte” (saját szavai szerint csupán Rudolf helytartójaként), a nála kérelmező erdélyi román jobbágycsoportokat semmibe vette. Szándékaiban a „nemzeti” távolról sem volt jelen.

Íme, a csíráiban még zavaros nemzettudatot jelző vagy éppen tagadó jelek az annyit emlegetett ezeréves elnyomás nagyjából hatodik (vagy ki tudja hányadik) évszázadában. És folytathatjuk.

Most találomra, időben két századot ugorva, a Mátyást csodáló Zrínyiekre is gondolhatunk. Két testvér: Miklós és Péter. Magyar anya, Széchy Mária és a horvát bán apa, Zrínyi György gyermekei. Miklós egész élete szinte kínálná, hogy őt a magyar nemzettudat hőségének nevezzük. És az is! Csakhogy ő sem a szó mai értelmében. Amiképpen testvére sem horvát vonatkozásban, aki történészek szerint inkább azt a tudatot képviselte.

Egy másik példa is eszembe jut. A reformációt követően az erdélyi szászok egységesen az ágostai vallást követi. Esetükben az egyház szellemi vezetésük központi szervező ereje s a szász ember elsősorban nem egyszerűen Isten tisztelője meg a templomba, hanem szászságának demonstrálására. A másoktól elzárkózó és idegenkedő szászoknál így jelentkezik egyfajta közösségi tudat. Ez a szokottnál erőteljesebb (igazság szerint elsősorban defenzív jellegű) érzés aztán a nemzettudat kialakulását követően – vesztükre – erőteljesen járul hozzá annak torzulásaihoz.

De elég a példákból. Ezt a látszólag vegyes gondolatokat ébresztő, mégis sok mindent megmagyarázó néhány képet felmutató tükröt nézve, vajon lehet-e értelme annak, hogy a Szent Korona országának tudatos nemzetiségi elnyomó politikájáról szőtt legendákkal foglalkozzunk, s visszavetítsünk az időben évszázadokkal később történt hibákat. Ráadásul ezek önmagukban oly jelentéktelenek, hogy meg sem közelítik azt, ami a nemzetiségi elnyomás vagy a homogenizáció terén Trianont követően s máig, a 21. századi Európában, a diktátum nyomán létrejött szomszédosságban folyik, de amelynek tömeglélektani megalapozásához jól szolgál a fentebb cáfolt képtelen vád arról az ezeréves nemzetiségi elnyomásról.

S ha a fentieket olvasva egy mellék, de nem mellékes témát is figyelembe veszünk, láthattuk, milyen volt e rövid példák esetében az európai keresztény

tudat és az iszlám viszonya? Arról sem beszéltünk még, hogy francia tűzérsegi erő pusztította a magyarokat Mohácsnál a „legkeresztényibb” király jóvoltából, miközben őket is védtük. Történelmi skizofréria. És máris tovább szöhetjük gondolatainkat a „keresztény szabadságról”, meg arról, hogy a keresztény szolidaritás, valamint a nemzettudatot is feltételező nemzetállam mennyire összetartoznak kontinensünkön.

Ha áldozatkész eleink foroghatnának sírjaikban, akkor most Európában permanens földrengést jeleznének a műszerek, s ezen belül mifelénk kétszeresen.

A nemzeti öntudat múltja után kutakodva a napjainkban fontossá vált, az illiberális demokrácia elétkozott definícióját kiváltó „keresztény szabadság” gondolatának forrására is rábukkanhatunk. Ehhez ismét Szűcs Jenőhöz nyúlhatunk vissza. A nemzeti ideológia historikumával foglalkozó tanulmányában rávilágít arra, hogy a török fenyegetettség századaiban mindennél fontosabb argumentum volt a kereszténység védelme. Szerinte a török nem a nemzet, hanem a „keresztény szabadság” ellensége volt. Mint mondja: „Ez akkor még súlyosabb argumentum volt, mint a »nemzet ellensége.«” Aztán a nemzeti öntudat kialakulása tekintetében tesz fontos megállapítást, és jelzi, hogy bár ennek jelentkezését a törökellenes déli bánóságokban folyó harcokban sejtethjük, mégsem ott keresendő az. Helyileg is van hova kötnie, mégpedig Rákos mezejéhez, ahol 1270–90 között, majd az 1440-es évek után s végül a 15–16. század fordulóján tartott tömeges „rákosok” országgyűlései alkalmával született meg fokozatosan, s fogalmaztatott meg Werbőczy által a nemesi nacionalizmus Magna Chartája, az ún. rákosi végzés. „...a rendi szabadságjogok és »alkotmányos« elképzelések lettek a »szabad magyar nemzet« történeti tudatának, a nemzeti erényekről és »hivatásról« való elképzelések emocionális fedezetévé a 18. század végéig”. Fontos azonban, hogy: „A nemzeti hivatás a 14. század végi kezdetek után a következő század dereka óta a »kereszténység pajzsa (védőbástyája)« szimbólumban fogalmazódott meg.”

Hankiss Elemér a *Diagnózisok* című kötetében egy közösség létrejöttéhez és fennmaradásához szükséges négy tényezőt sorol fel: Közös érdek, közös cél, közös értékrend és mindezek meglétének tudata, vagyis a »mi« tudat. Ezek közös jelenléte teszi erőssé a közösséget. Ez érvényes lehet arra is, amit nemzettudatnak nevezünk, s melynek döntő komponense ez utóbbi „mi” tudat, de melynek napjainkban fő hiányeleme a közös értékrend.

Erről szerzőnk ezt mondja: „Vannak, akik már-már a társadalom értéktudatának válságáról beszélnek, de abban legalább csaknem mindenki egyetért, hogy súlyos problémákkal kell szembenéznünk e téren. [...] Nagy árat fizet a társadalom e disszonanciáért [...], mert ha egy értékrend tartósan működési zavarokkal küzd a társadalmi gyakorlatban, akkor előbb-utóbb megindul a benne levő értékek eróziója; fokozatosan elvesztik hitüket, gyöngül vonzerejük, nem képesek már vezérelni az emberi tudatot s magatartást; de arra nagyon is képesek, hogy a hivatalos rituálé kegyzereivé válva akadályozzák új, működőképes értékek kialakulását. Az értékrend-megújulást. [...]”

Az értékek széles körű pusztulásáról s az értéktudat társadalmi méretű leépüléséről szólva eljut a közösség fogalmához kapcsolódó értéktudat veszélyeztetettségéhez is. „Mert egyfelől az új társadalmi rend egyik alapvető értékének, célértékének tekintjük, s mint ilyet magasztaljuk, reklámozzuk, másfelől viszont a mindennapi társadalmi gyakorlat szinte lehetetlenné teszi az ember számára, hogy közösségi lényként éljen, közösséget építsen. Egész gazdasági és társadalmi gyakorlatunk individualizmusra kényszeríti, önös érdekeinek védelmére vagy akár hajhászására készíti, a magánéletbe szorítja be az emberek túlnyomó többségét. S ha valaki mindezek ellenére igazi közösség létrehozására adja a fejét, akkor hamarosan a gyanakvás vagy akár a tiltás falai emelkednek föl körülötte, miközben a retorika fuvallatai azért tovább lengetik, fönn a magasban, a közösség eszményének lobogóját.”

A szerzőnek már előbb ismertetett véleménye is arra bátorít, hogy hozzáfűzzem: itt a nemzettudat lehetne a közösség értékrendjét óvó megoldás. Csakhogy az 1982-ben kelt sorokban leírt állapotokhoz képest, az azóta előretört neoliberalizmus, minden köré, ami az individualista elvárásoktól eltérő, a gyanakvásnak, sőt tiltásnak az egykorit is meghaladó „falait emelte”.

A mai megosztottságában, kettészakítottságában és a sokoldalú értékválságban szenvedő társadalom borotvaélen mozog a zuhanás vagy a megújulás választóvonalán. Világerők és helyi komprádorok munkálkodnak mélyberántásán, és azok, akik a megmenekülés útjára próbálnák átbillenteni e kényes egyensúlyt, olykor meggyőzőnek látszó tevékenységük ellenére, csodabogaraknak, baleknak számítanak, vagy a rosszallás és gyanakvás áldozatai. Az igazmondás nem egyszer veszélyeket rejt magában. Az értékválság generációk alatt idáig fokozódott.

A nemzettudat és az értékrend alakulása, fejlődése párhuzamos folyamat, és az utóbbi évszázadban együtt haladt a proletarizálódás folyamatával is, amelynek ellenszere a ma oly sok oldalról támadott polgárisodás támogatása, vagyis a középosztály erősítése. Érdekes paradoxonok ismerhetők itt fel, mert a háború előtti félfudális Magyarországon már mai szóval csúcsra járt a proletarizálódás, az öntudatos paraszti rétegek bedarálása mint az iparosodás és a mezőgazdaság átalakulásának következménye, de erre a koronát éppen a proletarizált tömeg az új rendszerben történt úgynevezett felszabadítása tette fel, s fejezte be a parasztságnak, e nemzetfenntartó rétegnek a felszámolását. Ez pedig tovább súlyosbította az említett értékválságokat és a nemzettudat emlékeinek eltörlését is. Akik felemelkedtek mindennek csak előnyeit látták, fogalmuk sem lehetett arról, hogy mi az ára. Akiket pedig aláágyaltak, veszteségérzésüket rettegetve, rejtegetve feledték el hajdan megtartó értékrendjükkel együtt nemzettudatukat is.

Mindennek mára már több generációváltást követően is maradtak nyomai, ami abban a látszólag érthetetlen formában ismerhető fel, hogy részükről a politikai küzdelem sem értékek szerint folyik, hanem csak a gyűlölet és az indulatok dominálják. Vagyis jól láthatóan önmaguk ellen vannak, mégis kitartanak

a pusztító erők táborában. Esetükben tehát a nemzettudat felesleges, hibás, gyanakvásra alkalmat adó, felszámolandó, és az értékrend is ezzel párhuzamban változik, egészen a hagyományörző szem számára hazaárulást jelentő mélységig sülyedve. Az igazi teljesítmény, a nemzettudattal átítatott hősiesség csak katasztrófális események kapcsán nyert utat és elismerést. Ilyenkor a tudatában közben gyarapodott, a tapasztaló vagy helyzetét sokszerűen felismerő tömeg jelentős része képes volt 1956 hősiességére, vagy a rendszerváltás éveinek egy-egy kiemelkedő cselekedetére, később az uniós szörny fenyegetésével szembeálló támogatására. Vagyis a nemzettudat búvópatakként élt és felszínre tört s napjainkban erősödő forrása mindent meghatározó tényezővé válhat.

Trianon történetének feldolgozása is a megszenvedett tapasztalatok nemzettudatot építő bemutatásával próbál valamit hozzáadni a napjaink nehéz küzdelmeit tudatosan vívó vagy az ezt nem értő közönség ismereteihez.

IRODALOM

Bihari Mihály: *Politológia – A politika és a modern állam Pártok és ideológiák.*

Internet: *Történelmi blog a szlovákok eredtéről.*

Internet: *Csehszlovák revizionista és irredenta törekvések Közép-Európa térképének átrajzolására*

Internet: *A magyarországi délszlávok és az első világháború*

Jászi Oszkár: *A Habsburg-Monarchia felbomlása.*

Egedy Gergely: *Konzervativizmus és nemzettudat.*

Erdős Zoltán: *A premodern nemzetfogalom szerkezeti vázlata.*

Fricz Tamás: *Nemzetállam és nemzettudat.*

Hankiss Elemér: *Diagnózisok.*

Hévízi Józsa: *Autonómia-típusok Magyarországon és Európában.*

Jancsó Benedek: *A román irredentista mozgalmak története.*

Lázár György – G. Vass István: *Csehszlovák revizionista és irredenta törekvések Közép-Európa térképének átrajzolására.*

Lendvay L. Ferenc: *A nemzet fogalmáról.*

Makkai László: *Magyar–román közös múlt.*

Márai Sándor: *Naplók, 1945–57.*

Miskolczy Ambrus: *Határjárás a román–magyar közös múltban.*

Raffay Ernő: *A vajdaságotól a birodalomig.*

Simon Attila: *Csehszlovák diplomáciai iratok a magyar–szlovák államhatár kijelöléséhez.*

Szakály Ferenc: *Szerbek Magyarországon – szerbek a magyar történelemben.*

Széchenyi István: *Világ.*

Szoltsenyicin Alexander Iszajevics: *Magyar idők, online*

Szűcs Jenő: *„Gentilizmus”. A barbár etnikai tudat kérdése.*

Tóth Lajos: *Nemzeti önismeret, önbecsülés – nemzettudat.*

I. Tóth Zoltán: *Az erdélyi román nacionalizmus első százada, 1697–1792.*

Szondy-Adorján György

Kötelesség

Az ember könnyű teste végül vágtyól
nehezebb, a ragyogás bármely pontján
áttörhet a szív, még ha éppoly távol
is áll tőle a kényszerű lebontás.

Pár bábu földobálására oszlik
minden varázslat szentsége, esetleg
tányérforgatásra, porondra szólít
kötelességünk nevetségesebbje.

Jövóm hamvait rég fejemre szórtam,
sebességem a jelenlét szerelme,
összes földünk enyém, tiéd, övé.

Majd ahol a kép és ahol a szó van,
szétfoszlik a név s az anyag fegyelme,
ha megérkezünk vallásunk fölé.

Egyensúly

Ez nem a kitöltetlen űr. Csupán
a hely, ahol nincs már meg
a test, az út nyomaira bomlik, és
a szabadság első mondata
egy keskeny ajkú vers. Kis árkok
ültek szemei alatt,
halvány arcát nem felejtjük el.

SZONDY-ADORJÁN GYÖRGY (1971) költő, író, Csíkszeredán él. Utóbbi kötete: *Másik szememben a vessző* (2023).

Körülnéz, jelen helyzetéhez képest
kijelöli a pokol irányát magának,
a lovak közé csap, lehunyt szemmel
élvezi a vágótát.

Vékony szálon inog a feledés
árkai fölött, egyik kezében homok,
másikban az Úr vacsorája,
az egyensúly gyöngye
lejtő, alján a legmagasabb ponttal.

Maharița Szabrina: Kockák I., 2015 (olaj, vásznon, 73×57 cm)

Mózes, a népéhez megtért vezető¹

Madách Imre: *Mózes*

Madách Imre születésének 200. évfordulójára emlékezünk. Fejet hajtunk a nagy lélek előtt – mi, felvidéki magyarok, némi csendes lokálpatriotizmussal hozzá tesszük: a mi Madáchunk előtt. Két meghatározó élményem van középiskolás koromból ezzel kapcsolatban.

Volt tanárainkkal futottam össze Ipolyságon, valamikor a hetvenes évek második felében, egy rendezvényen. Az utána következő beszélgetésen felmerült, hogy a mi viszonyunk az akkori Magyarországhoz eléggé aszimmetrikus. Mi, a közigazgatási határokon kívül élő magyarok, anyaországként tekintünk rá, vonzódunk irányába, de amikor átmegyünk a határon, nem igazán érezzük, hogy otthon lennénk. Érezhető volt, hogy Magyarország vezetése s az ország polgárainak nagyobb része akkoriban nem a nemzet részének tekintett bennünket, hanem amolyan furcsa „cseheknek, jugóknak, románoknak...”. Erre megszólalt a volt irodalomtanárom: „Milyen szűklátókörűség ez? Ilyen alapon leválasztható az egyetemes magyar kultúráról Madách, Mikszáth, Jókai, Lehár, Márai – hogy csak néhány nevet említsek, vagy kitéphető az egyetemes magyar történelemből, mondjuk, a Nagyságos Fejedelem, a kuruc vezér, Thököly Imre, vagy az első magyar miniszterelnök, Batthyány Lajos?”

Patetikus sóhaj volt persze, de jelezni akart valamit arról, hogy a nemzet határai nem esnek egybe az ország határaival még akkor sem, ha valaki ezt erőszakkal akarná így láttatni. Paranoia, tudathasadás lenne a vége, s ezt nem lehet elégszer elismételni Magyarország lakóinak ma sem. Nem teher vagyunk, hanem egy szellemi-nyelvi-kulturális entitás levághatatlan része a politikai határok ellenére. Aki ezt nem látja, szellemi öncsonkítást végez.

A másik történetem néhány évvel későbbi, a nyolcvanas évekből való. Egy kedves, idős pap barátomat hoztam haza autóval Losoncra, s közben, elhagyván Alsósztrégovát, Balassagyarmat felé autóztunk. Az öregúr elvetette magát az „anyósülésben”, gyönyörködött a tájban az Ipoly-mente nagy szerelmeseiként.

CSÁKY PÁL (1956) Pozsonyban élő író, politikus, volt miniszterelnök-helyettes.

1 Elhangzott Hatvanban, 2023. október 12-én. Szerkesztett változat.

Június volt, ragyogó napsütés, tényleg nagyon szép volt az egész milió, amelyben Gyarmat felé haladtunk. Egyszer csak megszólalt: Nézd ezeket a gyönyörű lan-kákat! Hol máshol is születhetett volna meg a *Tragédia*, mint a világnak eme pa-radicsomi részén! Madách is ezen az úton utazott a hintáján számtalanszor, bizo-nyára ez a látvány is inspirálta. Felébredt bennem Lucifer, de csendben maradtam. Nem törtem meg a pillanat szépségét azzal az igazságnak megfelelő megjegyzés-sel, hogy Madách bizony a *Tragédia* első változatát a börtönben írta meg *Lucifer* címmel. Börtönbe viszont azért került, mert – becsületére legyen mondva – volt szabadságharcosokat rejtegetett. Ám a lelkes úr megjegyzésének magva mind-ezek ellenére helytálló volt: palóc kortársainknak is bőven van miben gyönyör-ködniük, ha végighaladnak az Ipoly mentén. S én is úgy érzem gyakran, hogy Madách és Mikszáth szelleme tényleg ott lebeg a gyönyörű táj felett.

Konferenciánk egyik szervezőjének beszéltem nemrégiben arról, hogy meny-nyire megfogott engem annak idején Madách egy másik fontos műve, a *Mózes*. Mielőtt elmondanám, miért, szeretném leszögezni, hogy Madách legnagyobb műve szerintem is a *Tragédia*. Egyetemes érvényű, komoly filozófiai mélységű, hatalmas alkotás. Nemrégiben jártam Alsósztrégován, s nagyon jó érzéssel ta-pasztaltam meg, milyen színvonalas kiállítást hoztak ott létre a kétszázadik évforduló alkalmából. Ennek személyesen azért is örülök különösen, mert bő hús évvel ezelőtt folytattunk egymás között – a felvidéki magyar közösség akkori vezetői – egy beszélgetést arról, hogyan tudnánk stabilizálni a szlová-kiai magyar kisebbségi intézményrendszert úgy, hogy az értékeket termeljen akkor is, ha mi már nem leszünk kormányon. Akkor döntöttük el, hogy a Szlo-vák Nemzeti Múzeum mellett autonóm intézményként létrehozzuk a Szlová-kiai Magyar Kultúra Múzeumát, amelyet egy hálózatnak képzeltünk el, amelyre fel tudjuk fűzni a regionális magyar jellegű kulturális intézményeket, beleértve a Madách Emlékmúzeumot is Alsósztrégován. Örülhetünk, hogy akkor ezt a lépést megtettük, s ma különösen örülök, ha azt látom, hogy az elképzelés gaz-dag termést hoz. Mindenkinek szívből ajánlom, látogassanak el Alsósztrégo-vára, és győződjenek meg minderről személyesen.

S ha már szóba került a *Tragédia*, engedjenek meg néhány gondolatot elmon-danom róla röviden. Nem szeretnék a tisztelt irodalomtudós kollégák területére tévedni amatorként, ezért személyes impresszióimat jelzem csupán: Madách művét én úgy értelmezem, mint a kiút keresését az emberi reménytelenségből. Ha megnézzük magunkat, az embert – „a teremtés koronáját” –, akkor azt lát-juk, hogy alapvetően biológiai lények vagyunk: állatok, akik bizonyos adottságok miatt kivételezett helyzetbe kerültünk. Ennek a helyzetnek azonban korlátai vannak: bár van értelmünk, van tudatunk, tudjuk értelmezni bizonyos szinten a környezetünket is a világmindenség bizonyos szintjeiig, de a három legfontosabb kérdésre nem ismerjük a választ: honnan jöttünk, hová tartunk, s mi értelme van a létünknek?

Nos, ezen a pályán kétféleképpen viselkedhetünk. Maradhatunk az állati szinten, a biológiai reakciók és agyunk kapacitásának szintjén, s akkor létünk

parabolája oda csúszhat, ahová a madáchi álom visz bennünket: jobb esetben a falanszterbe vagy a még rosszabba, a fagyhalálba. Homo sapiens ide vagy oda: a történelem azt mutatja, hogy nem annyira sapiens ez a sapiens, ha csak önmaga ösztöneire támaszkodik. Ez így, önmagában egy valóban tragikus, reménytelen pálya lenne. Ezt Madách (és Arany János) is érezhette, ezért keresett a történet sor végére két, reményt adó és felemelő elemet: „Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!” Vagyis: használd azt is, amit tőlem, a Teremtőtől kaptál, az agyadat, az intuíciót, de az erkölcsi értékeket is. Emelkedj ki az állatvilágból, alkoss és szárnyalj, ne süppedj bele a könnyebb utak veszélyes sztereotípiáiba. Ha ezt meg tudod csinálni, akkor nem kell, hogy az a parabola oda csússzon, ahová a biológiai lény lehetőségei predesztinálnák. Mindehhez eszközt is adok neked: vedd észre magadban az isteni szikrát, a felfelé emelő transzcendentális lehetőség erejét, s használd azt! És érzelmi melegséget, belső lelki motort is csomagolok hozzá: a teremtés nagy titka, az örök csoda folytatásának lehetősége, az élet továbbvitelének kötelezettségét: „Anyának érzem magam!”

Korszakokon túlmutató útmutatás – s magam csak azt sajnálom, hogy ez az üzenet nem tud szélesebb rétegeket is megtalálni napjainkban. Elismerem, hogy ez Madách hibája is, talán túl terjengős, nehézkes s túl bonyolult a mű nyelvezete. Nem igazi irodalmár, inkább nagy gondolkodó volt, aki megpróbálta értelmezni önmagát és az emberiség lehetőségeit, s a magam részéről örömmel venném, ha valakik tudnának találni hatékony és színvonalas megoldást arra, hogyan lehetne a műveit rövidebb (csúnya kifejezéssel élve, elnézést kérek érte: fogyaszthatóbb) formában a mai fiatalok elé is tárni. Természetesen úgy, hogy az üzenete, a belső gondolati szépsége ne szenvedjen csorbát. Tudom, nagyon veszélyes felvetés, hiszen láthatjuk, hogy az eddigi ilyen jellegű kezdeményezések nem jártak igazán sikerrel.

S ha már ez a kérdés felmerült: az idén, a bicentenárium kapcsán ismét elolvastam a másik nagy Madách-művet, a *Mózes* is, s bizony azt kell mondanom, annak a nyelvezete még nehézkesebb, bonyolultabb, darabosabb, mint a *Tragédiáié*. Sinkovits Imrénk annak idején keményen birkózott vele a színpadon, de ma már talán az ő zseniális egyénisége is kevés lenne a darab olyan szintű tolmácsolásához, amely megfogná az „sms-generációk” tagjainak lelkét. Persze, megelégedhetünk azzal is, ha néhány elszánt ember fogja csak olvasni a *Tragédiát* is, a *Mózes* is – de én többet szeretnék ettől, mert szerintem mindkét mű többet érdemel.

Forduljunk rá a *Mózes*re! Én Ipolybalogra jártam alapiskolába a Palócföldön, Balassagyarmattól északnyugatra, ahol a magyar Szent Korona hiteles mása látható történelmi okok miatt a templomtornyban. Ipolyságon, a szülővárosomban, egy jelentősen magyar többségű városkában érettségiztem a múlt század hetvenes éveinek közepén, amikor az ország, amelynek polgára voltam, a hatvannyolcas megszállás politikai és szellemi hatásaival küszködött. Az egyik oldalon ott volt tehát a szülőföldem üzenete: kitartani, megmaradni magyarnak és tisztességes embernek, a másik oldalon szinte naponta kellett szembesülnöm

a Gustáv Husák nevével fémjelzett kemény, kommunista rendcsinálással. Igazgatókat, tanárokat váltottak le akkoriban csak azért, mert korábban szimpatizálni mertek a prágai tavasszal. Később, 1971-től már ez sem szükségeltetett bárki meghurcolásához: elég volt, ha egy párttitkár valakire rámutatott. Akasztani már nem akasztottak, igaz, de a társadalom peremére szorítottak bárkit, aki kellemetlen volt számukra. A felvidéki magyar értelmiség 20. századi harmadik lefejezésének időszaka volt az a korszak, nagyon sok tisztességes, gondolkodó és gerinces magyar embert szorítottak lehetetlen helyzetbe, s ebből egyéni tragédiák sora is keletkezett.

Ilyen körülmények között olvastam először, középiskolás diákként a *Tragédiát* is és a *Mózes* is, s meg kell vallanom, akkor a *Mózes* – bizonyára a fenti háttér miatt – nagyobb hatást gyakorolt rám. Akkoriban szinte hetente találkoztunk a kimondott – vagy a felszín alatt érzékeltetett – elvárásokkal, hogy aki magyar akar maradni Csehszlovákiában, az valami bűnös dolgot csinál, az nacionalista és haladásellenes. Ne feledjük: a volt kommunista karámban, a hetvenes-nyolcvanas években Magyarország kivételével mindenütt nacionalisták voltak az elvtársak a szocialista máz alatt, csak a kádári Magyarország emelte fel mindkét kezét megadóan, s nem csupán eltűrte mindezt, hanem bizonyos szinten támogatta is. Néhány évvel ezelőtt láttam egy, a hetvenes években készült interjút az általam nagyra becsült Déry Tiborral, aki bizony szemrebbenés nélkül belemondta a kamerába, hogy Rimavszká Szobotán járt Rimaszombat helyett. Az a Déry Tibor, aki '56-ban tényleg keményeket tudott mondani és írni – és akinek megvoltak a tapasztalatai az utána következő időszakból is.

Az alaphelyzet tehát számomra az alábbi volt: ott él Csehszlovákiában is egy népcsoport, kiszolgáltatott helyzetben, amelyet a marxizmus takarója alatt megpróbálnak nagyon keményen asszimilálni. A másik oldalon ott van egy fiatal generáció is, amely éppen próbálja magát elhelyezni a világban, s amely gyakori konfliktusokba is bonyolódik egy ilyen helyzetben. Ebbe a képbe robbant bele a *Mózes*, amelynek hasonló az alapszituációja. Gimnazistaként akkor ez nagyon megfogott, a hetvenes években úgy éreztem, hogy még inkább nekünk, kisebbségben élő magyaroknak íródott.

Az alaptörténetet mindenki ismeri a Bibliából, az igazán értékes réteg Madách értelmezése. A mű elején Mózes asszimilált egyiptomiként jelenik meg a fáraó udvarában. Ő maga nem tud erről, természetesen. Megszületése után zsidó édesanyja, aki a fáraó palotájában szolgál, néhány trükkkel elrendezi, hogy a látszólag elhagyott kisiút a fáraó lánya találja meg s neveltesse fel. Valódi édesanyja dadaként segítkezik mindebben. Mózes felnő és a fáraó kegyeltjévé válik.

A darab elején a sorsukkal elégedetlen zsidók küldöttsége keresi fel a fáraó udvarát, aki Mózeset bízza meg azzal, hogy a nevében tárgyaljon a zsidókkal. Mózes próbálja elmagyarázni a panaszkodó, helyzetükkel elégedetlen zsidó vezetőknek, hogy rossz az az út, amelyet választottak: a nemzeti megmaradás

útja. Asszimilálódniuk kellene inkább a nagy egyiptomi nemzetbe, az jelenthetné számukra a felemelkedés esélyét. A vita után, amely komoly veszekedéséssé torzul, egyedül marad dajkájával, aki elárulja neki a nagy titkot: hogy ő igazából nem a dajkája, hanem az édesanyja. Mózes tehát nem egyiptomi, hanem zsidó, s a küldöttségben, amellyel összeveszett, ott voltak a testvérei is. Feltárja előtte az egész történetet, melynek során úgy tudta intézni az eseményeket, hogy a nádasban a fáraó lánya talált rá csecsemőként. Ő pedig, a zsidó szolga, aki „véletlenül” arra járt, felkínálta, hogy – mivel épp akkor veszítette el gyermekét, füllentette, s van friss teje – felneveli őt.

Mózes megrendül – s követi anyja szavát. Álruhában kimegy a zsidók közé, keresni az igazságot, feltérképezni azok valós helyzetét. A zsidók táborában bele is keveredik egy komoly konfliktusba, maga is megtapasztalja a fáraó hivatalnokának arroganciáját – elannyira, hogy meg is öli őt. Ezután két lehetősége van: visszamenni a fáraó palotájába, kegyelmet kérni tőle a gyilkosságért, amelyet elkövetett, és élni tovább ezzel a tudattal a kegyenc életét, vagy megfordulni és új irányokat keresni életének. Mózes az utóbbit választja, a zsidók vezérévé válik, kivezeti őket az egyiptomi rabságból az ígéret földjére – ahová viszont ő már nem léphet be.

Persze, a kivonulás és a pusztában való vándorlás folyamata sem problémamentes – s ezek a konfliktusok újabb súlyozásokat adnak a történetnek. Komoly viták, ütközések sora játszódik le a színpadon, nem könnyű a keménynyakú zsidókkal elfogadtatni Isten szabályait sem. Persze, nem tagadom, hogy gyakran sarkára állt bennem a kisördög is olvasás közben: bár nehéz küzdelmeken kellett keresztülmennie Mózesnek, végül mégiscsak könnyebb dolga volt, mint egy modern kori politikusnak. Ott állt mögötte a Teremtő: könnyű úgy csatát nyerni, hogy felemelem a karom, s amíg az a magasban van, addig nyerek a csatatéren. Könnyű úgy lehetetlen akadályokon is áttörni, hogy felemelem a kezem, és a tenger azonnal megnyílik – így akár az inflációt is le lehetne törni egy kézlegyintéssel, vagy megoldani a munkanélküliséget egy suhintással. Nehéz, kezelhetetlen helyzetekben elég felmenni a hegyre az Úrhoz, ő pedig írásban, kőtáblákon adja, mit kell tenni és mit nem szabad. Ráadásul a közösség belső suttogó propagandája jött csak velem szemben néha, nem az egész anonim kibertér, mint napjainkban. De komolyra fordítva a szót: olvasás közben a zsidók belső vitáit annyira időszerűeknek, számunkra is tanulságosnak véltem, hogy váltig ott volt bennem a csodálkozás, miért nem játsszák ezt a művet színházaink gyakrabban.

Most, az évfordulón, újraolvassván a *Mózes* is, megkaptam a választ: nagyon darabos, régimódi, nehézkes a szövege, nehezebb, mint a *Tragédiáé*, mai színházban szinte játszhatatlan. Megint istenkísértésnek hathat, de az erős benyomásom az volt, hogy át kellene írni modernebb nyelvezetre. Kár ugyanis az ötletért, a gondolatokért, az emelkedett filozófiai szintért: jó volna, ha többször itt lenne közöttünk, előttünk. A *Tragédia* is, a *Mózes* is érzésem szerint sok útmutatást tartalmaz a ma embere számára is.

Simek Valéria

Ellobbantak

A nyári este békéje
ide ül közénk. Régi
tüzek lobbannak fel
benned. Emlékeid kiöntöd,
mint kötényedből a bűzát.
Érzed a szobád vászonszagát.
A nyárfás utak alkonyi csendjét,
a kocsí ringató zörgését.
Hol jársz ebben a nevető nyárban?

Szállást készít

A házban lárma van,
de már nem a miénk.
Az udvaron fellobban
egy piros szoknya.
A diófa alatt gazdátlanul
hevernek a diók a fűben.
Valaki kinyitja az ablakot,
és beesik az este. Innen
lábunk nyomát elhordta a
szél. Titkon szállást készít
magának az ősz.

SIMEK VALÉRIA (1953) költő, író. Legutóbbi kötete: *Hittem, szerettem* (regény, 2020).

Tárj kaput

Tárj kaput a jövőnek,
lásd vendégül magát
az időt. Lámpád fénye,
legyen jelképe annak
az útnak, amelyet még
megteszel. Amit itt léteddel
hozol el nekünk.

A fényképen

Zsebre tett kézzel állsz
a tengerparton. Fáradtan,
kialvatlanul. A vízben
megcsillanó fény, mint
apró halacskák játszanak
mögötted. Mintha piros
cipődben indulnál hazafelé.
De maradsz, mert a távolság
még napokban mérhető.

Szárnycsapásokkal

Két tekintet között ível
kimért szárnycsapásokkal az
átúszó ítélet. Locsogó beszéd,
felszínre került ellentét.
A félelem hallgat, nem hív
bajt útitársnak. Cipeled
mások szennyesét, egy
hídról dobnád mélybe,
megszabadulva átkaiktól.

Jó-e nekünk az amerikai modell?

Molnár Tamás: *Amerikanológia: Győzhet-e a planetáris modell?*

(Fordította S. Király Béla)

MMA Kiadó, Budapest, 2022

Molnár Tamás 1991-ben közzétett francia nyelvű munkája a megírása óta eltelt három évtized ellenére az időközben bekövetkezett világtörténelmi események és a háttérükben felsejlő folyamatok eredményeképpen aktuálisabb, mint valaha. Jól érzékelte ezt az időszerűséget a Magyar Művészeti Akadémia, amikor 2022-ben a magyar olvasóközönség számára is hozzáférhetővé tette a 2010-ben elhunyt jobboldali filozófusnak az amerikai létszervezési modell átfogó kritikai értelmezésére kísérletet tevő írását S. Király Béla kitűnő fordításában. A könyv Molnár munkája mellett bevezetőként Kucsera Tamás Gergely *A század tanúja – Molnár Tamás* című 2021-es előadásának tanulmányváltozatát, valamint a kötet végén a neves francia jobboldali gondolkodó, Alain de Benoist *Amerika* című esszéjét és utószóként a fordító S. Király Béla Molnár francia nyelven írt munkáit bemutató írását is tartalmazza. Mindhárom írás figyelemre méltó hozzájárulás Molnár szövegének megértéséhez, melyek ráirányítják a figyelmet a mű háttérben megfigyelhető szellemi horizont tágabb kontextusaira és a magyar katolikus gondolkodó nyelvi korlátok miatt kevésbé ismert, de jelentős írásaira.

A mindössze 176 oldalas könyv terjedelmére nézve vékonynak tűnhet, azonban a benne kifejtett gondolatok így is bőven adnak alkalmat a jelenünket és jövőnket meghatározó folyamatokról alkotott véleményünk újragondolására. Molnár könyve ugyanis éppen az Egyesült Államok globális hegemoniáját jelentő egypólusú világrend kezdetén hívta fel a figyelmet az amerikai modell totalitárius vonásaira, mely

egzisztenciális fenyegetést jelent a szerves történelmi fejlődés során létrejött európai nemzetállamokra.

Hogyan jutott el a 20. század totalitárius diktatúráit saját bőrén is megtapasztaló magyar gondolkodó a sok más „óvilági” értelmiségihez hasonlóan őt is befogadó amerikai társadalom ideológiájának egyértelmű elutasításához? Talán nem tévedünk nagyot, ha ennek okát Molnár keresztény és európai szellemi gyökereiben véljük felismerni. Molnár soha nem szakadt el az európai kultúrától, élete jelentős részét az Egyesült Államokban töltve is mindig kívülállóként viszonyult az amerikai életmódhoz és a mögötte tetten érhető egysíkú ideológiához, melynek gyökereit pont e szellemi távolság miatt lehetett képes ilyen pontossággal felismerni.

Molnár az írása címében szereplő *amerikanológia* fogalmát a hidegháborús Nyugatot által a rivális létszervezési modellt képviselő ellenpólus, a Szovjetunió tudományos vizsgálatára és az ott zajló folyamatok értelmezésére létrehozott *szovjetológia* mintájára alkotta meg. A kelet- és közép-európai szocialista rendszerek összeomlása, majd a Szovjetunió szétesése egyértelműen igazolta Molnár nézetét, mely szerint már nem a megbukott szovjet modell vizsgálata az igazán fontos, hanem az egyeduralkodóvá váló győztes amerikai modellt kell komplex, tudományos vizsgálat tárgyává tenni. Az amerikanológia mint tudományterület elsősorban az európai nemzetállamok számára elsőrendűt, mivel az amerikai életforma *soft power* útján történő terjesztése alapjaiban veszé-

lyezteti az „öreg kontinens” hagyományos nemzeti és kulturális sokszínűségét. Ez utóbbi kifejezés senkit ne tévesszen meg, ez a sokszínűség nem azonos az amerikai ideológia éppen aktuális *woke* megnyilvánulási formája által erőltetett faji és nemi diverzitást, arányosságot és inklúziót hangsúlyozó, társadalmi igazságosságra hivatkozó jelszóval. A jelenleg legnagyobb veszélyt jelentő *woke* ideológia Molnár könyvének megírása idejében még csak csíráiban létezett, de a terjedését lehetővé tevő globális uniformizáló igénnyel fellépő törekvés az amerikai gondolkodásban már korábban is felismerhető volt.

A mű rövid előszavában Molnár az amerikai társadalmi modell ideologikus meghatározottságából kiindulva bírálja „a társadalom modellje által alakított gondolkodás egysíkú világszemlélettel, elszegényedett képzelettel” járó mivoltát, melyet „a totalitárius kísértés előszobájaként” határozott meg, világosan kijelölve írása célját: „arra törekedtem, hogy Európa *nemzeteit* szembeállítsam az amerikai *modellel*” (24). [Kiemelés az eredetiben. – T. K.] Mindennek háttérében Molnár mechanisztikus modellekkel és utópiákkal szembeni megalapozott ellenérzései érhetők tetten, melyek a megírás óta eltelt évtizedek fényében még inkább indokoltnak tekinthetők, alátámasztva történelmi éleslátását.

Az öt fejezet közül az első az ún. „nyugati társadalom” mibenlétét járja körbe, bírálva annak tér- és időbeli korlátlanságra irányuló törekvését. Molnár álláspontja szerint az Egyesült Államok a nyugati társadalmak többségét kitevő, szerves fejlődésen alapuló nemzetállamokkal szemben nem nemzetállam, de hagyományos értelemben vett birodalomnak se tekinthető, és „nem illeszkedik be egyetlen olyan politikai entitás jellemvonásába sem, amelyet az emberiség történelme eddig ismer” (26). Ennek ellenére „kisajátította magának a »nyugati társadalom« fogalmát, a többiek nevében beszél, de maga felé hajlik a keze hatalmi döntései során” (27).

A szerző a további fejezeteiben arra vállalkozott, hogy az Európa által is átvett fogyasztói társadalom és tömegkultúra pusztító következményeinek fényében mérlegre tegye „Európa és Amerika népeit, összehasonlítva fejlődésüket, társadalmi mintázataikat, projektjeiket és sorsukat” (30). Megállapítása szerint a második világháború két győztes nagyhatalma egyaránt Európa meggyengítésére törekedett, noha mindkettő ideológiája az európai eszmevilág terméke volt, és „utópiába torkollott” (31). A Szovjetunió által képviselt „szocialista teokrácia” felszámolta a civil társadalmat, míg az Egyesült Államok liberális utópiája túlzott mértékű befolyáshoz juttatta azt: „Az Egyesült Államok egy hatalmas civil társadalom, megfelelő állami struktúra nélkül” (34). Az amerikai társadalomnak nincs nemzeti irányvonala, télosza „teljes mértékben a messianisztikus ideológiától függ” (34).

Molnár az „Egyesült Európa” létrehozására irányuló törekvéseket is fenntartásokkal szemlélte, és az amerikai ideológia befolyására vezetette vissza. A szovjet típusú szocialista rendszerek kelet- és közép-európai megszűnése után felmerülő amerikai csapatkivonások ellenére helyesen mérte fel a helyzetet: „az elkövetkező években nagymértékben növekedni fog Európában az amerikai befolyás” (43). Történelmi távlatból nézve hamisnak tekintette a demokratikus kapitalizmus univerzális vonzerején alapuló „történelem vége” elgondolásokat. Szerinte az amerikaiak nem csak nem ismerik a történelmet, de annak tanulságait se fogadják el érvényesnek. A puritanizmusban gyökerező messianisztikus ideológia szerint mindenre van megoldási képlet, holtbiztos recept, „a lényeg a modell szerinti életvitel, amely felment az alól, hogy a lelkiismeretre, a lélek belső hangjára, a szenvedélyekre hivatkozva cselekedjünk” (47). Molnár ilyen modellnek tekintette az Egyesült Államok alkotmányát és a felette örökdő intézményrendszert is.

A szélsőséges individualizmussal párosuló és evilági megváltást ígérő szekulari-

zált puritanizmus alakította ki azt a közgondolkodást, amely meghatározza az amerikai bel- és külpolitika irányvonalát. Saját társadalmi modelljüket univerzális képletként terjesztik a világ többi részén, és erre különösen az 1945 utáni Európában mutatkozott fogadókészség, amikor is az „öreg kontinens” elvesztette „Athén, Róma és Jeruzsálem óta” jól működő irányítóját: „Európa népei már nem hisznek sem az államaikban, sem a társadalmukban, sem a jövőjükben. Mennyire csábító rábízni magunkat az Új Világból érkező mesehősökre (ilyen a túlvilág szekularizált változata!), akik csodás technikák mesterei. A modellekben és képletekben zajló életük elkápráztatta Európa lélekben megöregedett lakóit, annál is inkább, mert sokáig egy másik alternatíva fenyegette őket: a Gulag” (50).

A Szovjetunió széthullása és a kommunista ideológia világméretű visszaszorulása azonban felvetette a kérdést: hogyan tekintenek az európaiak az Egyesült Államok szintén materialista, az életet gazdasági elvek szerint berendező ideológiájára. Molnár szerint az európaiak többsége „teljesen hamis és félrevezető” módon azt tartja, hogy létezik közös kulturális alap Amerikával: „Tulajdonképpen olyan európaiaknak tartják őket, akik meggazdagodtak és fölénk nőttek, de azért lényegében európaiak maradtak, vagy legalábbis büszkék európai örökségükre” (51). Ezzel a felfogással szemben a szerző Európa antitéziseként tekint Amerikára. Az európai nemzeti fejlődést a kezdetektől fogva meghatározó hármass felosztás (állam, egyház és civil társadalom) egyensúlya az Egyesült Államokban teljesen elbillent egy „hegemonikus civil társadalom” irányába. Az amerikai tapasztalat gyökeresen eltérő az európaiktól, és „ajánlata épp annyira elidegenítő, éppúgy ellentétben van a történelemmel és annak intézményi egyensúlyával, mint amilyen a szovjeteké volt” (57).

A harmadik fejezet a civil társadalom és a liberális ideológia szoros összefüggésére hívja fel a figyelmet. Molnár szerint

a marxizmushoz hasonlóan a liberalizmus is a tökéletesen igazságos társadalom materialista utópiáját akarja megvalósítani, csak az egyik kollektív, a másik individuális alapokon. A liberalizmus a marxizmus közösségi szellemiségével szemben az egyéni élvezetek fogyasztás általi maximalizálására irányuló alig leplezett hedonizmussá vált, és a 19. századi klasszikus liberálisok laikus keresztény etikájától is messze eltávolodott: „Napjainkban a »liberalizmus« azt jelenti, hogy a társadalom független, önelégült, és szabadulna az állam minden kötelmétől” (62).

Ez az emberi tökéletesedést hirdető szekuláris új vallás vagy inkább valláspótlék kizárólagosságra törekvő ideológiává vált, és Molnár pontosan e miatt tartja megalapozottnak a totalitárius fenyegetést az amerikai liberális ideológia kapcsán. Az utóbbi évtizedekben a nyugati társadalmakban tapasztalható fejlemények minden kétséget kizáróan igazolják Molnár három évtizeddel korábban megfogalmazott elemzését: „Ez a logika azt kívánja, hogy a civil társadalom, a liberalizmus letéteményese jobban kézbe vegye a piaci történéseket, sőt a gyerekek oktatását és a külpolitikát is. Adja magát a következtetés: egyfajta *totalitárius társadalom* [Kiemelés az eredetiben. – T. K.] fejlődik ki a szemünk előtt, amelynek csupán egy csökkent szerepet betöltő államra (ahogy azt Benjamin Constant jósolta) és egy szociális munkássá váló egyházra van szüksége” (64). Innentől kezdve a döntéseket a civil társadalmat képviselő „bankárok és ügyvezetők”, illetve a semmiféle demokratikus felhatalmazással és történelmi tekintéllyel nem rendelkező NGO-k és az ezek által befolyásolt globális kormányzati struktúrák „szakértői” hozzák meg, mely azonban a szuverenitás és a politikai felelősség áthelyeződésével jár együtt, és ez végső soron a liberalizmus Molnár által még csak kérdésként megfogalmazott önmegtagadásához vezetett.

A szerző meglehetősen borúlátó volt az amerikai modell átvételével szembeni

ellenállás kilátásait illetően is. Véleménye szerint a „láthatatlan” amerikai modell „mérhetetlen nyomást gyakorol az európai népekre”, és elérkezhet a pillanat, „amikor az ellenállás megszűnik, mert a külföldi minta természetes, már-már családias dolognak tűnik” (74).

A negyedik fejezetben Molnár tovább vizsgálja az amerikai modell Európára gyakorolt hatását. Tagadja, hogy létezne egységes európai történelem, szerinte „csupán a nemzeteinek, régióinak, szövetségeinek a történelme létezett” (75). Álláspontja szerint az internacionalizmus valamennyi megnyilvánulási formája egy „a többiekénél pillanatnyilag erősebb nép gazdasági vagy ideológiai érdekeit” rejteti, és a nemzetköziség jelentését mindig az erősebb határozza meg. Molnár világosan kimondta a konzervatív körökben is gyakran tagadott, de egyre inkább nyilvánvalóvá váló igazságtartalmú verdiktet: „Élet-halál harcról van szó az egyszínű, ideológiailag liberális Amerika és a különbségeket, képzelőerőt, kultúrákat, végeredményben egész nemzeteket befogadó és konzerváló Európa között” (78).

Molnár az európai egység intézményes megvalósítására irányuló törekvéseket is veszélyesnek látta: „Európa számára *modell*ről beszélni annyit jelent, mint kiszolgáltatottnak lenni, hiszen Európa nem *egy* és nem *modell*ként értelmezi magát” (78). [Kiemelések az eredetiben. – T. K.] Az amerikai modell a hatékonyságot, az üzleti sikert és a jövedelmezőséget állította piederesztálra, a kapitalista gazdasági modellt „a világ átfogó látomásává” tágítva. Az Egyesült Államok képviselte „világi eszkatológia” a „történelem utáni aranykor” ígéretével csábítja az emberiséget, és a marxista szocializmushoz hasonlóan végső soron az emberi létezés feltételeit akarja megváltoztatni. Molnár óva int a történelmi szűkségszerűségekre vagy a korszellemre hivatkozó ideológiák követésétől, melyek hívei valójában nem tudnak mit kezdeni a történelemmel. Az amerikai modellhez igazodó kelet-európai országok Molnár

részben már beigazolódott előrejelzése szerint „nem képesek túl hosszú ideig ellenállni a valóságnak. Előbb vagy utóbb be fog következni az összeütközés az atlanti világgal” (93). A külpolitikai realizmus talaján állva megszívlelendő lehet a negyedik fejezet záró mondataiban megfogalmazott előrejelzés komolyan vétele: „Kelet-Európa illúzióitól megszabadulva bölcsőbbé vált. Nem fogja minden áron nyugaton keresni a szövetségeseit” (94).

Az utolsó, ötödik fejezet az 1990 utáni európai megújulás esélyeit latolgatja. Napjainkból visszatekintve az elszalasztott lehetőségek ötlenek az olvasó szemébe. Molnár figyelmeztetése ellenére Európa nem volt képes szakítani a modernitás Amerika által kijelölt útjával. Az „európai egység kényszerének” gondolatával szemben megfogalmazott, Molnár szerint „egyre világosabban kirajzolódó” fenntartásokat is hosszú időre elsöpörte a hurráoptimista „Eufória”. Pedig az Európai Uniót irányító brüsszeli és strasbourgi bürokraták ténykedésének egyre nyilvánvalóbb következményei igazolják a szerző 1990 végén hangoztatott euroszepticismusának létjogosultságát: „A *páneurópai* gondolat ma már több mint egy program – egy mítosz – része –, de másrészt Európa annak az embernek a rémálmát idézi fel, aki szalad előre anélkül, hogy fontos lenne neki a célbaérés. Mindnyájan tudják, hogy az európai egység semmilyen pozitívumhoz nem vezet, hogy e földrész sorsa éppen nemzeti és kulturális változatosságából adódik, amelyet eddig a *politikai feldaraboltság* oltalmazott meg. Akaratlanul is közeledünk a végzetes időponthoz egy helyben toporogva; de ha az uniót nem valósítanánk meg, az olyan érzés volna, mintha történelmileg lemaradnánk, mintha lemondanánk a modernitásról! Ez az igazi, de rejtett oka a rossz lelkiismeretnek, a gátlásoknak” (96–97). [Kiemelések az eredetiben. – T. K.]

Molnár egy szintén csak a megírás ideje után nyilvánvalóvá váló másik jelenségre is felfigyelt. A hidegháborús korszakban

az atlantizmust Európában a jobboldal képviselte, azonban az időközben neokonzervativizmussá fajult irány mellett a baloldalon is egyre inkább előtérbe került a korábban szövetséges kommunistáktól való elhatárolódás és az Egyesült Államok elvárásaihoz történő igazodás. A baloldal tehát feladta eredeti szerepét, és az atlantizmus szekértolójává vált. Molnár az amerikai ideológusok transznacionális technológiai utópiagyártására és az ideológia akkor még kevéssé evidens végtermékeire is képes volt rendkívüli éleslátással rámutatni, bár szarkasztikus megfogalmazása azt sejteti, hogy némileg alábecsülhette ezek globális méretű elterjedésének esélyét: „Egy gyűjtő szemetesbe tehetjük ezeket az ideológiai végtermékeket: a transznemiséget, feminizmust, az üzleti pornográfiát, kisebbségi meséket, és a róluk szóló üres, obszcén vitákat” (102).

A szerző Nyugat- és Kelet-Európa eltérő társadalmi fejlődéséből kiindulva kevés esélyt látott a két fél uniójának tényleges vagy akár csak formális megvalósulására, mely gondolat az unió bővítése bő évtizeddel későbbi megvalósulása ellenére nem veszítette el minden létalapját, sőt óvatosságra inthet az Európai Unió jelen formában való fennmaradásával kapcsolatban és a további bővítés esélyeit illetően.

A napjainkban felerősödő biztonságpolitikai kihívások tekintetében is érdemes felidézni Molnár 1990 végén kifejtett álláspontját, mely szerint „kétséges, hogy az Egyesült Államok védte volna Európát” (104). E nagyhatalom célja szerinte az emberi nem szekularizált megváltása, mely a demokrácia exportjában, illetve a teljes konformitást követelő normatív előírásokban nyilvánul meg. „Ha valaki nem akarja alávetni magát ezeknek, a gyalázat tárgya lesz; a társadalmi mechanizmus beindul, hogy a bűnöst eltiporja – vagyis *megmentse* önmagától” (106). [Kiemelés az eredetiben. – T. K.]

Az Egyesült Államok egy olyan profán birodalom, mely gazdasági eszközeivel

rátelepszik az egész bolygóra, és „soft ideológiája” segítségével saját képére és hasonlatosságára formálja a többi nemzetet. Molnár szerint az amerikai kulturális imperializmus mögött felszínesség és középzszerűség húzódik meg. „Elidegenítő modellje” az európai civilizáció szöges ellentéte, mivel tagadja a transzcendenciát, „az ember és az Istene közti feszültséget”, hasonlóan a modernitás marxista változatához. Molnárnak a modernitás transzcendenciát is figyelembe vevő harmadik változatának esélyére irányuló kérdése azóta se veszített időszerszerűségéből, mivel nélküle az ember *ember* mivolta valószínű kétséges.

A művet lezáró utószó Európa amerikanizációjának lehetséges ellenszereit veszi számba. A szerző szerint az ellenállás első feltétele a nemzetek folytonossága melletti kitartás, mert a nemzeti keretek feladása gyökértelenséghez vezet. A második feltétel az Európai Unió csúcspontjainak által erőltetett globalista eszmékkel szembeni reakció, a nemzetek átrendezése „egy új, értelmes korporatizmus elveinek megfelelően”. Molnár nyilvánvalóan nem a Mussolini-féle fasizmus társadalomszervezési modelljét idealizálja, hanem a *Rerum novarum* és a *Quadragesimo anno* pápai enciklikákban kifejtett katolikus társadalmi tanítást tekinthette igazodási pontnak. Fontosnak tartja továbbá a veszélyforrás pontos körül határolását. Az *új világregend* és a *világállam* jelszavai mögött Molnár a tömegek Ortega y Gasset által leírt logikáját vélte felismerni, melynek célja egy „óriási üzem, ahol minden erőfeszítés mindenki javát szolgálja [...], mely végre jó útra terelheti az emberi fajt: az Új Világregend útjára” (118). A szerző időben figyelmeztetett erre a veszélyre. Azóta egyre több részlet derült ki az idősebb George Bush által meghirdetett új világregend mibenlétéről, gondoljunk csak a davosi Világgazdasági Fórum prominensei által nyíltan meghirdetett transzhumanista „szép új világra”, mely mögött valószínűleg az emberi méltóság felszámolására

irányuló disztópikus világhatalmi törekvések állnak.

Ma már világosan látható Molnár gondolatainak látnoki ereje. Az Európai Unió globalista elitje minden korábbinál nagyobb mértékben elkötelezte magát az Egyesült Államok globális hegemoniája mellett, semmibe véve az európai országok legalapvetőbb gazdasági érdekeit, a geo-

politikai realitásokról nem is beszélve. Az Európai Egyesült Államok megvalósítása egyet jelentene Európa totális amerikanizálásával, történelmi gyökereinek eltörlésével és még meglevő emberi és anyagi erőforrásainak az amerikai hatalmi törekvések oltárán való teljes feláldozásával, a disztópikus orwelli Óceánia valósággá válásával.

Tóth Kálmán

Maharita Szabrina: Gyerekjátékok – Pitypangok, 2020 (olaj, vásznon, 21×30 cm)

TÓTH KÁLMÁN (1979) irodalom- és esztétörténész, az NKE EJKK Politika- és Államelméleti Kutatóintézetének tudományos munkatársa.

A nemi különbségek tagadásától az élet elutasításáig

Eugénie Bastié: *Viszlát, mademoiselle!*

MCC Press Kft, 2022

„Halott férfi nem erőszakol nőt!”, „Mind den férfi hülye, a tied is!” „Szabadíts meg a gonosztól, tégy minket lesbizkussá!” – többek közt ilyen feliratokkal vonult végig Párizs utcáin a dühös feminista tömeg 2020. március 7-én, Eugénie Bastié szeme láttára. A kitűnő esszéista és újságíró többek közt erről számol be a nagy visszhangot kiváltó, de magyarul még nem olvasható *Az eszmék háborúja. Vizsgálódás a francia értelmiség lelkében* című könyvében.¹ Néhány hónappal korábban magam is láttam – hol máshol, mint a Bastille téren! – egy ormótlan betűkkel felmázolt szöveget, mely szerint „Minden férfi erőszaktevő!” A példák talán kellően bizonyítják, hogy a feminizmus a leghatékonyabb valamennyi politikai „izmus” közül, ha indulatokat kell gerjeszteni Európa fővárosaiban. Hogyan jutott ide a nők egyenjogúságáért küzdő mozgalom – teszi fel a kérdést Eugénie Bastié –, hogy napjaink újfeminista változatában már tagadja a szépnemnek mint olyannak a lényegi létezését?

A szerző – mintegy növekvő koncentrikus körökben – több könyvében is megfogalmazza erre a választát, különböző oldalairól megközelítve e valóságtagadó, pusztító ideológiát. Az első ilyen munkája a *Viszlát mademoiselle! A feminizmus kudarca* című könyve volt, amely érdemeire való tekintettel elnyerte a Francia Akadémia

Grand Prix de l'Essai díját.² A másfél évvel ezelőtt tartott budapesti könyvbemutatóján a szerzőnő elárulta, hogy ez a könyve Magyarországon jelent meg először hazája határain kívül.

Érdeemes alaposabban bemutatni a nálunk még ismeretlen szerzőt, mert nagy ígéret, és még sokszor fogunk hallani róla a korunk ordas – főleg az Egyesült Államokból érkező – ideológiai elleni küzdelemben.

Eugénie Bastié sokgyermekes, katolikus családban született Pibrac-ban, egy délnyugat franciaországi faluban. A Gers megyei Lectoure községben járt katolikus magán középiskolába, 2009-től pedig a Párizsi Politikai Tanulmányok Intézetében (Sciences Po) tanult, ahol 2014-ben lediplomázott. Mindeközben mesterfokozatot is szerzett filozófiából a Sorbonne Paris-IV. egyetemen. Részt vett a Hollande elnök neoliberais-baloldali erőltetett szociálpolitikájának hatására 2013-ban kirobbanó *La Manif pour tous* mozgalom tüntetésein. Fél évig gyakornokként dolgozott a *FigaroVox*nál, amelyet a baloldali véleményformálók a *Le Figaro* kemény jobboldali platformjának tekintenek. Itt figyelte fel rá Alexis Brézet főszerkesztő, akinek ajánlására 2015-ben alkalmazták a legjelentősebb francia konzervatív napilapnál, a *Le Figaron*nál. Emellett a *Limite* integrális

1 Eugénie Bastié: *La Guerre des idées: enquête au cœur de l'intelligentsia française*. Paris, 2021, Robert Laffont.

2 Eugénie Bastié: *Adieu mademoiselle: La Défaite des femmes (Viszlát, mademoiselle! A nők kudarca)* Paris, 2016, Le Cerf.

ökológiai folyóirat főszerkesztője, amely – önmeghatározása szerint – „keresztényi ihletésű kulturális és politikai harc folyóirata”. Nem csoda, hogy a hírhedt szélsőbaloldali *Liberation* „a fiatal ultrakonzervatív katolikus gárdaként” tartja számon a szerkesztőségét. A limit határt, korlátot jelent, és Bastié az amőba-progresszizmus elé óhajt határokat állítani. A társadalmi kérdések, a férfiak és a nők kapcsolata vagy a bioetika iránti szenvedélye készletű írásra, közszereplésre, „bio-konzervatívnak” jellemzi álláspontját, és azért küzd, hogy jelöljék ki az emberi „haladás” határait. A liberális jobboldaltól is elhatárolja magát, mert az korlátok nélküli gazdaságról álmodik. Katolikus elkötelezettsége egyértelmű, az egyik nemrégiben készült interjúban elmondta, hogy Jacques Maritain katolikus filozófusról készül könyvet írni, aki Bastié szűkebb hazájának egyik városában, Toulouse-ban hunyt el 1973-ban az ottani Jézus Kistestvérei gyülekezetében.

2018 elején jelent meg második könyve,³ amelyben részletesen elemzi azt a feljelentési divatmechanizmust, amely a Harvey Weinstein-ügyet követően kifutott tejként lepte el az atlanti médiát és a „felső tízezer” világát. E könyv után a szerzőt a média némely sajtóorgánuma „felkelő csillagnak” keresztelte el. A *BalanceTonPorc* mozgalom – amelyről Bastié lerántja a leplet – az amerikai #MeToo mozgalom francia megfelelője. A célja, hogy megszólalásra bátorítsa a nőket és felhívja a figyelmet arra: a nemi erőszak és a szexuális zaklatás jóval gyakoribb, mint azt feltételezik. Valóban fontos, hogy az áldozatok jogi elégtételt szerezzenek az őket ért erőszakért és zaklatásokért. Csakhogy mint minden nemes emberi kezdeményezést,

úgy ezt is kisajátította egy szélsőbaloldali ideológia, és a feljelentősi sokszor anyagi nyereszkeskedésé fajult; ártatlan férfiakat is bevádoltak politikai vagy szakmai lejáratás céljából. Könyvében a szerző részletesen kitért a kortárs feminizmus #MeToo-s túlkapásaira és a genderelmélet képtelenségeire. Kritizálta a „kulturális” baloldalt is a francia nemzeti identitás és a hagyományos értékek rombolásáért.

Neveltetéséből és meggyőződéséből fakadó konzervatív, tradicionalista álláspontja támogatást is, kritikát is kiváltott szülőhazájában. Egyesek az ész hangjának tekintik az egyre inkább polarizálódó és politikailag korrekt társadalomban, míg mások kritizálják az „elmaradott és elavult elképzelései” népszerűsítését, azt is állítva, hogy félelmet és megosztottságot szít a francia társadalomban. Ugyanakkor az ellenfelei is elismerik, hogy világosan fogalmaz, és hajlandó részt venni a kényes kérdésekről szóló nyilvános tévévitákban. Még egy igen jellemző adat. Eugénie Bastié a legalaposabb francia ismerője Roger Scruton életművének, az angol filozófus barátai és szívesen látott vendégei közé tartozott. Számos interjút készített vele, melyek egyikét magam is lefordítottam.⁴

Mielőtt rátérnénk a magyar nyelven megjelent könyvére, érdemes áttekinteni a francia nyelvű *Az eszmék háborúja* című munkájának a feminizmussal kapcsolatos fejezetét.⁵

Azok is küzdhetnek a nők jogaiért, akik nem feministák – jelenti ki a szerző. A személyes példája is bizonyítja, hogy Franciaországban egyre erősebb egy olyan nőjogi mozgalom, amely felveszi a kesztyűt a neofeminizmussal szemben. Ha arról kérdezik, hogy ő feminista-e, nemmel felel, mert

3 Eugénie Bastié: *Le Porc émissaire: Terreur ou contre-révolution (A disznó követ: terror és ellenforradalom)*. Paris, 2018, Le Cerf.

4 *Scruton-francia árnyékban*. Király Béla: Sárgamellényben. Esszék, interjúk. Budapest, 2021, Magyar Szemle Könyvek, 23–28.

5 *La radicalisation du féminisme: vers la guerre des sexes (A feminizmus radikalizálódása: a nemek háborúja felé)*. La Guerre des idées: enquête au cœur de l'intelligentsia française, 245–261.

elutasít mindenféle ideológiát. Ellenben, ha a feminizmus annyit tesz, hogy keressük a nők gondjainak enyhítését, akkor feministának tartja magát. A különbségeket azonban nem lehet eltüntetni a nők és férfiak között – jelenti ki. Ha a szegénység ellen lehet úgy küzdeni, hogy közben az ember nem baloldali, akkor a nők jogaiért is küzdhet úgy, hogy nem feminista. E munkájában kiter többek között Alice Coffin, a francia zöld párti (EELV) aktivista *A lesbikus géniusz* című, 2020 őszen megjelent könyvére. A Fulbright-ösztöndíjas Coffin, a Lesbikusok Európai Konferenciájának társalapítója nem kevesebbet állít, mint azt, hogy a férfiak általában „ostromló” lények. Örül annak, hogy nem olvassa a könyveiket, és „ha már nem ragadunk fegyvert” ellenük, legalább szervezni szeretne egy kiadós női ellenállást. Pauline Harmange ugyanazon évben *Utálok a férfiakat* címmel jelentetett meg egy terjedelmes esszét. Ezek a nők és társaik azokat az amerikai véleményeket visszahangozzák, miszerint a francia feminizmus langyos, körülmenyes és elnéző az amerikaihoz képest. 2011. június 6-án Joan Scott amerikai történésznő a *Liberation* napilapban fogta perbe a „francia típusú feminizmust”, amely – véleménye szerint – az „arisztokratikus republikanizmusával” bátorítja a macsó magatartást. Vádolja a francia értelmiséget is, mert hajlamos védelmébe venni a hímcсібítást, illetve a férfiak lovagias magatartását. Különösen a kiváló történésznő, Mona Ozouf munkásságát és Claude Habib írónőt, a közismert *Francia galantéria* című könyv⁶ szerzőjét veszi célba.

Az új típusú feminista lázadást Dominique Strauss-Kahn francia politikus aférja váltotta ki. A „kaviáros baloldal” díszpéldányát, a Nemzetközi Valutaalap (IMF) vezérigazgatóját 2011 májusában nemi erőszak kísérletével tartóztatta le az amerikai rendőrség. A gyanúsítás szerint

fellációra kényszerítette a New York-i Sofitel szálloda egyik színes bőrű szobalányát. A bíróság később ejtette a vádakat, mert bebizonyosodott, hogy a sértett szavahihe-tősége megkérdőjelezhető. A „szocialista elefánt” azonban már nem indulhatott a 2012-es francia elnökválasztáson, amelynek fő esélyese volt, és lemondott az IMF vezetői állásáról is. Miközben az Egyesült Államokban tombolt a feminista számonkérő puritanizmus, Franciaországban több közismert hölgy védeni próbálta az európai férfi-nő viszonyt a tengerentúli túlzásoktól. Így Catherine Deneuve is síkra szállt a #MeeToo túlkapásai ellen, s így repedések keletkeztek annak egyöntetűségén. A Bastié-jelenségnek tehát voltak inspirálói. Némelyek már akkor megjósolták a neofeminista forrongások veszélyeit, amely elsöpri az ártatlanság vélelmét, az ellentmondások gondos mérlegelését, a jogállamiság mechanizmusát. Figyelmeztetnek a női színlelés lehetőségére, arra, hogy a feljelentés valódi célja az anyagi haszon-szerzés is lehet.

Bastié *Az eszmék háborújában* többek közt feleleveníti a neofeministák hisztériáját, amikor szembesültek a ténnyel, hogy az *angry white man*, azaz Donald Trump a háta mögé utasította a női mivoltát is bevető Hillary Clintont. Ennek a neofeminizmusnak – amely elharapozódott a francia tévévitákban – a témamegközelítése olyan premisszákon alapult, amelyek megkülönböztetik az öt megelőző liberális és az univerzalista feminizmustól. Például az a jelmondatuk, miszerint a „magánszféra politikai jellegű”. A klasszikus liberalizmus ugyanis még különbséget tett az ember magánszféréja és a közélet között. A neofeminizmus – folytatja a szerző – kiebrudalná a „férfiuralom” minden jelképét a családi fészekből, egészen a nyelv használatáig és a gyereknevelésig bezáróan. A neofeminizmus hiperkulturalista, amelynek lényege, hogy a nemek közötti

6 Claude Habib: *Galanterie française*. Paris, 2006, Gallimard.

különbség tételezése pusztán társadalmi konstrukció, és a férfiuralom szolgálatában áll. Csak nőkre vonatkozó szolidaritásért küzd („nővérség” a sorsküzdőlemben, a „menstruáló háttérűek” összefogása), és elfogadja az interszekcionalitás paradigmáját. Ez utóbbi az alávetettek (nők, LMBTQ-tagok, rassz jellegű kisebbségek) szövetségét szorgalmazza. A nemzeti kisebbségnek viszont nincs keresnivalója az ő szolidaritásukban.

A Viszlát Mademoiselle! A feminizmus kudarca című könyvre rátérve megemlítendő, hogy a címfordítás nem pontos. A francia eredetiben az alcím így fordítható *A nők veresége*, esetleg: *A nők kudarca*. A francia eredetiben így drámaibb hangsúlyt kap az emberi antropológiát kikezdő politikai hisztéria. Nem csoda, ha a könyv alapkérdése, amelyre választ keres a szerző, így fogalmazható meg: a feminista mozgalom, amely kezdetben a nők egyenjogúságért – tehát nemes célért – küzdött, hogyan sülyedt odáig, hogy napjainkban már tagadja magának a női nemnek a létezését is?

A feminizmusnak Bastié szerint három nagy hulláma volt. Az első azért küzdött, hogy a nők megszerezzék azokat a politikai és polgári jogokat, amelyekkel a férfiak már rendelkeztek. Alice Coffinék férfiak elleni fenekedése azért is képtelenség, mert közülük sokan vállvetve küzdöttek a női egyenjogúságért. Sorolni lehetne azoknak az íróknak a nevét, akik a női lelket és annak szenvedéseit ábrázolva felhívták rájuk a figyelmet, együttérzést váltottak ki irányukban. (Mellékesen a női lélek – az esetek többségében – gazdagabb, kevésbé egysíkú, mint az önérvényesítésért megszervezett, a célnak alárendelt férfi, és ezért a női sors a művészi ábrázolás csábító területe.) A második hullám az 1970-es évek elején érkezett, amikor a szexuális forradalom úgy döntötte meg a patriarchális viszonyokat, hogy

a gyermekvállalást női kontroll alá helyezte. Napjaink harmadik hullámában, az „irányadó” feminizmus célja, hogy eltörölje a nemek közötti különbséget.

Ez a feminizmus – bővíthetjük Bastié meglátását – filozófiai értelemben egy olyan szakszervezet, amely a küzdő szubjektumát (a női lényt, mint olyant) is meg szeretné szüntetni. Azt akarja, hogy a nő a társadalom minden szegmensében ott legyen, noha egyébként csereszabatos a férfival. Ez azonban „tudományos” hazugság. Ez a feminizmus a marxizmus talapatáról hajtott ki: nála osztályharc lett a férfi-nő vetélkedésből. Ezt a feminista mozgalmakat pénzzel kítőmő és a világunalmukat tartósítani óhajtó milliárdos hálózat eggyel több megosztó elemet vet el sárkányfogként az alávetettek világában, nagyobb kontroll alá helyezve azokat. (Amíg piti ügyekben birkózunk egymással, képtelenek leszünk összpontosítani a kifosztó hatalmakra.)⁷ A természetben semmi sem ismeri az osztálykülönbséget, az emberi világ természeti dimenziójában a nemek közötti különbség nagyon is valóságos. Egy társadalmi rendet meg lehet dönteni, de a természetes rendet – hála istennek! – már nem.

Adott egy másik kérdés is: hogyan vi rágozhat az ilyen feminizmus az egyértelmű biológiai bizonyítékok ellenére?

Mint minden ideológia – érvel Bastié –, ez is elcsábítja átmeneti rajongóit, mert kulcsokat kínál a világ megértéséhez. Mivel képtelenek vagyunk megváltoztatni a „külső” világot, amelyet alapjában tökéletlennek, esetleg rossznak tapasztalunk, akkor legalább a nemünket változtassuk meg! Így kitenyészett kisisteni mindenhatóságunk fantazmagóriája belopakodhat az intim szférába. A forradalmi nemzőképtelenség az intim politikában intimpistáskodva kompenzálja magát. Az ember – jelen esetben női mivoltában – forradalmat akar végrehajtani a saját életén, hogy

7 Lásd bővebben Hossó Andrea Angliában élő közgazdász interjút a Youtube csatornán.

folytathassa a „haladárság” modern kulcslyuk-fantáziálását.

A nemek közötti különbséget mind a természet, mind az eddigi emberi kultúrák egyértelműen fejezték ki, és érvényre juttatták. Napjaink neofeminizmusa ez ellen fenekedve nyílt hazugsághoz folyamodik. A nemek közötti minden különbséget társadalmi konstrukciónak tartja, amely tetszőlegesen lebontható, „dekonstruálható” à la Michel Foucault, Gilles Deleuze, Jacques Derrida. Némi józansággal azonban belátható, hogy létezik egy biológiai szubsztrátum, és ennek szerkezetét nem lehet lebontani. Vannak persze olyan nemes társadalmi konstrukciók, mint az apaság, amely a természetben, például a csimpánzoknál nem létezik. Sőt e konstrukciók többsége kifejezetten pozitív és kultúrafüggő.

A kultúra – érvel Bastié – együttesen megtermékenyít bennünket, és azt gondolni, hogy egy tollvonással mindent eltörölhetünk következmények nélkül, elképesztő rövidlátás bizonyítéka. A feminizmussal az is a gond, hogy rousseau-ista elvekre épít: úgy vélekedik, hogy a vad ember természeténél fogva jó, és a társadalom az, amely megrontja, azzal, hogy a férfiakat felhatalmazza egy sor viselkedési móddal a nőkkel szemben. Ám ennek épp az ellenkezője igaz: az embernek vannak ugyan szexuális és agresszív impulzusai, de a klasszikus európai civilizáció – amelyet most eltakarítani kívánunk az amerikai szélsőbalos divattal – ezeket a házasság vagy a lovagias, illetve a hősi es viselkedés révén hatásosan tompította.

Létezik egy alapvető képtelenség, amely aláássa az új típusú feminista érvelést: azokban a társadalmakban, ahol a formális egyenlőség a legfejlettebb, ott a leginkább nemi jellegű a viselkedés. Így például Norvégiában látszik jól a munkaerő-piaci szakadék paradoxona. Minél egalitáriusabb a társadalom – ahol a nőknek a legnagyobb választási lehetőséget kínálnak arra a munkára, amit szeretnének –, annál inkább nemi alapú a pályaválasztás: a fiatal

férfiak a tárgyias foglalkozások felé fordulnak, a lányok többnyire a gyerek- és beteggondozó szakmákat választják. Tehát minél nagyobb a választás szabadsága, annál jobban érvényesül a nemi különbség. A példa azt is bizonyítja, hogy a választások általában nemi alapúak, amit részben a biológiai különbségek magyaráznak.

A nemek komplementaritása, egymást kiegészítő jellege feltételezi, hogy mind egyiknek megvannak a maguk sajátosságai. Mi is különbözteti meg a két nemet?

Bastié szerint a lényeges különbség: az anyaság. Nem vagyunk egyszerű, testbe helyezett szellemek. A nő a saját testében „generál”, míg a férfi másokéban. Aztán alapvető különbség van apa és anya között a gyermekhez való viszonyukban. A gyermekhordozás az anya számára egyesülési kapcsolatot gerjeszt, míg az apa inkább elszakítja az anyát a gyermektől. Az időhöz való viszony is más. A menstruáció vagy a menopauza során a női test emlékezteti birtokosát, ezért jobban kínozza őket az anyaság kérdése. A feminista diskurzusnak tehát figyelembe kell vennie az anyaságot, mert innen erednek a nők fő gondjai, különösen a szakmai és a családi élet összeegyeztetése terén. Ez persze nem jelenti azt, hogy meghatározott szerepekbe vagyunk ragadva.

A nőkre kell hagynunk a választás lehetőségét, ellentétben Simone de Beauvoir állításával, aki azt mondta egy amerikai újságírónak: nem szabad megengedni a nőknek, hogy otthon maradjanak, mert akkor továbbra is azt teszik, amit eddig. Beauvoir óhaja elárulja társadalmi tervezés iránti vágyát, amellyel Rousseau-hoz csatlakozik, mondván: „Kényszerítjük őket, hogy legyenek szabadok.”

A feminista vitákban fel-felbukkan egy tabu: az anyaság megbánásának tabuja. Ez láthatóan elkeseríti Bastiét, hiszen véleménye szerint ilyenkor a nyugati nők sokasága úgy tesz, mintha soha nem beszélt volna erről. Ha van nő a történelemben, aki az anyaság megbánását jelképezheti,

az éppen Szűz Mária. Örült, hogy világra hozta a gyermekét, de hatalmas fájdalmat érzett, amikor megtudta, hogy a fiát keresztre fogják feszíteni. Az anyaságot napjaink feministái teherként mutatják be, amely az emancipációt nehezíti. Ez az elképzelés akkor igaz, ha a nők egyenjogúságának lényegét a férfiakhoz hasonlóan csak a szakmai sikerben látjuk. De ez a megközelítés egyben redukálja is a nőiség lényegét. A nők egyenjogúságát és a nemek felcserélhetőségét erőltetve a neofeminizmus férfivá minősítette a nőket. (Ezért helyesebb szerintem az eredeti francia alcím: *A nők kudarca.*)

A francia feministák gyakran hivatkoznak Beauvoir-ra, aki tehernek látta az anyaságot, mert a gyerekvállalás megakadályozza, hogy a nők egyenlővé váljanak a férfiakkal. Azonban ahelyett, hogy a gazdaságot a női testhez igazítanák, a „haladárók” a női testüket igazítják a multi cégek uralta, már csak a nevében kapitalista és posztdemokratikus jellegű gazdasághoz. Arra buzdítják őket, hogy akkor legyenek a leghatékonyabbak, amikor a legtermékenyebbek lehetnének, ahelyett, hogy más értékskálákat képzeljenek el maguknak. Elhítetik velük, hogy lehetnek egyszerre sikeres anyák és sikeres dolgozók. Az új típusú feminizmus hazudik a nőknek – vonja le a következtetést a szerző –, és ez sok frusztrációt okoz.

Eugénie Bastié vitába keveredett a francia zöldek (EELV) meghatározó politikusaival, Sandrine Rousseau-val, aki muzeális zöld országgá változtatná hazáját, amelyben talán annyi szerepet szánna a férfiaknak, mint Karinthy Frigyes a *Capillaria* című regényében. Bastié hangsúlyozza azt, hogy az ipari és kapitalista világ tette lehetővé a női emancipációt. Ha a zöld pártja élén a politikus hölgy csökkenően akarja az ipar és a szolgáltatások szerepét, akkor visszakényszerül a patriarchátushoz, mert a technológia (tabletta, abortusz) és a gépesítés értékelte le a férfi-szerepet, és tette lehetővé napjaink némely társadalmának kényelmi fokát. A patriar-

chátus ugyanis nem a férfiak összeesküvése a nők ellen, hanem piac: a nő gondoskodik az otthorról, a férfi keresi a kenyeret vagy meghal a háborúban. Amikor a férfias erőre már nincs szükség, amikor nem kell védenie a hazáját, akkor a „patriarchális szerződésnek” nincs többé értelme.

Az új feminizmus – érvel a szerző – nem hajlandó belátni, hogy a világ megváltozott. Nem látja azt sem, hogy a férfiak kezdik rosszul érezni magukat a bőrükben. A helyzetük több területen rosszabb, mint a nőké, beleértve az oktatást is. A gond az, hogy a férfi kiváltságát megalapozó testi erő ma ritkán használható, míg a nőknek továbbra is megmarad az anyaság kiváltsága. A nők új szerepet kaptak, a férfiakat megfosztották a sajátjuktól. A férfiasság inkább társadalmi dolog: ha azt akarjuk, hogy a fiúból férfi legyen, azt tanulnia kell. Manapság azonban nincs katonaság, a beavatási rituálék elmaradnak, és így nehéz a férfiaknak összemérni magukat egymással. Ráadásul a feminista hisztéria folyamatosan büntudatot ébreszt bennük, hiszen csak negatív kontextusban beszélnek a férfiasságról, afféle mérgező valamiként. Ennek súlyos következményei lehetnek: a feminizmus után „maszkulinizmusra” lehet szükség, amely tisztázza, hogy mit jelent férfinak lenni. A kapitalizmus, a filmek és a rapkultúra nem adhatja ezt vissza, ezek csak „karikatúrákat” nevelnek a férfiakból. Gulliver és Opula, az oihák királynője közötti párbeszéd egy részletét idézhetnénk a Karinthy Frigyes említett ostorozó, utópikus regényéből: „De hogy lehet »élvezeti tárgy« valami, ami maga is élvez? Ilyet csak beteg vagy bárgyú értelem állíthat. Selymekről és bársonyról és aranyról beszéltem, amivel mi elárasztjuk nőinket »cserébe« szerelmükért – de hogy nevezhetek »cserének« olyan üzletet, ahol az egyik fél semmi olyat nem ad, amivel megfosztaná magát?”

A *Viszlát, mademoiselle!* emelkedett, de szenvedélyes stílusban és kíméletlen logikával tárja fel a kortárs feminizmus el-lentmondásait, nyomorát, sőt tragédiáját.

Néhány további példa bizonyítékul: az újfeministák hatására a francia parlament arról vitázik, hogy szükséges-e a foglalkozásnevek nőiesítése, és illendő-e „elnök asszonynak” szólítani valakit, illetve az állami szervek hivatalos levelekben milyen megszólítással illethetik a nőket. A könyv címét is az a nyelvi huncutság ihlette, hogy a „mademoiselle” (kisasszony) szónak a francia nyelvben nincs hímnemű alakja, ezért az újfeministák kezük-lábuk törve küzdenek az eltörléséért. Ezért indítottak kampányt, melynek címe a „Mademoiselle, a fölösleges rubrika” lett, és legfőbb mondanivalója szerint „eljött végre az ideje annak, hogy emlékeztünkbe vessük, a madame/mademoiselle (hölgység/kisasszony) megkülönböztetés se nem hízelgő, se nem kötelező, ezen túlmenően pedig a társadalmunkkal makacsul dacoló közönséges szexizmus kifejeződése, ami ráadásul tükrözi Franciaország elmaradottságát számos országhoz képest”!

A szerzőnek talán legfontosabb kijelentése, hogy napjaink feminizmusa alkalmatlan eszköz a nők megértésére. Azok a „gondok”, melyekkel a neofeministák

foglalkoznak, már nem is a nők érdekeit szolgálják. Jó példa rá a militáns feminizmus. Bastié ír nőjogi aktivista szervezetek működéséről, akcióikról, céljaikról. És kiemelten foglalkozik a FEMEN-nel, amely az egyik legnagyobb, legradikálisabb és legkihívóbb szervezet Franciaországban. Az aktivistái azonban hiába képzelik magukat harcosnak, nem annak köszönhető a győzelmük, hogy ütnek, hanem, hogy veretik magukat, majd büszkén mutogatják zúzódásaikat mint az elnyomásuk bizonyítékát.

Eugénie Bastié külön érdeme, hogy merész, szókimondó stílusával rávilágít olyan igazságokra, melyeken hajlamosak vagyunk átsiklani, amikor e témáról értekezünk. Ilyen például, hogy „a kirekesztésben élő proletárokkal vagy fekete amerikaiakkal ellentétben, a nők nem alkotnak homogén érdekközösséget, hanem egy különálló, kerek egész és autonóm sejtben, a családban élik életüket. Ráadásul ellentétben a faji különbségekkel, a nemi jelleg adottság, és ellentétben a szociális megkülönböztetésekkel, egy tény, érinthetetlen állapot, mely vele születik az emberrel.”

Király Béla

A Bethlen Gábor Alapítvány 2023. évi díjazottjai

„Mi minden erőt, ami a haza javára akar és tud lenni,
nem eltiporni, hanem együvé fogni kívánunk.”

2023. november 4-én tartotta díjátadó ünnepségét a Bethlen Gábor Alapítvány (BGA) immár szokványosnak számító helyszínén, a Pesti Vármegyeháza Dísztermében. Az eseménynek különlegesen borongós hangulatot adott a gyásznapi, a magyar szabadságharcot ért, hatvanhét évvel korábbi második szovjet intervenció, amelyről több felszólaló megemlékezett. Már csak emiatt – de a szomszédunkban dúló szörnyű háború miatt – is talán nem meglepő Kárpátalja a díjazásokban is feltűnő „felülreprezentáltsága”.

Idén a legrangosabb kitüntetést, a Bethlen Gábor-díjat Spányi Antal székesfehérvári megyéspüspök érdemelte ki, akit Lezsák Sándor, a BGA kuratóriumának elnöke, az országgyűlés alelnöke méltatott. Márton Áron-émlékremben részesült a Beregszászi Járási Máltai Szeretetszolgálat. Nagymihály Zoltán, a RETÖRKI munkatársának laudációja után Makuk János, a szervezet vezetője vette át az elismerést, aki szerényen annyit mondott: „túl sokat nem tettünk, csak amit lehetett”. Teleki Pál-éremrendet kapott Dupka György költő, történész, akinek munkásságát Gy. Szabó András előadóművész mutatta be. A ma is Kárpátalján élő Dupka György megrendítő köszönőbeszédében úgy fogalmazott: „Nem várunk Önöktől semmi mást, csak hogy erkölcsileg álljanak ki értünk, próbáljanak biztatni minket. Vigyázzon ránk a Jóisten, hogy a háború után ugyanúgy újjá tudjuk építeni az életünket, mint ahogy megtették apáink is.” A másik Teleki-érem kitüntetést idén Szécsi Árpád politológus kapta, akit Bakos István művelődéskutató, a BGA alapító kurátora méltatott. A szintén e kitüntetéssel elismert Loksa Gábor egyetemi tanár később veszi át az elismerést. A rendezvényen ezúttal Kiss Gy. László tárogatóművész működött közre zenei szolgálattal. Lezsák Sándor zárszavában arról beszélt: 1956 is azt bizonyítja, hogy nem „kívülről” várni, inkább „felülről” kérni kell a segítséget, mi közben belülről vezérelten cselekszünk.

Bethlen Gábor-díj

Spányi Antal

Mély lélegzetet kell vennünk, hogy megszólaljunk. Gyásznapi van, november 4-e. Azok a vasárnap hajnali tankok ma is bennünk dübörögnek.

A vigasz ma talán éppen egy életút: Spányi Antal püspök úr életútja – ami örökké izzó és korom nélküli parázs. Vallásos, négygyermekes családban harmadikként jött a világra. „Boldog gyermekkorom volt” – olvashatjuk tőle egy helyütt. „Sok ínséget és nehézséget kellett látni, s a zaklatásokból is kijutott bőven, de összetartott bennünket az egymás iránti szeretet és egy mély vallásosság, amit a szüleim példáján láttam.” „Családom, különösen édesapám mindig nagy tisztelettel fordult Mindszenty József példája felé. A bíboros megingathatatlan kiállása sok erőt adott édesapámnak és az egész családnak az üldöztetések elviselésében” – mondta egy másik alkalommal.

Spányi Antal egy olyan korban választotta a papi hivatást, amit a fent felidézett tankoknak a dübörgése kísért. Amikor az állami politika gyűlölte az egyházakat, és ennek mindennapi példái rögzös életutat ígértek a papi életpályát választó fiatalok számára. Spányi Antal az Esztergomi Hittudományi Főiskolán és Papnevelő Intézetben végezte el a papi élethivatásához szükséges tanulmányait. 1976. június 19-én szentelte pappá Esztergomban Lékai László esztergomi érsek. Káplánként szolgált Nógrád vármegyében, Ludányhalásziban, majd Szécsényben, aztán Ferencvárosban, a Páli Szent Vince-templomban, ahol később plébános lett. Ezután a Rózsák terén hasznosíthatta templomépítő tapasztalatait, 1992 és 2003 között ugyanis az erzsébetvárosi Árpád-házi Szent Erzsébet-templom, a főváros harmadik legnagyobb katolikus templomának plébánosa volt. A templom állapota erősen megromlott az állami tulajdonlás időszakában. Plébánosként ott élte meg a külső felújítás érdemi munkálatainak befejezését, de a belső tér renoválása távozása után is, 2007-ig tartott. A sors ajándéka volt, hogy a széppé varázsolt, gyönyörű templomot és környezetét látogathatta meg Ferenc pápa 2023. április 29-én, ahol beszédet mondott, és találkozott Spányi Antal püspökkel, az egykori plébánossal.

Spányi Antal plébánosi feladatai mellett 1994-ben pápai kápláni címet kapott, 1995-ben érseki általános helynöki és főszentszéki bírói kinevezést nyert el. 1998. február 13-án Szent II. János Pál pápa tharrosi címzetes püspökké és esztergom-budapesti segédpüspökké nevezte ki. Március 28-án a budapesti Szent István-bazilikában szentelte püspökké Paskai László bíboros. A szentmise során a püspökszentelésre bevonuló főpapság között két kísérő pap vonult Spányi Antallal: egyikük a leendő püspök testvére, Spányi András volt. A szentmise tanító része után került sor a szentelési szertartásra, amelynek első részében a testvér olvasta fel II. János Pál pápa kinevező iratát, majd a szentelő Paskai László bíboros beszéde következett.

Spányi Antal munkabírását példázza, hogy a következő években ő volt egyedüli az országban, aki egy időben püspöki, helynöki és plébánosi tisztséget is viselt. Természetesen sokszor beszélt és celebrált szentmisét jeles egyházi eseményeken, olykor rendkívül nagy hívősereg kísérte egyik helyről a másikra. 2003. április 4-én székesfehérvári megyéspüspökké nevezte ki Szent II. János Pál pápa. A székesfehérvári egyházmegye huszadik megyéspüspöke püspöksége első éveitől szorgalmazta a papság és a hívők közötti kapcsolatok erősítését: rendszeresen papi találkozót és zárandoklatokat szervez, pünkösdhétfőn pedig minden évben egyházmegyei napot tart. Őt espereskerületet és harminc lelkipásztori körzetet hozott létre, egyházmegyei lapot indított. Székesfehérváron frekvenciát kapott a Magyar Katolikus Rádió, amelynek vezérigazgatója lett. Püspöki jelmondata – *Laudetur Jesus Christus* („Dicsértessék a Jézus Krisztus”) – kiválasztásáról ezt mondta: „Az első szentmisém emléknapiján ez áll: »Dicsértessék a Jézus Krisztus!« Papi életem lényege ez: elvezetni az embereket Jézus Krisztushoz, s rajta keresztül az üdvösségre.” Pozitív emberképére utal az a mondata is, amelyet személyesen is hallottam és több helyen olvastam tőle: „A Jóisten jó munkatársakkal áldott meg minden téren.” A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia munkáját tíz bizottság segíti, Spányi püspök úr három bizottságban vállalt tagságot és munkát: dolgozik a Papság és a Megszentelt Élet Bizottságában, a Gazdasági Bizottságban és a Karitás- és Egészségügyi Lelekipásztorkodás Bizottságában, ahol az elnöki feladatokat is ellátja. A korábbi évtizedek során több bizottságban is dolgozott.

Ma, amikor a családeshemény lerombolása több országban és politikai pártnál program, természetesen, hogy Spányi Antalt is kritika éri, mert családokat védő kijelentéseivel „politizál”. Erre az a válasza: az általa a választáson támogatott jelölt „azt a családpolitikát próbálja megvalósítani, amelyet Ferenc pápa is megdicsért a budapesti Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus végén. [...] Nem volt szó sem politikáról, sem politikai irányzatról vagy pártról. Én erkölcsi kérdést látok abban, hogy a választókat hozzásegítsem a döntéshez egy ilyen jelentős ügyben.”

2008-ban a püspök úr audiencián járt XVI. Benedek pápánál, ahol Kaszap István boldoggá avatásáról is tájékozódott. Ez az ügy mindig erőteljes hatással volt rám: édesapám tárcájában hordta Kaszap István fényképét, amelyet magam is őrzök.

2011-ben Spányi püspök a csíksomlyói búcsún tartott szabadtéri szentmisét a Somlyó-hegy nyergében. Beszédében kitért az új magyar alkotmányra is: „Az új magyar alkotmányt úgy alkottuk meg, hogy benne ki mertük mondani a házasság Istentől rendelt törvényét és az élet védelmét. Nem szabad félnünk, megijednünk, mert tiszta a szándékunk, az akarat pedig nemes és jó.”

A katolikus kiadók könyvszemlájén, a Szent István Könyvhéten Spányi Antal püspök úr, a Stephanus Alapítvány elnöke adja át a Stephanus-díjakat, és jutalmazza a legsikeresebb könyvek szerzőit, szerkesztőit, fordítóit. Spányi Antal

a Jeruzsálemi Szent Sír Lovagrend magyarországi helytartóságának elöljárója, csillagkeresztes tiszt. Ebben a tisztségben képviseli külföldön a lovagrend magyarországi helytartóságát. Székesfehérváron is lovag: borlovag – a Noé-hegyi Szent István Borlovagrend tagja.

A Budapesten zajló 52. Nemzetközi Eucharisztikus Világkongresszus rendezvénysorozatához kapcsolódóan Nagyszőlősön, a helyi plébániatemplom kertjében 2021 szeptemberében avatták fel Nagyboldogasszony szobrát, Matl Péter Magyar Örökség-díjas munkácsi szobrászművész alkotását. Az eseményen Kárpátalja különböző részeiből és Magyarország több településéről, köztük Miskolcra érkeztek zárandokcsoportok. A szoborállítás szervezőjének, Bakos Istvánnak, kurátorunknak a következőképpen küldte áldását az ünnepség védnöke: „Kedves Pista! Gratulálok ahhoz, amit sikerült elérni. Rajta volt munkátokon az Úr áldása. A NEK és az ünnep miatt magam is csak lélekben tudlak elkísérni benneteket az avatásra, és így kérem a szoborra és mindnyájatok életére az Úr áldását, a Szűzanyának, Magyarok Nagyasszonyának az oltalmát. Tisztelettel és nagyrabecsüléssel üdvözlöm az összegyűlteket. Szeretettel: Spányi Antal.”

Püspök úr állami, egyházi, önkormányzati és társadalmi elismerései közül csupán egyet emelek ki, amelyik tudomásom szerint az eddigi utolsó. 2020-ban a Magyar Művészeti Akadémia Aranyérmével ismerték el többek között az Egyházmegyei Múzeum kibővítéséért.

Spányi Antal életútja örökké izzó és korom nélküli parázs. Ha nem vagy a közelében, akkor is égő lelkiismerettel figyel téged. Ha kell, vizsgáztat, ha kell, figyelmeztet. Ha megérdemled, szelíd mosollyal megerősít. Béke veled, béke velünk, kedves püspök atya. De a béke csak akkor van velünk, ha tudjuk – életed példázata alapján is –, hogy kívülről nem várhatunk csodákat. Ahogyan Ady Endre mondja: „Csodák mindig csak belülről jönnek.” De jönnek az égi magasságból is – tesszük hozzá –, ha a Jóisten is úgy akarja.

Lezsák Sándor

Márton Áron-emlékérem

Beregszászi Járási Máltai Szeretetszolgálat

„A fény, a fény
szuronyok hegyén villan.
Nem ilyen fényre vágytam én,
amilyen itt van.
A szél, a szél
katonaszaggal libben.
Ne fújd, ne fújd el őszi szél,
amit még hittem.
A vér, a vér
agyamban vadul lüktet.
Ó, isten, isten, hogyha vagy,
segítsd meg véreinket.”

(Naplótöredék)

A költemény ugyan 1956. október 25-én és nem november 4-én, Kolozsvárott és nem Ungváron, Kányádi Sándortól és nem valamely kárpátaljai költőtől való, kristálytisztán érezzük annak a hatvanhét évvel ezelőtti napnak, hajjalnak a hangulatát.

Elképzelhetjük a Magyarország iránti aggódó szolidaritást, ami akkor a kárpátaljai magyarság legjavát eltöltötte. Hogy Ungvárról segítség nem, csak a szovjet megszállókkal érkező kollaboráns kormányfő érkezhett, az nem az ott élő magyarok hibája. A 20. században párját ritkító magyar forradalom és szabadságharc iránti kárpátaljai szolidaritás kapcsán elég, ha Milován Sándorra és a nagyszőlősi srácokra, az agyonvert Gecse Endre gálócsi református lelkeszre vagy a következő évtizedek magyar nyelvért és kultúráért folytatott harcára gondolunk.

Ma azonban nemcsak emlékezni, hanem ünnepelni és méltatni is összejötünk. A Beregszászi Járási Máltai Szeretetszolgálatot és annak tevékenységét – a mindennapi cselekvő szeretet megnyilvánulásait. Mindannyian féltő szeretettel figyeljük a kétségkívül legnehezebb helyzetben levő nemzetrészünk, a kárpátaljai magyarság helyzetét – legkésőbb 2022 februárja, a pusztító háború kitörése óta.

A Beregszászi Járási Máltai Szeretetszolgálat hivatalosan 1995. február 10-én kezdte meg működését. Nem kis segítség érkezett a rendszerváltás után hazatelepedett Zichy Mária Terézia grófnőtől – aki 1956-ban tizenkét éves lányként, a Vöröskereszt önkénteseként ápolta a sebesülteket, a '90-es évek elején pedig óvó szeretettel fordult a kárpátaljai magyarság felé, elősegítve a helyi máltai szervezet megalakulását. A mindennapok gondjai, amelyeket hazánkban,

de szerte a világban máshol is ismerhetünk – a nélkülözők, betegek, idősek segítése, az otthoni betegápolásban való segítségnyújtás, egészségügyi eszközök kölcsönzése és szervizelése, a legrászorultabbak támogatása, sérült gyermekek fejlesztése vagy éppen a fiatalok informatikában vagy idegen nyelvből való elmerülésének elősegítése – nem fedi, nem fedheti le a kárpátaljai szerszolgáltatás tevékenységét. Az egyik válság követte ugyanis a másikat. Az első igazi nagy kihívást az 1998-as (majd nem sokkal később a 2001-es) nagy tiszai árvíz jelentette – amire Makuk János, a szervezet vezetője úgy emlékezik: 14–16 éves gyerekek szállították önként a segélyeket. Biztosak lehetünk benne, hogy ők – alighanem az ’56-os srácokhoz és lányokhoz hasonlóan – korábban váltak felnőtté, mint normális esetben kellett volna. Éppen úgy, ahogy azok a fiatal önkéntesek, akik 2022 februárja óta teljesítenek szerszolgáltatást és segítenek a bajbajutottakon – és akikből mindig van utánpótlás, szinte „nem hajlandók” elfogyjni. Azok a gimnazisták, akiket magának az elnöknek kell elzavarnia tanulni és érettségire készülni – de akik továbbra is inkább segítenének. De jöttek Ausztráliától és Új-Zélandtól kezdve Európa és az Egyesült Államok majd’ minden államáig mindenhol – magyarok és nem magyarok. Fiatalok, középkorúak és idősek. Egy idős, félig magyar, félig francia hölgy így vallott: bár katolikusnak keresztelték, elhagyta a hitét – most úgy érzi, újra megtalálta.

Makuk János beszélgetésünkkel elmondta: 2022. február 24-én ketten „indultak”, és először nem igazán tudták, mit tegyenek. Csak a Jóistenhez tudtak fohászolni segítségért. És a segítség – ahogy a nehéz és embert próbáló időkben általában – megérkezett: elkezdtek özönlenni az adományok, és szinte kérés nélkül megérkeztek az első önkéntesek is – a háború kitörése óta immár ezerhétszáz. Az ő segítségükkel – ahogy az elnök fogalmaz – „minden héten tudtunk egyet előre lépni”. Van olyan, aki immár tizenötödik éve jár Kárpátalján a háború kitörése óta. Ahogy beszélgetünk, szinte percenként hallok egy-egy tételmondatot, amiről külön is hosszan elmélkedhetnék. „Nagyon jól szerepelt a magyar nemzet ebben a helyzetben” – kommentálja többek között azt az 1700 tonna adományt, ami az elmúlt több mint másfél évben érkezett, nagyobb részt Magyarországról. „Nem látjuk, hogy mikor lesz vége” – mondja, és persze hozzátehetjük, azt sem tudhatjuk, hogy mi lesz utána. „Az ember mindenhez hozzá tud szokni” – ennek alapján is mindenki a fáradás jeleit mutatja, és a címlapok is gyakran más híreknek adják át a helyet. Az emberi kapcsolatok ugyanakkor megszilárdulnak. És a végső tanulság sem lehet más: „A Jóisten minden rosszat jóra tud fordítani.”

Makuk János elmondta azt is: az első hetekben fontolóra vették, hogy valamilyen – divatos szóval – *after party* szerveznek azoknak, akik önkéntesként segítettek. Jó hír, hogy annyian vannak, hogy egy kisebb klubhelyiség már nem lesz elegendő a fogadásukra, lassan egy nagyobb sportcsarnok se. Rossz hír, hogy a szervezés még korai, és nem is tudhatjuk, mikor válik aktuálissá. Egy azonban bizonyos: egyszer vége lesz. Ahogy Reményik Sándor írta:

„És akkor, aki visszatérni bír,
Csak visszatér megint a régihez.
A régi hithez, a régi házhoz –
Ecsethez, tollhoz, kapanyélhez,
És számon mit se kér, kit se átkoz.
A mappás talán új térképet ír,
De másként minden régiben marad,
Csak egy darabig sok lesz a friss sír.
Mi megnyugszunk, a szívünk mit se kérd,
A föld valahogy döcög majd tovább,
És lassú erők lemossák a vért.”
(*Egyszer talán majd mégis vége lesz*)

Isten óvja és éltesse a kárpátaljai magyarságot és egész Kárpátalját! Megkülönböztetett köszönettel fordulunk a Beregszászi Járási Máltai Szeretetszolgálatához, annak vezetőihez és munkatársaihoz. Hálánk jeléül most átnyújtjuk a Bethlen Gábor Alapítvány Márton Áron Emlékérmét, amelyhez nagy szeretettel gratulálunk!

Nagymihály Zoltán

Teleki Pál-éremem

Dupka György

Egy régi, számomra emlékezetes fényképet tartok a kezemben. *Jersze, emlékezzünk* – hirdeti a beregszászi Illyés Gyula Színház előtt a nagy méretű plakát. Az öles betűkkel teleírt hirdetmény előtt ketten állunk, a 2015-ben elhunyt kiváló zenész, muzsikus Kobzos Kiss Tamás és jómagam. A fotót Balázs Ádám készítette, a műsor szervezője és bevezetője. Az időpont: 1989. Az előadás kezdete: „moszkvai idő szerint” 13 óra – szerepel a tájékoztatón. A *Régi magyar vers, régi magyar irodalom* alcímben megjelölt műsorunkat először vittük Kárpátaljára, egészen pontosan Beregszászra, Munkácsra, Ungvárra, Nagydobronyba és Viskre. Az 1989. február 26-án frissen megalakult Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség képviselőjében Dupka György kísért végig a helyszíneken. Remek út volt, jó hangulatú, s alkalmunk volt elsősorban az ő révén bepillantást nyerni a kisebbségi sorsnak e tájon különösen komor, kárpátaljai változatába.

Dupka György a beregszászi, korábban nagyszőlősi járásban fekvő Tisza-bökényben született 1952. április 11-én, a költészet napján. Általános és középiskolai tanulmányait a szülőfaluja közigazgatását is ellátó Péterfalván járta, az ungvári egyetemen 1979-ben szerzett oklevelet. A *Kárpáti Igaz Szónál* lett újságíró, melynek gyakorlását a későbbiekben párttagsághoz kötötték. Mivel a központilag előírt feltételt nem teljesítette, elhagyta munkahelyét. 1986 és 1992

között a Kárpáti Kiadó magyar osztályának vezetője lett, ez idő tájt már ismert és elismert költő. A Bethlen Gábor-díjas Czine Mihály, aki talán sok elismerése mellett erre a díjra, a Bethlen-díjra volt legbüszkébb, azt írta az induló Dupka Györgyről: „költőként a közösség ügyeinek intézését is felvállalja, a megmaradás énekese”. Valóban így van, ha a sors egy olyan égtáj, szülőföld behatároltságába helyezi az embert, mint Dupka Györgyöt, előbb-utóbb kikényszeríti benne a vágyat, a folyamatos erőfeszítést, hogy felülemelkedjen a neki adatott sorson, és szolgálatosa legyen azoknak, ahonnan ő is vétetett. A porig sújtottak, az éltükben és holtukban is megalázzottak kísértő emléke vezeteti tollát már egészen korai verseiben.

„Karjuk kétágú csontvilla
nyúlik égi sivatagba
ujjuk hegyén felhő-zászló
kiáltásuk csonka jelszó
gödör-szemük sárral telt nap
sorsuk csukott könyvvé hervad
börtönük is üres árva
sírjuk nyitott meddőtárna
örök fagyuk érjen tűzzé
kínjuk legyen a szívünké
vérrel meszelt napvilágunk
egére szálló füst-álmunk
évszázadba gyökerezzen
évezredbe levelezzen”

(Tömegsír felirat)

Dupka György nemzedéktársaival hamar felismerte, hogy a szoros írói közösség bizonyos érdekvédelmi közösség is lehet; az anyaország határain kívül rekedt töredéknyi magyarság önvédelmi szervezete. Már 1981-ben ott találjuk a feloszlott Forrás Stúdió örökébe lépett József Attila Irodalmi Stúdió vezetésében, Balla D. Károllyal, Horváth Sándorral együtt. Ez az irodalmi csoportosulás olyan tehetségeket indított útjára, mint Finta Éva, Füzesi Magda, Nagy Zoltán Mihály, és adott teret a már korábban publikáló költőknek, S. Benedek Andrásnak, Vári Fábián Lászlónak és a többieknek. 1989-ben a József Attila Irodalmi Stúdió József Attila Alkotóközösséggé szerveződött, az év kezdetén pedig létrejött a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. Ungváron ekkor adták új folyóiratuknak, az Illyés Gyula által „ötágú sípnek” elkeresztelt, az anyaországi és a kisebbségi irodalmakat egyben látó elnevezésre utaló *Hatodik Síp* címmel elindított folyóiratot. Ennek a vállalkozásnak egyik sikeres leágazása a Hatodik Síp könyvsorozat. Irodalomszervezői tevékenysége mellett folyamatosan képezte magát; 2006 és 2008 között az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai karán tanult, 2014-ben a Pázmány Péter Tudományegyetemen doktorált. Nagy munkabírású ember: a kezdetben szamizdatként működő, később megszűnt és újrarendített,

a kárpátaljai írók legjobbjait összegyűjtő *Együtt* című folyóirat felelős kiadója és igazgatója. A Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének elnöke, majd az ebből kinövő Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézetnek az igazgatója, a Szolyvai Emlékpark Bizottság titkára. Mindmáig fáradhatatlan kutatója az ott élő magyarság szenvedéstörténetének, enciklopédikus igényű számon tartója sorstragédiájának. A kollektív bűnösség elvének jegyében elkövetett intézkedések dokumentálása alkotja munkásságának egyik fő vonulatát. Könyvei a koncepciós perekről, a *málenkij robot* ismert gyakorlatáról és következményéről, a szolyvai gyűjtőtábor borzalmáról, a Gulágok világáról adnak hiteles beszámolót. Kiváló és hiánypótló monográfiája, a *Magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján*, a legteljesebb összefoglaló e térség szellemi életéről, s jóval többet ad, mint egy kultúrtörténeti vázlat, ahogy szerényen műfaját meghatározta.

Dupka György verseit, egész tudományos működését a tájhaza élménye, szeretete és történelme ihleti. Nem tud és nem is akar elszakadni ettől az ihlető, fájdalmas sorsú közegtől. Hogy is írja *Levél* című versében?

„Nem fojtjuk el a feltörő éneket,
Nem felejtjük a gyászos éveket,
Félj, ha a gyávaság most szívedbe mar.
Ajkunkon tovább lobog az ősi dal.”

Maradjon meg továbbra is hűségében, és fogadja tőlünk szeretettel a Teleki Pál-érdemérmét.

Gy. Szabó András

Szécsi Árpád

Megtiszteltetés számomra, hogy a Teleki Pál-érdemérem ünnepélyes átadásakor én méltathatom Szécsi Árpádot, politológus szerzőtársamat. Két évtizede együtt készítettük el az *Alapítvány a nemzet javára – A Bethlen Gábor Alapítvány negyedszázada 1980-2005* című jubileumi kiadványunkat. A könyv gerincét, a pártállami önkény uraival vívott küzdelmes első évtizedünkről szóló – alaposan dokumentált, III/III-as jelentések sorával illusztrált, kronológiával kiegészített – tanulmányt, a „Merjünk magyarok lenni” című második fejezetet az ifjú kutató készítette – dicséretesen! A szép könyvet Nagy András grafikusunk tervezte. Az adatgazdag, tartalmas, jól tagolt kiadványban végzett munkájával Szécsi Árpád is tanúsította, hogy a civil társadalom rendszerváltoztató zászlóshajóinak egyike, az évtizedeken át tiltott, megtúrva is zaklatott Bethlen Gábor Alapítvány tábora híven szolgálta a nemzetet. Akkor is, amikor felelősen vetünk részt a Rieger Tibor alkotta budavári Teleki Pál szoborállító testületben. Budapest Főváros Közgyűlése ugyan megtiltotta a Teleki Pál-szobor fölállítását, de 2004. április 3-án Balatonbogláron méltó módon, lengyel-magyar ünnepségen

avattuk föl a szülővárosából száműzött szobrot. Mivel – többszöri kísérlet után – nem állíthattuk föl a nemzetépítő kormányfő emlékjelét Budapesten, Rieger Tiborral és Csicsery-Rónay Istvánnal együtt elhatároztuk, hogy a magyar forradalom és szabadságharc ötvenedik évfordulója tiszteletére Teleki Pál-érdemérem kitüntetését alapítunk. A Rieger Tibor alkotta bronzérem, a Bethlen Gábor Alapítvány kebelében adományozott elismerés díjazottjaiból épül gróf Teleki Pál „élő szobra”. Kitüntetettjei a magyar jövőndő építői. 2006. június 4-én, Trianon nyolcvanhatodik évfordulóján a szellemi honvédelem hazai kiválóságai – 16 személy és két intézmény – elsőként vehették át a „Merjünk magyarok lenni!” feliratú Teleki Pál-érdeméremet. November 3-án, a Budai Várban tartott Bethlen Gábor-díjátadó ünnepségen, a mai országhatáron túl, a Kárpát-medence utódállamaiban, illetve a nagyvilágban élő „nemzetőreink” vették át az érdeméremet, s velük együtt kapta az ünneprontó hatalmi brutalitással szembeszálló római katolikus pap (Vértessaljai László) és egy lengyel tudósító (Piotr Górecki) ünnepi helytállásáért. Ekkortól e kitüntetés a Bethlen Gábor Alapítvány „becsületrendje” is.

Szécsi Árpád, a civil társadalom megújulására szerveződő nemzetépítő mozgalom, a Magyar Demokrata Fórum korai történetét feldolgozó politológus, kutatómunkája és most megjelent könyve¹ biztos talapzatul szolgálhat az „élő szoborhoz”. 1977-ben Szarvason született, Békésszentandrásán végezte az általános iskolát, és Kecskeméten, a híres Piarista Gimnáziumban folytatta tanulmányait. 1997 és 2002 között az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, politológus szakon kiváló eredménnyel (az OTDK-n elért harmadik helyezéssel, két évig köztársasági ösztöndíjasként) végezte tanulmányait, s 2002-től az ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskola hallgatója, az Intézet megbízott előadója, majd néhány más intézményben két-három éven át kutató, kutatásszervező, pályázati és politikai tanácsadói feladatot látott el. Tudományos érdeklődésének fókuszában a MDF nemzetépítő mozgalma áll, ahogy azt már „A szabadság kis köreitől” a választási győzelemig. *A Magyar Demokrata Fórum története a korai kezdetektől 1990. március 25-ig* című díjnyertes diákköri dolgozata is jelzi. A család-alapítással párhuzamosan vállalt civil-közéleti tevékenységei, munkahelyei, megbízásai sem távolítják el ettől. A rendszerváltozással foglalkozó több tudományos műhely munkájában vett részt; közreműködött az ELTE-MTA Pártkutató Csoport kiadványainak (pártlexikon, pártprogramok) elkészítésében. Hosszabb-rövidebb szakaszokban (2002–2004, 2006–2010, illetve 2016 óta) vállalt és vállalt feladatokat a Lakitelek Népfőiskolán, illetve Lezsák Sándor szellemi környezetében. Neki is köszönhető a Rendszerváltó Archívum iratanyagának folyamatban levő rendezése. 2016-tól a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár (RETÖRKI) megbízott kutatója, illetve gyűjteményi munkatársa. 2022-től a Lakitelek Népfőiskola Alapítvány szorgos életinterjú-készítője,

1 Szécsi Árpád: *Rendszerváltó mozgalom. A Magyar Demokrata Fórum előzményei és korai története, 1979–1990*. Budapest, 2023, RETÖRKI.

szakértője. 2016 és 2021 között szakmai felkészültségének tökéletesítése, ismereteinek gyarapítása érdekében befejezte tanulmányait az ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskolájában, és – az elhúzódó anyaggyűjtést követően – elkészítette terjedelmes disszertációját. A *Magyar Demokrata Fórum előzményei, megalakulása, valamint korai története 1987–1990-ig, különös tekintettel a mozgalmi gyökerek szerepére* című doktori értekezésének 2022 júniusában tartott nyilvános védésén, régi MDF-es bajtársaimmal együtt örvendtünk remek ismertető előadásának, sokat sejtető téziseinek és a Bizottság elismerő véleményének. Doktorrá avatása 2023 áprilisában ünnep volt számunkra is.

Neves felfedezők, írók, papok, tanítók, gazdák, szerzetesek, művészek vallják, hogy „a részvét útján szerzett ismeret ezerszer többet ér a könyvekből merített tudásnál”. Aki Szécsi Árpád tudományos kutatói és a civil társadalom önkéntes szolgálatában végzett tevékenységét, életútját egy kicsit is ismeri, áttekinti, az tapasztalja, érzékeli: ő nem éri be csak az egyikkel; mindkét irányban nyitott.

2003 és 2014 között a Keresztény Demokrata Fórum (KDF) Egyesület titkára, alapító elnökségi tagja, majd 2014-től az ökumenikus közéleti civil szervezet elnöke, ennek révén 2003/2004-ben a Lakitelek Népfőiskola Mindszenty József Politikai Kollégiumának egyik vezetője, később részt vett az Apor Vilmos Közéleti Kollégium szervezésében is. Jelentős a szerepe a keresztény társadalmi szervezetek, egyesületek közéletet serkentő konferenciáinak, tanácskozásainak menedzselésében, szervezésében. Ilyen volt például 2015-ben *A megújulás reménye a keresztény társadalmi jelenlétben* című kétnapos konferencia és 2017-ben a *Kárpátok Diplomáciája – Keresztény Külügyi Akadémia* konferencia-hétvége, amelyben a KDF, a Keresztény Értelmiségi Szövetsége (KÉSZ), a Barankovics Alapítvány és két külföldi szervezet képviselői is részt vettek. „Részvétel” útján szerzett ismeretét tágítja az életútinterjú-készítő tevékenysége is, amelyben interjúalanyai közvetlen élményeiből, tapasztalatuk megosztása révén teljesebb képet kaphat a vizsgált eseményről, mint ha csak a dokumentumokból, leírásokból ismerné meg azokat. Tapasztalathoz mondhatom, hogy Árpád elmélyült oknyomozó, aki alapos levéltári, irodalmi fürkészéssel utánanéz, hitelesen igyekszik pontosítani, kiegészíteni a közléseket. Ez nemcsak szakmai-tudományos publikációra, de fotókból összeállított kiadványokra is igaz (az általa szerkesztett *Lakitelek 1987 – A magyarság esélyei képeskönyv*, vagy a közreműködésével létrejött *70 év 70 kép* című, Lezsák Sándor tiszteletére összeállított album). Mindkettőt örömmel forgatom, mementóként is.

A Teleki Pál-érdemérmes méltatását Illyés Gyulát idézve zárom. „Hogy egy népnek milyen a lelkivilága, a lelki képe, annak kialakítása nyomósan hozzájárul, hogy milyen tükröt tartanak elébe. Ez a tükörtartás világszerte a szellem embereire – különösen a tollnak s az eszmecsere egyéb eszközeinek forgatóira – hárul.” A Bethlen Gábor Alapítvány mentorának, „alapító atyánknak” üzenete mai békétlen, mediatisált, háborúzó világunkban, e napokban különösen megszívlelendő erkölcsi kötelezettséget igényel a szellemi honvédelem

s a magyar önvédelem bajtársaitól. Szécsi Árpád eddigi életútján eszerint az intelem szerint munkálkodott. Szívből kívánom, hogy a jövőben is a nemzethű magyar demokraták szellemében, hittel folytassa hiteles politológiai kutatásait és közéleti tevékenységét. Isten éltesse!

Bakos István

Összeállította: *Nagy Mihály Zoltán*

NAGYMIHÁLY ZOLTÁN (1988), a Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár munkatársa.

A Hitel folyóirat a továbbiakban nem kapható újságárusi forgalomban.

A lapot a következő könyvesboltokban találhatják meg:

Püski Könyvesbolt	1013 Budapest, Krisztina körút 26.
Írók Boltja	1061 Budapest, Andrássy út 45.
Animakönyv könyvesbolt	1025 Budapest, Széll Kálmán tér, Támfal épület 5., illetve megrendelhető az animkakonyv.hu , konyvesbolt.hu honlapokon.

LIBRI-könyvesboltok

Mammut Könyvesbolt	1024 Budapest, Lövház u. 1-5. Mammut II. Üzletközpont (II. emelet)
WestEnd Könyvesbolt	1062 Budapest, Váci út 1-3. WestEnd City Center (alulj.szint, Jókai Mór sétány 51.)
Oktogon Könyvesbolt	1066 Budapest, Teréz krt. 22.
Nyugati tér Könyvesbolt	1066 Budapest, Nyugati tér 1.
Könyvpalota	1072 Budapest, Rákóczi út 12.
Corvin Plaza Könyvesbolt	1082 Budapest, Futó u. 37-45. Corvin Plaza (I. emelet)
Aréna Könyvesbolt	1087 Budapest, Kerepesi út 9. Aréna Mall Bevásárlóközpont (I. emelet)
Árkád Könyvesbolt	1106 Budapest, Örs vezér tere 25/a. Árkád Üzletközpont (I. emelet)
Etele Plaza Könyvesbolt	1115 Budapest, Etele út 68. (I. emelet)
Allée Könyvesbolt	1117 Budapest, Váli u. 3. Allée Bevásárlóközpont (földszint és I. emelet)
MOM Park Könyvesbolt	1123 Budapest, Alkotás u. 53. MOM Park Bevásárlóközpont (földszint)
Duna Plaza Könyvesbolt	1138 Budapest, Váci út 178. Duna Plaza (I. emelet)
Pólus Center Könyvesbolt	1152 Budapest, Szentmihályi út 131. Pólus Center Bevásárlóközpont (földszint)
KöKi Terminál Könyvesbolt	1191 Budapest, Vak Bottyán u. 75. A-C KÖKI Terminál Bevásárlóközpont (II. emelet)
Shopmark Könyvesbolt	1191 Budapest, Üllői út 201. Shopmark Bevásárlóközpont (I. emelet)
Campona Könyvesbolt	1222 Budapest, Nagytétényi út 37-43. Campona Üzletközpont (földszint)
1092 Csaba Center Könyvesbolt	5600 Békéscsaba, Andrássy út 37-43. Csaba Center (II. emelet)
Budaörs Könyvesbolt	2040 Budaörs, Kinizsi u. 1-3. Tesco Budaörs
Debrecen Fórum Könyvárúhá	4029 Debrecen, Csapó u. 30. Fórum Bevásárlóközpont (I. emelet)
Agria Park Könyvesbolt	3300 Eger, Törvényház u. 4. Agria Park Üzletközpont (I. emelet)
1087 Győr Könyvesbolt	9021 Győr, Baross Gábor utca 11-13.
Malom Könyvárúhá	6000 Kecskemét, Korona u. 2. Malom Üzletközpont (III. emelet)
Miskolc Könyvesbolt	3530 Miskolc, Széchenyi István út 56.
1093 Pécs Plaza Könyvesbolt	7632 Pécs, Megyeri út 76. Pécs Plaza (földszint)
1086 Salgótarján Könyvesbolt	3100 Salgótarján, Rákóczi út 12.
1088 Szeged Árkád Könyvesbolt	6724 Szeged, Londoni krt. 3. Szeged Árkád (I. emelet)
Alba Plaza Könyvesbolt	8000 Székesfehérvár, Palotai út 1. Alba Plaza
Szombathely Könyvesbolt	9700 Szombathely, Fő tér 19.
1084 Zala Plaza Könyvesbolt	8900 Zalaegerszeg, Stadion út 5. Zala Plaza (I. emelet)
1090 Balaton Plaza Könyvesbolt	8200 Veszprém, Budapest út 20-28. Balaton Plaza